

**Міжнародна науково-
практична конференція**

.....
**International scientific
and practical conference**

28 жовтня 2023 р.
м. Дніпро, Україна

.....
October 28, 2023
Dnipro, Ukraine

**Наука та освіта в
умовах воєнного часу**

.....
**Science and education under
wartime conditions**

Міжнародна
науково-практична
конференція

**Наука та
освіта в умовах
воєнного часу**

Матеріали

28 жовтня 2023 р.

м. Дніпро, Україна

International
scientific and practical
conference

**Science and
education under
wartime conditions**

Proceedings

October 28, 2023

Dnipro, Ukraine

УДК 37

Наука та освіта в умовах воєнного часу : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Дніпро, 28 жовтня 2023 р). Research Europe, 2023. 164 с.

До збірника ввійшли матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Наука та освіта в умовах воєнного часу", яка відбулася 28 жовтня 2023 року. Збірник розрахований на науковців, освітян, студентів, державних службовців, представників бізнесу та широку громадськість.

Робоча мова конференції: українська.

Публікується в авторській редакції

Матеріали збірника подаються в авторській редакції та публікуються мовою оригіналу. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, власних імен, цитат, статистичних даних, галузевої термінології та іншої інформації.

Відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права", при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов'язковим.

**Research
Europe.org**

IHC INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© Міжнародний гуманітарний
дослідницький центр, 2023

© Research Europe, 2023

Офіційний сайт: researcheurope.org

UDC 37

Science and education under wartime conditions : proceedings of the International scientific and practical conference / International Humanitarian Research Center (Dnipro, 2023, October 28). Research Europe, 2023. 164 p.

The collection includes the proceedings of the International scientific and practical conference "Science and education under wartime conditions", which took place on 28th October 2023. The collection is aimed at scientists, educators, students, government officials, business representatives and the wider public.

Working language of the conference: Ukrainian.

Published in the author's edition

The collection's proceedings are presented in the author's edition and published in the original language. The authors of published materials hold complete responsibility for the precision of facts, proper nouns, quotes, statistical data, industry terminology, and other information presented.

According to the Ukrainian Law on Copyright and Related Rights, it is mandatory to cite the authors when using scientific ideas and materials from this collection.

**Research
Europe.org**

IHR INTERNATIONAL
HUMANITARIAN
RESEARCH CENTER

© International Humanitarian
Research Center, 2023

© Research Europe, 2023

Official website: researcheurope.org

ЗМІСТ

.....

TABLE OF CONTENTS

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

.....

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Боляк Т. М.

Рівень сформованості професійних компетентностей учителів
початкової школи в умовах сучасного освітнього середовища. 11

Матеюк О. П., Тирчик В. В.

Використання проблемних ситуацій під
час вивчення основ здоров'я. 14

Павлюк Т. М.

Компетентнісний підхід до навчання у процесі вивчення історії. 17

Чуйков А. С., Гальмакова Н. Б.

Пряма лінія у задачах економічного змісту як
засіб формування професійних компетентностей
у здобувачів фахової передвищої освіти. 19

**СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ**

.....

**SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES
AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION**

Алексєєнко Р. М.

Переваги та недоліки використання штучного інтелекту для
навчання англійської мови студентів технічних спеціальностей. 23

Білоус В. Ю.

Класифікація наочності та сфера її застосування
в процесі навчання англійської мови. 25

Бондаренко Н. А.

Основні вимоги до створення та використання мультимедійних
технологій у вищих навчальних закладах. 26

Гнений А. М.

Гуманістичний аспект використання штучного інтелекту. 29

Клименко В. Ю.

Штучний інтелект як невід'ємна частина
навчання в умовах воєнного часу. 33

Ковалевський С. В.	
Роль штучного інтелекту в покращенні освітнього процесу.	35
Козел Л. В.	
Розробка інтерактивних вправ на платформі онлайн-сервісу Learningapps при вивченні теми "Інформаційна безпека".	38
Кузьміна С. Л., Попова О. А.	
Університет у месенджері: цифровий менеджмент під час війни.	41
Лаба О. В., Крупко Н. В.	
Особливості автоматизації управління освітнім процесом закладів вищої освіти.	43
Рожа А. О.	
Використання цифрових інструментів Google в українській освіті в умовах воєнного часу.	47
Рудий Р. С.	
Генеративний ШІ: теоретичні та праксеологічні виміри.	50
Фоміна М. Г.	
Гра як метод навчання англійської мови в школі.	52

СЕКЦІЯ 3. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

. . . . .

SECTION 3. PRESCHOOL EDUCATION

Зінчук Х. В.	
Українські народні рухливі ігри як засіб фізичного виховання дітей.	54

СЕКЦІЯ 4. ШКІЛЬНА ОСВІТА

. . . . .

SECTION 4. SCHOOL EDUCATION

Алексенко О. А.	
Співвідношення між оберненими тригонометричними функціями і їх застосування у розв'язанні тригонометричних рівнянь та нерівностей.	56
Бутко О. М., Григор'єва О. В.	
Вплив педагогічної комунікації на ефективність освітнього процесу в початковій школі.	58
Єфімова Є. С.	
Проблеми шкільного навчання в умовах воєнного часу.	62
Загородня А. А.	
Наукова спадщина Миколи Сумцова.	64
Федіна Н. М.	
Академічна доброчесність в закладах загальної середньої освіти.	67

Швець В. В.

Організаційно-педагогічні засади реалізації психотерапевтичного процесу молоді з емоційними розладами особистості. 71

СЕКЦІЯ 5. ВИЩА ОСВІТА

. . . . .
SECTION 5. HIGHER EDUCATION

Боднар С. В.

Формування виховної компетентності студентів педагогічних закладів вищої освіти. 74

Верещагіна Т. О., Голубєва М. О.

Інноваційне викладання у закладах вищої освіти: очима вітчизняних студентів. 77

Дзямко М. І.

Вища освіта в Україні в період війни: досвід відбудови фінської освіти. 79

Кириченко А. В.

Поняття "гейміфікації" в освіті. 83

Матвієнко Н. М., Матвієнко В. М.

Проблеми та перспективи викладання дисципліни "Сільський туризм". 87

СЕКЦІЯ 6. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

. . . . .
SECTION 6. ADULT EDUCATION

Громико О. В., Марченко О. Г., Онпченко П. М.

Закономірності та принципи освіти дорослих як теоретична основа магістерської підготовки. 90

СЕКЦІЯ 7. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

. . . . .
SECTION 7. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Бобровник Т. Д.

Резилентність особистості крізь призму самоактуалізації. 93

Волкова Н. В., Євсевська Н. В.

Компетентнісний або ціннісно-орієнтований підхід: що актуально для управління освітою. 94

Єгорова Н. М.

Методика реалізації формувального оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти під час вивчення літератури. 98

Жиленко А. О., Венгер Г. С.	
Психосимптоматика тривожного розладу особистості, їх реабілітація.	101
Кісла Г. О.	
Освіта під час війни: соціологічні презентації.	105
Лобач В. П.	
Вплив еволюційної теорії на усвідомлення світовою спільнотою принципів становлення та розвитку сучасно цивілізації.	107
Осядлий О. П.	
Теоретичні основи діагностики фінансового розвитку підприємств.	111
Проскуріна Н. М., Добровольська О. С.	
Концептуальні засади аудиту безперервності діяльності підприємства до міжнародних стандартів аудиту.	114
Радченко Л. М.	
Концептуалізація щастя засобами фразеології в період розбудови держави в умовах війни.	117
Теребух А. А., Русин-Гриник Р. Р., Підвальний М. В.	
Вектори управління ресурсними потоками у сфері мережевої торгівлі.	120

СЕКЦІЯ 8. ІНОЗЕМНІ МОВИ

SECTION 8. FOREIGN LANGUAGES

Бігунова Н. О., Грігорян А. І.	
Інтонанційна реалізація емоції погрози в англослов'янському художньому дискурсі.	123
Вільчинська О. П.	
Використання ігрових технологій як психологічного фактору вивчення англійської мови.	124
Гавриленко А. О.	
Наскрізнi лінії в освіті та їх реалізація на уроках англійської мови.	128
Кравченко Н. О., Пеліван О. К.	
Особливості синтаксичного, фразового наголосу і паузації в англійському новинному дискурсі.	132
Лебединець Т. Р.	
Мітигація відмови у художньому персонажному мовленні.	135
Матієнко-Сільницька А. В.	
Ритуалізований характер мовленнєвих актів.	138
Олексієнко Т. В.	
Гейміфікація у сучасному освітньому просторі.	140

Островська І. С.

Особливості застосування ігрової діяльності
на уроках англійської мови. 143

Савілова Л. В.

Особливості актуального членування усного висловлювання
в англійській академічній комунікації. 146

Сак Є. Р.

Навчання фахової лексики англійської мови
студентів-економістів в умовах воєнного стану. 149

Сковронська І. Ю.

Міжпредметні зв'язки й інтеграція під
час навчання іноземної мови. 152

Юськів Б. М.

Відображення позитивної і негативної оцінки в комунікативній
практиці студентів-юристів на заняттях з іноземної мови. 154

СЕКЦІЯ 9. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

SECTION 9. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Костко А. Б.

Фізичне виховання у межах НСОУ "Пласт". 158

СЕКЦІЯ 10. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

SECTION 10. CULTURE AND ART

Конопацька М. С.

Функціональна природа музичної освіти в Україні. 161

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

SECTION 1. THEORY AND TEACHING METHODS

Боляк Т. М.,
аспірант кафедри економіки
та економічної освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

УДК 371.32

**РІВЕНЬ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

"Сьогодні якісна освіта – це не стільки сума знань, засвоєних фахівцем у процесі навчання, скільки сформованість потреб і вмінь самостійно засвоювати нову інформацію протягом всього життя й ефективно використовувати її на практиці, вміння сприймати зміни, готовність вчасно відмовитись від застарілого досвіду" [1, с. 138].

На запитання: "Які з перелічених професійних дій викликають у Вас труднощі? (оцініть за десятибальною системою, в якій 10 – найвищих бал). Отримали такі результати:

1) аналіз дитячих робіт та складання і проведення навчальних тестів для перевірки знань і вмінь учнів;

Результати такого анкетування учителів початкової школи проведено за допомогою Google форми та відображено на рис. 1.

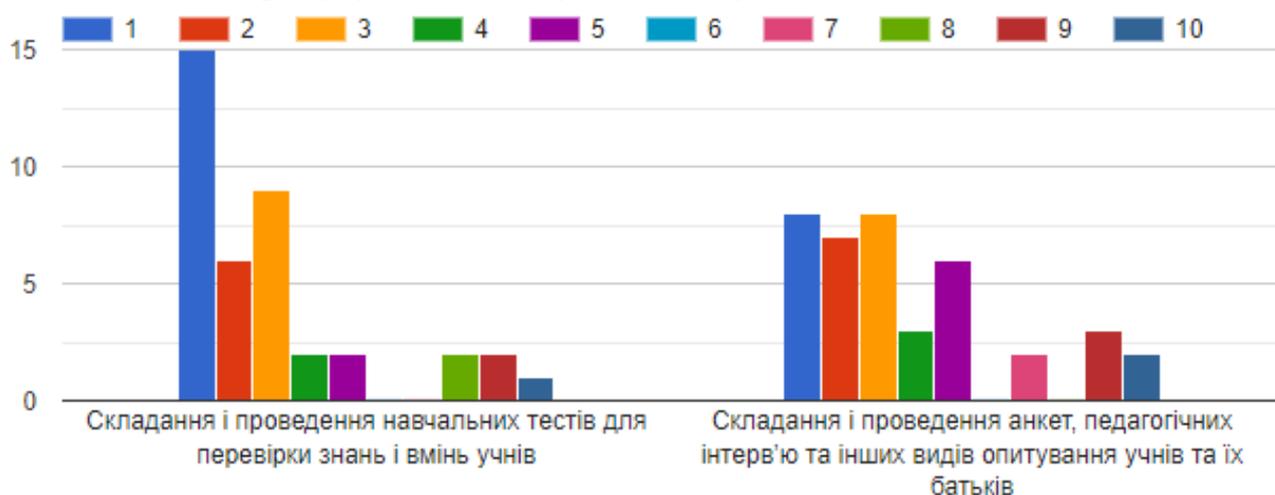

Рис. 1. Результати анкетування учителів ПШ на констатувальному етапі професійних компетентностей

2) аналіз дитячих робіт та аналіз інформації, зібраної в процесі спостереження і її педагогічна інтерпретація (тлумачення);

3) складання і проведення анкет, педагогічних інтерв'ю та інших видів опитування учнів та їх батьків;

4) аналіз інформації, зібраної в процесі спостережень, і її педагогічна інтерпретація (тлумачення); передбачення труднощів, яких можуть зазнати учні в навчальній діяльності; виявлення проблем, пов'язаних із особистісним розвитком учнів (криза віку, адаптація тощо);

5) володіння різними видами спостережень (короткочасним, опосередкованим, прямим, довготривалим тощо);

Результати такого анкетування учителів початкової школи проведено за допомогою Google форми та відображено на рис. 2.

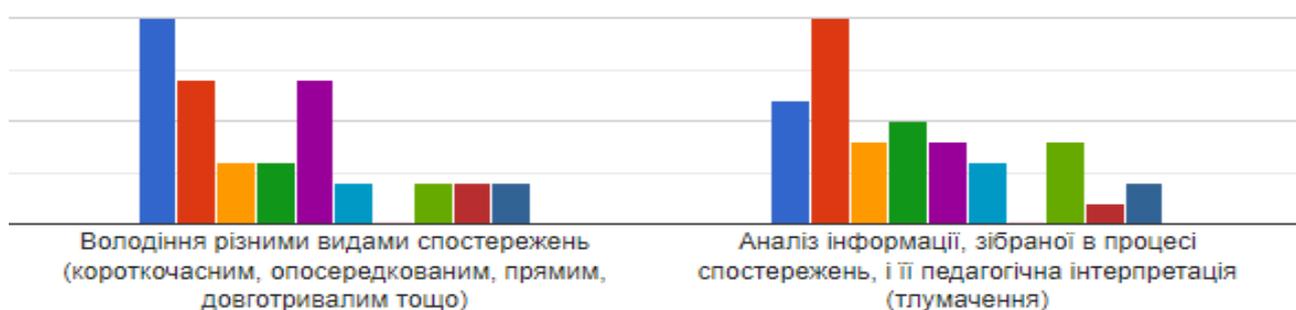

Рис. 2. Результати анкетування учителів ПШ на констатувальному етапі професійних компетентностей

6) складання і перевірення навчальних тестів для перевірки знань і умінь учнів; аналіз дитячих робіт;

7) побудова гіпотез на зразок: "Освітня ситуація зміниться, якщо...";

8) побудова гіпотез на зразок: "Освітня ситуація зміниться, якщо...";

9) аналіз інформації, зібраної в процесі спостережень, і її педагогічна інтерпретація (тлумачення);

10) аналіз і оцінка доцільності засобів навчання (виховання);

Результати такого анкетування учителів початкової школи проведено за допомогою Google форми та відображено на рис. 3.

Рис. 3. Результати анкетування учителів ПШ на констатувальному етапі професійних компетентностей

11) прогнозування результатів педагогічної взаємодії;

Результати такого анкетування учителів початкової школи проведено за допомогою Google форми та відображено на рис. 4.

Рис. 4. Результати анкетування учителів ПШ на констатувальному етапі професійних компетентностей

Результати анкетування засвідчили той факт, що переважна більшість науково-педагогічного складу вважають: проведення анкетування дало можливість вивчити труднощі, які виникають в учителів початкової школи під час формування професійних компетентностей у сучасному освітньому середовищі. А саме: більшість педагогів вважають себе компетентними, але мають певні труднощі в її актуалізації (відсутність необхідних ресурсів, відсутність відповідних умінь та досвід, "недостатні знання"); вивчення сімей та особливостей сімейного виховання та робота з батьками; аналіз і узагальнення власного досвіду роботи, теоретичне обґрунтування власних педагогічних знахідок та його оформлення; найменше готові до професійної дослідницької функції; складання і проведення навчальних тестів для перевірки знань і вмінь учнів. Вивчивши результати, ми зробили висновок про недостатній рівень сформованості професійних компетентностей учителів початкової школи в умовах сучасного освітнього середовища.

"Вчитель сучасності" – це вчитель з високим рівнем професійної компетентності, розвиненими творчими, дослідницькими здібностями, інтелігентністю, духовно-моральним потенціалом, конкурентноздатний, ерудований, готовий до безперервного професійного розвитку [2, с. 451].

Список використаних джерел

1. Коростіль Л. А. Самоосвіта особистості як соціальне та педагогічне явище / Л. А. Коростіль // *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Суми: Видавництво СумДПУ, 2009. № 1. С. 138–145.
2. Нестеренко Г. О. Сучасні соціальні мережі як інструмент неформальної освіти / Г. О. Нестеренко, О. В. Тишкова // *Гілея. Науковий вісник*. Вип. 49 (№ 7). 2011. С. 451–458.
3. Смолюк А.І. Емпіричне дослідження індивідуально-особистісних показників сформованості професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи / А.І. Смолюк // *Педагогічні науки* : зб.наук. пр. Полтав. Нац.. пед.. ун-т ім.. В.Г. Короленка. Полтава : Видавництво ПНПУ, 2017. №68. С.85-92.

4. Плахотнік О. В. Неперервна освіта як основа професійної компетентності та конкурентоспроможності фахівців / О. В. Плахотнік // *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 1 (53). С. 98–101.

Матеюк О. П.,

канд. пед. наук, доценка,
доцентка кафедри екології
та біологічної освіти,
Хмельницький національний
університет, м. Хмельницький

Тирчик В. В.,

здобувачка вищої освіти,
Хмельницький національний
університет, м. Хмельницький

УДК 372.8

ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

Сучасна система шкільної освіти має на меті виховання здорової особистості, яка дбає про власне здоров'я та здоров'я оточуючих, прагне вести здоровий спосіб життя.

Актуальність дослідження пов'язана із необхідністю дидактичного пошуку найбільш ефективних методів навчання для активного засвоєння учнями здоров'язбережувальних знань, формування прийомів дослідницької пізнавальної здоров'язбережувальної діяльності, залучення до наукового пошуку, творчості, вихованню потреби в здоров'ї як важливій життєвій цінності. Саме це завдання дозволяє вирішити застосування проблемного методу у інтегрованому курсі "Основи здоров'я", що за змістом об'єднує питання здоров'я та безпеки життєдіяльності.

Концепція проблемного навчання, заснована на теоретичних положеннях американського філософа, психолога і педагога Дж. Дьюї, ґрунтувалася на тому, що здобувачі освіти набували досвід і знання у процесі проведення самостійних досліджень, експериментів, пошуку відповідей на проблемні запитання. Цей метод сприяє розвитку креативності, самостійності та навичок комунікації, які є важливими для успішної адаптації в сучасному світі. Це також допомагає формувати в учнів власну позицію, навички аргументації та здатність діяти в умовах невизначеності, що є важливими навичками для подальшого особистісного та професійного розвитку.

Аналізуючи освітній процес закладу загальної середньої освіти, В. Павленко визначає поняття "проблемне навчання" як метод, "який забезпечує можливість

творчої участі учнів у процесі засвоєння нових знань, формування пізнавальних інтересів і творчого мислення, високий ступінь засвоєння знань і мотивації учнів" [6].

При визначенні сутності проблемного навчання науковці констатують, що головною його особливістю є пошукова діяльність, пошук способів (підходів, шляхів, методів) вирішення визначеної проблеми [2]. Цей пошук здійснюється в проблемному викладі (поясненні) матеріалу, пошукової (евристичної) бесіди, вирішенні пізнавальних або практичних завдань, дослідницької освітньої роботи. Всі види проблемного навчання розрізняються між собою не лише за формою, а й за сутністю.

Основна ідея полягає у тому, що учні навчаються розв'язувати реальні проблеми та вчитися важливим навичкам через активність, самостійність і критичне мислення. Такий підхід допомагає формувати в учнів вміння аналізувати складні ситуації, робити висновки і приймати рішення. Важливо враховувати, що проблемне навчання не лише передбачає пошук відповідей, але й сприяє розвитку у дітей навичок самостійної роботи, здатності самостійно вивчати інформацію та застосовувати отримані знання в різних контекстах.

Навчальний курс "Основи здоров'я" суттєво відрізняється від інших предметів. Головна його відмінність полягає у практичній спрямованості: навички, набуті під час навчання "Основи здоров'я", можуть бути використані учнями у повсякденному житті, що робить цей курс надзвичайно важливим для їхнього загального розвитку та благополуччя. На відміну від традиційних уроків, коли вчитель переважно говорить, а учні слухають, на уроках з основ здоров'я доцільно використовувати такі методи навчання, що ґрунтуються на активній участі самих учнів у навчальному процесі [4].

Науковці вважають: щоб досягти мети означеного предмету, тобто: сформуванню в учнів свідоме ставлення до власного здоров'я, опанувати навички здорового способу життя та безпечної для здоров'я поведінки, потрібно, щоб у процесі навчання основ здоров'я основне місце належало створенню проблемних ситуацій. Проблема ситуація, як основний елемент проблемного навчання має свою функціональну характеристику. Проблема ситуація – це така ситуація, при якій суб'єкт хоче розв'язати складні для себе задачі, але йому не вистачає відповідної інформації (знань) і він самостійно повинен її відшукати [7].

Науковці доводять, що для створення проблемної ситуації перед учнями повинно бути поставлене таке практичне і теоретичне завдання, виконуючи яке, учень повинен відкрити нові знання чи дії, які підлягають засвоєнню. При цьому потрібно дотримуватися таких умов:

1. Завдання має ґрунтуватися на тих знаннях і навичках, якими володіє учень.
2. Невідоме, яке потрібно відкрити, становить загальну закономірність, що підлягає засвоєнню, загальний спосіб дії чи деякі загальні умови виконання дій.
3. Виконання проблемного завдання повинно викликати в учнів потребу у засвоєнні знань.

4. Запропоноване учневі проблемне завдання має відповідати його інтелектуальним можливостям. Проблемне завдання повинно передувати поясненню навчального матеріалу, який підлягає засвоєнню. Як проблеми можуть бути запропоновані: навчальні завдання, питання, практичні завдання [3].

Використання проблемних ситуацій на уроках з основ здоров'я забезпечить розв'язання таких завдань:

– формування в учнів уявлення про те, що здоров'я розглядають як єдине ціле, понять про взаємозв'язки людського організму з природним і соціальним оточенням, знань, вмінь і навичок безпечної поведінки, здатності передбачати наслідки власних вчинків, вміння надавати само- і взаємодопомогу;

– розвиток уміння керувати собою, контактувати з людьми в соціумі протистояти негативному впливу оточення, вміння самостійно приймати правильні рішення; виховання потреби у здоров'ї як найважливіші життєві цінності [1].

У розв'язанні проблеми учнями можна визначити такі етапи:

1. Створення вчителем проблемної ситуації.
2. Сприйняття проблеми учнями.
3. Здійснення пошукового вирішення завдання.
4. Реалізація і перевірка правильного вирішення завдання [8].

Серед поставлених на уроках "Основи здоров'я" проблем можуть бути такі, що пояснюють значення здоров'я для людини, цінність і неповторність життя, чи такі, які вкажуть на причини виникнення небезпечних ситуацій, пожеж та інші.

Ефективність проблемного навчання на уроках з основ здоров'я проявляється у тому, що активізується мислення учнів. З одного боку, є проблема, яку слід розв'язати, а з іншого – знання, вміння, навички учня. Ці дві сторони перебувають у постійній суперечності, стимулюють активність процесів мислення, які відбуваються завдяки вирішенню створених учителем проблемних ситуацій [3].

Варто зауважити, що метод проблемного навчання є достатньо складним для сприйняття учнів, тому його застосування педагоги рекомендують реалізувати у середніх і старших класах загальної школи.

При вивченні основ здоров'я застосування проблемного методу навчання спрямовано на оволодіння учнями знаннями, уміннями, навичками, необхідними для вирішення проблемних ситуацій, що виникають як у повсякденному житті, так і на більш глобальному рівні.

Процес вивчення основ здоров'я передбачає вивчення матеріалу, необхідного для формування "...самозарадності учнів через особисту та культурну ідентифікацію, активну громадянську позицію, підприємництво, відповідальність за навколишнє середовище, добробут та стабільність у майбутньому, а також через розуміння критеріїв життя крізь призму фізичного, психічного, духовного та соціального розвитку" [5]. Правильне і систематичне застосування проблемного методу на уроках основ здоров'я дозволяє учням пропрацьовувати складні ситуації, заздалегідь готуючи вихованців, таким чином, до їх вирішення на теоретичному, практичному і психологічному рівнях.

Список використаних джерел

1. Бібік Н., Коваль Н. Основи здоров'я в початковій школі: методичний коментар. *Початкова школа*. 2005. № 10. С. 42–47.
2. Бутенко В. Г., Павлущенко Н. М., Білер О. С. Педагогічні умови створення проблемних ситуацій на уроках "основи здоров'я" в початковій школі. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. 2018. Вип. 2 (12). С. 12–19.
3. Ващенко О. М. Методика використання проблемних ситуацій у процесі вивчення основ здоров'я в початковій школі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19 (1). С. 114–124.
4. Ващенко О. М. Організація навчально-виховного процесу з "Основ здоров'я" в 1–4 класах : навч. метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ФОР Сисин О. В., 2010. 292 с.
5. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти "Основи здоров'я" 6–9 класи: Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.07.2022 р. № 698. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.osnovy.zdorovia-6-9.pdf> (дата звернення: 25.10.2023).
6. Павленко В. В. Методи проблемного навчання. *Нові технології навчання: наук.-пед. зб.* Київ, 2014. Вип. 81 (спецвипуск). С. 75–79.
7. Павленко В. В. Проблемні ситуації: поняття і типи. *Нові технології навчання: збірник наукових праць*. 2014. Вип. 83. С. 196–202.
8. Топузов О. Типи проблемних ситуацій та їх реалізація на уроках географії в загальноосвітніх навчальних закладах. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2008. № 4. С. 153–159.

Павлюк Т. М.,
здобувачка вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія ім. Тараса
Шевченка, м. Кременець

Науковий керівник:

Мороз О. В.,
канд. філос. наук,
Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія ім. Тараса
Шевченка, м. Кременець

УДК 372.8

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ

Освітньо-історичний процес перебуває на такому етапі, що потребує поступового введення компетентісного підходу до навчання у процесі вивчення історії.

Компетентнісний підхід спрямований на особистість учня і зможе бути повністю реалізований лише за умови, коли конкретний учень буде виконувати певну сукупність дій. Згідно із Законом України "Про освіту" термін "компетентність" розуміється як "динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність" [2].

В освіті під компетентнісним підходом розуміється спрямованість навчально-виховного процесу на формування і розвиток в учня компетентностей особистості, тобто перенесення уваги з процесу навчання на сам результат навчання. Компетентнісно орієнтований вид навчання передбачає чітко продумані і сплановані очікуванні результати навчання на кожному уроці, інтерактивне навчання, що, в свою чергу, покращує пізнавальну діяльність, а також обов'язкове дотримання навчальних умов [3, с. 2]. Все це дасть змогу досягти запланованих результатів.

У початкових програмах з історії, які визначаються державними вимогами, компетентнісний підхід до навчання історії пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами, оскільки таке навчання є особистісно орієнтоване. Для того, щоб реалізувати компетентнісний підхід, необхідно змінити зміст навчання історії, перетворити його з моделі, яка існує об'єктивно для "всіх" учнів, на суб'єктивні надбання одного учня [1, с. 43].

За допомогою компетентісного підходу у процесі навчання в учнів формуються ключові (комунікативна, інформаційна, соціальна) та предметні компетентності. Безперечно усі компетентності є важливими і їх потрібно розвивати впродовж усього навчання, щоб виховати конкурентоспроможну особистість.

Предметні (галузеві) компетентності є більш детальними. На відміну від ключових, вони мають конкретний опис і можливості формування в рамках навчального предмета. На думку О. Пометун та Г. Фреймана, під час навчання історії варто використовувати такі компетентності: хронологічну, просторову, інформаційну, мовленнєву, аксіологічну, логічну. Цілеспрямована робота учнів під час навчального процесу уможливіє набуття цих компетентностей.

Визначити рівень сформованості предметної історичної компетентності можна за допомогою таких методів: оцінні листи для вивчення рівня сформованості окремих компетенцій учнів на різних ступенях школи; спеціальні компетентнісно-орієнтовані завдання; анонімні анкети-опитувальники для учнів [4, с. 17].

Отже, компетентнісний підхід до навчання у процесі вивчення історії має на мені зосередити увагу на тому, що учень в результаті виконує та вміє, якими компетентностями володіє після вивчення історії, а не заціклюється на самому процесі навчання.

Список використаних джерел

1. Баханов К. Навчання історії в школі під кутом зору компетентісного підходу: Посібник для вчителя. Харків : Вид. група "Основа", 2012. 127 с.

2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.10. 2023).
3. Мороз О., Сеньківська Г., Легін В. Особливості формування компетентнісного підходу у вивченні історико-культурних процесів суспільства у ЗЗСО. *Академічні візії*. 2023. № 16. С. 1–7.
4. Пометун О., Гупан Н., Власов В. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ "КОНВІ ПРІНТ", 2018. 208 с.

Чуйков А. С.,

канд. фіз.-мат. наук,
заступник директора з
навчально-методичної роботи,
ВСП "Київський фаховий коледж комп'ютерних
технологій та економіки НАУ", м. Київ

Гальмакова Н. Б.,

викладач-методист вищої категорії,
ВСП "Київський фаховий коледж комп'ютерних
технологій та економіки НАУ", м. Київ

УДК 372.8

ПРЯМА ЛІНІЯ У ЗАДАЧАХ ЕКОНОМІЧНОГО ЗМІСТУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Закон України "Про фахову передвищу освіту" одним із основних завдань закладу фахової передвищої освіти визначає "забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі теоретичного та практичного навчання, дослідницької та інноваційної діяльності". Якісна підготовка здобувачів фахової передвищої освіти економічних спеціальностей в умовах постійних викликів сьогодення забезпечується, зокрема, формуванням здатності приймати науково обґрунтовані рішення. Цю здатність забезпечує вища математика, яка має потужний апарат для дослідження економічних явищ і процесів, прогнозування та управління цими процесами. Тому перед викладачами вищої математики стоїть завдання не лише озброїти здобувачів освіти теоретичними знаннями, а й навчити застосовувати їх у розв'язанні прикладних економічних і управлінських задач [3, с. 258]. Ефективна інтеграція вищої математики і знань спеціальних дисциплін забезпечує формування у майбутнього економіста фахових компетентностей, і, як наслідок, високу затребуваність на ринку праці та стабільний кар'єрний ріст.

Проблему формування професійних компетентностей у здобувачів освіти економічних спеціальностей на заняттях з вищої математики вивчали В. Барковський, Н. Барковська, М. Бугір, В. Мацкул [1], С. Раков, К. Рум'янцева [2], О. Вільчинська, О. Поплавська, Т. Сукач та ін. Водночас, потребує подальшого дослідження проблема інтеграції вищої математики і економічних дисциплін у закладах фахової передвищої освіти.

Одним із розділів вищої математики, який дає математичний апарат для розв'язання економічних задач, є аналітична геометрія. Зосередимось на застосуванні прямої лінії на площині для розв'язання задач економічного змісту. Спочатку нагадаємо основні способи задання прямої лінії на площині і відповідні їм рівняння (табл. 1).

Таблиця 1

Способи задання прямої на площині та відповідні їм рівняння

Спосіб задання прямої	Рівняння прямої
Пряма з кутовим коефіцієнтом	$y = kx + b$
Пряма, яка проходить через задану точку і має заданий напрям	$y - y_0 = k(x - x_0)$
Пряма за точкою і напрямним вектором	$\frac{x - x_0}{l} = \frac{y - y_0}{m}$
Пряма, яка проходить через дві точки	$\frac{x - x_1}{x_2 - x_1} = \frac{y - y_1}{y_2 - y_1}$
Пряма, яка проходить через задану точку перпендикулярно заданому вектору	$A(x - x_0) + B(y - y_0) = 0$
Пряма у загальному вигляді	$Ax + By + C = 0$

Наведемо приклади використання рівнянь прямої у економічних задачах.

Задача 1. Три транспортні логістичні компанії ExpressPlus, Post і Logist займаються перевезеннями вантажу. Плата за перевезення вантажу цими компаніями складається із фіксованого збору і тарифу за кожний кілометр шляху. Значення цих показників у гривнях подано у табл. 2. На які відстані якою компанією перевозити вантаж економічніше?

Таблиця 2

Вартість перевезення вантажу логістичними компаніями

	Фіксований збір, грн	Тариф за один кілометр шляху, грн
ExpressPlus	15	0,3
Post	10	0,4
Logist	40	0,1

Розв'язання. Нехай x – відстань перевезень в сотнях кілометрів, а y – плата за перевезення вантажу. Тоді плата за перевезення вантажу кожною компанією виражається лінійними функціями $y_1 = 15 + 0,3x$, $y_2 = 10 + 0,4x$, $y_3 = 40 + 0,1x$ відповідно. Побудуємо графіки цих функцій.

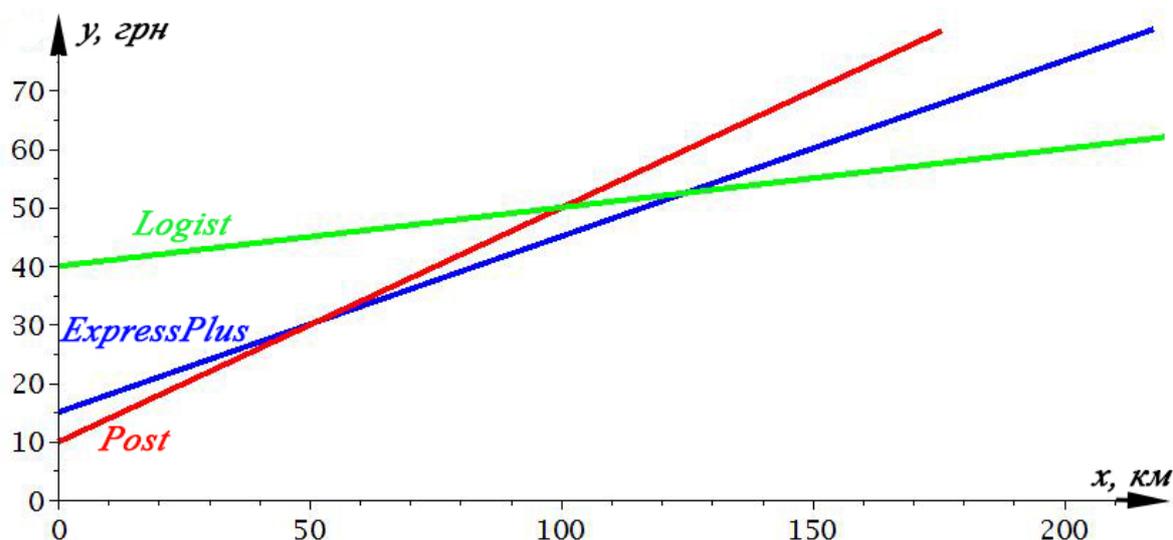

Рис. 1. Графіки лінійних функцій

Знайдемо точки перетину першої і другої та першої і третьої функцій, розв'язавши системи рівнянь:

$$\begin{cases} y = 15 + 0,3x, \\ y = 10 + 0,4x; \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} y = 15 + 0,3x, \\ 15 + 0,3x = 10 + 0,4x; \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} y = 15 + 0,3x, \\ x = 50; \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} y = 30, \\ x = 50; \end{cases}$$

$$\begin{cases} y = 15 + 0,3x, \\ y = 40 + 0,1x; \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} y = 15 + 0,3x, \\ 15 + 0,3x = 40 + 0,1x; \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} y = 15 + 0,3x, \\ x = 125; \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} y = 52,5, \\ x = 125. \end{cases}$$

Отже, з малюнка видно, що при відстані, яка не перевищує 50 км економічнішою є компанія Post (відповідна пряма лежить нижче за інші); при відстані від 50 км до 125 км економічнішою є компанія ExpressPlus; а при відстані, більшою за 125 км економічнішою є компанія Logist. Причому при відстані 50 км вартість перевезення компаніями Post і ExpressPlus однакова і складає 30 грн, а при відстані 125 км вартість перевезення компаніями ExpressPlus і Logist однакова і складає 52 грн 50 коп.

Задача 2. Витрати підприємства на виготовлення 25 одиниць продукції складають 400 грн, а на 40 одиниць цієї ж продукції – 700 грн. Визначити витрати підприємства на виготовлення 30 одиниць продукції за умови, що загальні витрати на виробництво продукції є лінійною функцією від обсягу продукції.

Розв'язання. За умовою задачі витрати на виробництво є лінійною функцією від обсягу продукції. Рівняння відповідної прямої будемо шукати як рівняння прямої, що проходить через дві точки:

$$\frac{y - 400}{700 - 400} = \frac{x - 25}{40 - 25} \Rightarrow 15(y - 400) = 300(x - 25) \Rightarrow y = 20x - 100.$$

Отже, ми одержали функцію залежності витрат виробництва від обсягу продукції. Тепер знайдемо значення цієї функції при $x = 30$:

$$y(30) = 20 \cdot 30 - 100 = 500 \text{ грн.}$$

Таким чином, на виробництво 30 одиниць товару витрачається 500 грн.

Задача 3. У 2022 році один кілограм горіхів коштував 175 грн, а у 2023 році ціна збільшилась до 190 грн. Знайти залежність ціни горіхів від номеру року, якщо припустити, що ціна щороку буде збільшуватись на ту саму величину. Якою буде ціна горіхів через 5 років?

Розв'язання. Складемо рівняння прямої, що проходить через дві точки, а саме через точки $A(2022;175)$ і $B(2023;190)$:

$$\frac{y - 175}{190 - 175} = \frac{x - 2022}{2023 - 2022} \Rightarrow y = 15x - 30155.$$

На основі цієї залежності отримуємо, що через 5 років ціна 1 кг горіхів складатиме $y(2028) = 15 \cdot 2028 - 30155 = 265$ грн.

Отже, математична освіта забезпечує формування у майбутніх економістів наукового світогляду та інтелектуальної підготовки до свого фахового зростання.

Список використаних джерел

1. Мацкул В. М. Вища математика для економістів : підручник. Одеса : ОНЕУ, 2018. 472 с.
2. Рум'янцева К. С. Впровадження математичних методів у професійну підготовку майбутніх економістів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Педагогіка. Соціальна робота"*. 2016. Вип. 2 (39). С. 217–220.
3. Сукач Т. М., Яровий І. М. Формування професійних компетентностей здобувачів вищої та передвищої освіти засобами математики. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Педагогіка і психологія"*. Педагогічні науки. 2019. № 2 (18). С. 257–265.

**СЕКЦІЯ 2. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ В ОСВІТІ**

.....

**SECTION 2. INFORMATION TECHNOLOGIES
AND INNOVATIVE METHODS IN EDUCATION**

Алексєєнко Р. М.,
здобувач вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

УДК 372.881.111.1

**ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Спочатку в умовах пандемії, а потім в період воєнного часу вищі навчальні заклади України швидко адаптувались до нової реальності, переносючи навчальні процеси в онлайн-середовище. Це стало величезним викликом для студентів, оскільки вони були вимушені перейти з денної форми навчання на дистанційну. Але саме в цей період відбулося вражаюче поширення штучного інтелекту в усіх сферах життя. Від створення інтелектуальних асистентів до застосування алгоритмів машинного навчання в освіті. Окрім цього, з'явилося безліч програм, які використовують штучний інтелект, спрямованих на покращення процесу вивчення англійської мови.

У світі існує низка програм, які використовують штучний інтелект для поліпшення процесу вивчення іноземних мов. Інтерактивні платформи, мобільні додатки та інші інновації зробили навчання англійської мови більш доступним і захоплюючим для студентів українських вузів. Представимо деякі з них.

Почнемо з Duolingo, однієї з найпопулярніших програм для вивчення англійської мови з використанням штучного інтелекту. Однією з його основних переваг є доступність та безкоштовність. Користувачі можуть вчити англійську мову в будь-якому зручному для них місці та часі, користуючись різними інтерактивними вправами та граматичними завданнями. Адаптивна система вивчення аналізує помилки користувача та пропонує індивідуальні завдання для покращення слабких сторін.

З іншого боку, недоліками Duolingo можуть бути обмежений словниковий запас та відсутність повноцінного спілкування з реальними людьми. Програма акцентується на письмовому та читацькому вмінні, проте може недостатньо розвивати навички усного спілкування.

Ще однією популярною програмою є Babbel, яка відзначається своєю системою персоналізованого навчання. Користувачам пропонується вибрати свою мету вивчення та на основі цього формується індивідуальний план навчання. Це може бути ефективним для тих, хто має конкретні цілі, такі як підготовка до іспитів або вивчення мови для подорожі в нову країну.

Однак Babbel часто визначається як платна платформа, що може злякати деяких користувачів. Додатково, програма може бути менш доступною, якщо порівнювати з іншими безкоштовними альтернативами.

Розглянемо Rosetta Stone – ще одну програму, яка відома своєю іммерсивною методикою вивчення мов. Однією з її великих переваг є використання зображень та асоціацій для навчання, що може бути особливо корисним для візуально нахильних користувачів. Інтерфейс програми створений так, щоб користувач вчився мові, подібно тому, як він вивчав свою рідну мову в дитинстві. Але Rosetta Stone може бути менш ефективною для тих, хто більше цінує граматичні пояснення та лінгвістичну структуру. Відсутність чітких граматичних правил може викликати певні труднощі в розумінні та застосуванні мовних концепцій.

Іншою програмою для вивчення англійською мови є Memrise. Ця програма відрізняється використанням методу повторення та гри з вивченням слів та фраз. Аудіовізуальний підхід може робити процес вивчення цікавим та захоплюючим, а також допомагати у запам'ятовуванні матеріалу.

Однак, Memrise може бути менше спрямованою на розвиток розмовних навичок. Програма частіше фокусується на словниковому запасі, а не на практиці усного спілкування, що може бути недостатнім для тих, хто прагне вивчити мову для спілкування.

Busuu, інша популярна платформа для вивчення мов, відзначається можливістю спілкування з носіями мови. Це дозволяє користувачам вправлятися в реальних ситуаціях та отримувати зворотний зв'язок від реальних співрозмовників.

З іншого боку, Busuu може вимагати певних витрат, оскільки деякі з його функцій доступні лише за плату. Крім того, ефективність спілкування може бути обмеженою залежно від кількості доступних співрозмовників на платформі, важливо збалансувати їх при виборі оптимального інструменту для досягнення мовної мети.

У підсумку, кожна з цих програм має свої сильні та слабкі сторони, і вибір між ними буде залежати від індивідуальних вподобань та цілей користувача. Але ці програми не можуть замінити повноцінного спілкування з живою людиною. Бо штучний інтелект – це не заміна, а допомога викладачу у навчанні студентів.

Список використаних джерел

1. Зарецька-Катруце І., Юрченко О. За чи проти? 6 плюсів і мінусів дистанційного навчання, які нам треба обговорити. Освіторія Медіа. – 2020. С 5–7.

2. Кадемія М., Візнюк І., Поліщук А., Долинний С. Використання штучного інтелекту у вивченні іноземної мови здобувачами освіти. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2022. С. 153–163.

3. Турчин А. Чат-боти у навчанні іноземних мов. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/15835/1/167_Turchyn.pdf.

Білоус В. Ю.,
здобувачка вищої освіти,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, м. Умань

УДК 372.881.111.1

КЛАСИФІКАЦІЯ НАОЧНОСТІ ТА СФЕРА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Використання різних форм наочності на уроках іноземної мови є надзвичайно важливим елементом для підвищення ефективності навчання. Ця необхідність особливо актуальна в початковій школі. Учні мають свої особливості і потреби, і використання різних видів наочності може значно полегшити їм засвоєння іноземної мови. Розширення застосування різних видів наочності на уроках іноземної мови є актуальним завданням, яке сприяє покращенню процесу навчання і розумінню мови як живої системи спілкування.

Основою класифікації видів наочності І. В. Малафіїк є участь органів чуття. Класифікація видів наочності І. В. Малафіїк включає зорову, слухову, рухову та чуттєву наочність [4, с. 176].

Принцип наочності К. А. Борін розглядає не як допоміжний, а як один з основних методичних принципів навчання іноземної мови, коли це навчання переслідує практичні цілі. Запропонована К. А. Борін схема співвідношення видів наочності при навчанні іноземних мов включає предметну та мовну наочність [2, с. 100].

У своїй роботі "Використовуємо сучасні підходи у викладанні англійської мови" І. І. Бекреньова виділяє слухову, зорову, моторну види наочності при навчанні іноземних мов, підкреслюючи важливу роль слухової наочності при навчанні говорінню іноземною мовою [1, с. 57].

У процесі навчання англійської мови часто використовуються різні види наочності для поліпшення розуміння та засвоєння матеріалу. Образотворча наочність, така як фотографії, малюнки та картини, є важливою складовою цього процесу. Вона дозволяє створити візуальне відображення реального світу, і викладачі часто використовують такі наочні посібники під час уроків [3, с. 45]. Однією з головних переваг образотворчої наочності є те, що вона може замінити реальні предмети чи явища за допомогою зображень.

Аудитивні та аудіовізуальні засоби також грають важливу роль у навчанні англійської мови, оскільки вони розширюють можливості викладання і сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Головним аудитивним засобом є звукове сприймання, яке може бути реалізоване через різні технічні пристрої. Ці засоби дозволяють вчителю надавати аудіозаписи, використовувати мультимедійні матеріали та відео, що полегшує навчання вимови, розуміння мовлення та аудіювання для учнів [5].

Особливо ефективне використання наочності відбувається при навчанні звукового складу та лексики іноземної мови. Вчителі можуть використовувати

аудіозаписи, відео з англійськими носіями мови, аудіокниги та інші матеріали для навчання фонетики та словникового запасу.

Таким чином, наочність в освітньому процесі відіграє надзвичайно важливу роль і може бути ключовим елементом успішного навчання. Її використання сприяє полегшенню засвоєння матеріалу, активізує пізнавальну активність учнів і робить уроки більш захоплюючими та цікавими. Різні види наочності мають свої унікальні переваги і можуть бути використані на різних етапах навчання.

Список використаних джерел

1. Бекренєва І.І. Використовуємо сучасні підходи у викладанні англійської мови. Харків : "Основа": "Тріада+", 2007. 285с.
2. Борін К. А. Використання принципу наочності під час навчання іноземним мовам. *Наукові праці Вищого навчального закладу "Донецький національний технічний університет". Педагогіка, психологія і соціологія.* 2013. № 2. С. 99–103.
3. Воробель М. М. Використання наочності на заняттях іноземної мови: транскультурність та мультимодальність у зображеннях. *Інноваційна педагогіка.* 2022. Вип. 43 (1). С. 43–47.
4. Малафіїк І.В. Дидактика новітньої школи : навч. посіб. Київ : Видавничий дім " Слово", 2014. 632 с.
5. Пшеняннікова Н. О. Використання відеофільмів на уроках англійської мови. *Науковий вісник Донбасу.* 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_1_13 (дата звернення: 02.10.2023).

Бондаренко Н. А.,
аспірантка,
Київська державна академія
декоративно-прикладного мистецтва
і дизайну ім. М. Бойчука, м. Київ

УДК 378.147

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Підвищення якості вищої освіти стає у використанні нових методів та засобів навчання, а саме активного залучення студентів до навчального процесу. У сучасному світі мультимедійні технології визнаються як найбільш актуальний спосіб використання інформаційно-комп'ютерних технологій у сфері освіти. Широкий спектр застосування мультимедійних технологій може підвищити ефективність активних методів навчання в усіх аспектах організації навчального

процесу: під час самостійної підготовки студентів, на лекціях, семінарах, практичних і лабораторних заняттях.

Проблема використання мультимедійних технологій у навчанні в університетах є досить новою. Питання впровадження мультимедійних технологій у вищу освіту досліджувалися в роботах таких авторів, як Єгоров Ю. М., Касторнов В. А., Клемєшова Н. В., Кравцова А. Ю., Суворинова А. В., Осик А. В. і інші. Психолого-педагогічні та технічні аспекти використання мультимедійних технологій у навчанні також були досліджені в роботах Христочевського С. А., Фролова М. І, Полата Є. С. та інших вчених.

Засвоєння інформації, включаючи навчальну, великою кількістю залежить від того, як ця інформація сприймається. Дослідження, проведені Н. В. Басовою, Івановим В. Ф. та іншими, підтверджують, що людина запам'ятовує лише 15 % інформації, коли вона подається у формі листа, і 25 % – коли вона подається візуалізовано. Однак, якщо обидва ці методи передачі інформації використовуються одночасно, ця особа може сприйняти до 65 % вмісту цієї інформації [1]. Ці висновки підтверджують великий потенціал та ефективність використання мультимедійних засобів у навчанні, які базуються на візуальному та аудіальному сприйнятті матеріалу.

Представлення інформації в наочній та освітній формі, забезпечення індивідуалізації та різноманітності навчання через використання можливостей інтерактивної взаємодії, сприяння розвитку когнітивних аспектів навчання, таких як сприйняття та розуміння інформації, а також підвищення рівня самостійності студентів у глобальному інформаційному середовищі, що сприяє активізації процесу пізнання, – це лише кілька наступних переваг використання мультимедійних засобів у навчальному процесі. Очевидно, що мультимедійні засоби навчання стали необхідними помічниками в навчальному процесі, що, у свій час, забезпечує відповідність їх психологічним, дидактичним та методичним вимогам в єдиній системі. У дослідженнях таких вчених, як Крилов І. В., Подласого І. П., Башмакова А. І. та інших, сформульовані окремі умови і вимоги до мультимедійних засобів навчання.

Так, серед конкретних дидактичних умов, на які І. В. Крилов звертає увагу, можна відзначити наступні: врахування індивідуальних можливостей студента; активна взаємодія в процесі навчання; використання можливостей комп'ютерної візуалізації навчального матеріалу; сприяння розвитку інтелектуальних здібностей студента; забезпечення логічної структури та послідовності подачі навчального матеріалу; забезпечення цільності та безперервності навчального процесу [2].

Методичні вимоги, пов'язані з навчанням, мають глибокий зв'язок з дидактичними аспектами. Вимоги, які стосуються використання мультимедійних засобів у навчанні, враховують особливості конкретного предмета, характерні особливості відповідної наукової галузі та її термінологію, методи вивчення її закономірностей, а також можливості застосування сучасних методів обробки інформації та багато інших аспектів.

У вимогах до мультимедійних засобів навчання мають бути наступні аспекти:

1. подача навчального матеріалу повинна мати спрямованість на відображення взаємозв'язку і взаємодії між понятійними, образними і практичними складними мисленнями.

2. Треба забезпечити ієрархічну структуру високого рівня для системи термінів, що використовують у навчальному предметі.

3. Надання студентам можливостей виконувати контрольні і тренувальні завдання [2].

При розробці та використанні мультимедійних засобів навчання важливі не лише дидактичні та методичні вимоги, але й психологічні аспекти, які впливають на ефективність та якість їх створення. І. П. Підласий показує, що навчальний матеріал у мультимедійних засобах має відповідати не лише вербальному рівню, але й сенсорно-перцептивному та представницькому рівню когнітивного процесу. Це означає, що його подачу слід адаптувати до вікових особливостей аудиторії та особливостей їх підготовки [3].

З технічної точки зору, комп'ютер є основним засобом для реалізації мультимедійних технологій, а також мультимедійний проектор виконує важливу роль. Окрім різних дидактичних і методичних вимоги, потрібні ряд технічно-технологічних, таких як: спільна сумісність з іншими операційними системами, включаючи Інтернет-навігацію та MS Windows 98 / Me / 2000 / 2003 / XP тощо; здатність працювати як у локальному режимі (на компакт-дисках та інших зовнішніх носіях інформації), так і в мережевому режимі; використання передових мультимедійних та телекомунікаційних технологій; стабільна робота на різних комп'ютерних і технічних пристроях, що відповідають специфікації мультимедійних засобів навчання; захист від несанкціонованих доступів користувачів; ефективно та обґрунтоване використання ресурсів; адекватність тестувань, простота у використанні, надійність, повнота процедур інсталяції та деінсталяції.

Отже, мультимедійні засоби навчання потребують комплексної експертної оцінки. Варто відзначити, що разом із перевагами цих технологій є низка проблем, пов'язаних з їх використанням. А. І. Черевиків висуває кілька основних питань щодо цього:

1. Для створення та використання мультимедійного матеріалу необхідні навички в роботі з персональним комп'ютером і досвід використання спеціальним програмним забезпеченням.

2. Процес створення мультимедійних продуктів є часом і ресурсом затратним та вимагає знань у різних галузях.

3. Використання спеціальних ефектів і великих обсягів інформації в мультимедійних засобах може відобразити увагу під час навчання.

4. Рівень інтерактивності взаємодії користувача з мультимедійними програмами залишається далеким від спілкування між людьми.

5. Часто під час розробки мультимедійних засобів навчання акцент робиться на технології програмної реалізації, а не на змістовному навчанні [4].

Список використаних джерел

1. Іванов В. Ф., Мелещенко К. Сучасні комп'ютерні технології і засоби масової комунікації: аспекти застосування. Київ : ІЗМН, 2006. 352 с.
2. Крилов І. В. Інформаційні технології: теорія і практика. Київ : Центр, 2006. 128 с.
3. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Київ : Слово, 2004. 616 с.
4. Салівон Т. Л. Підготовка педагогів до розробки навчальних занять з мультимедійним супроводом у класі інформаційно-комунікаційних технологій. Біла Церква, 2005. С. 64–69.

Гнений А. М.,

УДК 004.8

здобувач вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія ім. Тараса
Шевченка, м. Кременець

Науковий керівник:

Мороз О. В.,

канд. філос. наук,
Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія ім. Тараса
Шевченка, м. Кременець

ГУМАНІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Штучний інтелект досить широкий термін. Першочергово його значення пов'язують з машинами, що можуть виконувати завдання, які потребують інтелектуальних здібностей людини. Сутнісна основа цього терміну апелює до навчання, планування та розв'язання проблем. Поняття "штучний інтелект" було введено в 1956 році американським інформатиком та дослідником мислення Джоном Маккарті, який визначив його як "науку та інженерію створення розумних машин" [1].

Загалом штучний інтелект (ШІ) – це здатність машин реплікувати або покращувати інтелект людини, пов'язаний з мисленням та навчанням на основі досвіду. Для розв'язання практичних завдань ШІ застосовує методи з теорії ймовірності, економіки і проєктування алгоритмів. Окрім того, штучний інтелект використовує знання з інформатики, математики, психології та лінгвістики. Наприклад, інформатика надає інструменти для проєктування і створення алгоритмів, математика – інструменти для моделювання і вирішення виникаючих задач оптимізації.

Для розуміння ідейної сутності штучного інтелекту варто наголосити на основних аспектах, які відрізняють інтелект людини від інтелекту штучних

створінь. Штучний інтелект об'єднує переваги біологічної інтелектуальної системи людини: здатність до навчання на основі досвіду, можливість аналізу великих обсягів даних в надзвичайно короткі терміни тощо.

Розглядаючи штучний інтелект у контексті науки, варто зазначити, що це галузь досліджень, яка має на меті створення машин, що можуть виконувати завдання, які зазвичай вимагають інтелекту людини. ШІ надає можливість комп'ютерам та іншим пристроям приймати рішення, здійснювати певні дії. Існують два основних типи штучного інтелекту: General Purpose AI – здатний виконувати будь-яке розумове завдання, яке може виконати людина [2], а також Domain-Specific AI, що спеціалізується на виконанні конкретних завдань у певних галузях [3].

Часто штучний інтелект пов'язують з машинним навчанням, яке є підмножиною ШІ та дозволяє комп'ютерам навчатися на основі даних без явного програмування. Алгоритм машинного навчання може використовувати минулі дані для прогнозування. Машинне навчання часто використовується разом з іншими техніками ШІ, такими, як глибоке навчання і обробка даних за допомогою нейронних мереж. Елементи глибокого навчання використовують попередні дані для виявлення закономірностей і передбачення майбутніх результатів. З однієї сторони, глибоке навчання показало вражаючий прогрес у досягненні або перевищенні рівня людської ефективності в завданнях. З іншої, надзвичайна потужність глибокого навчання викликала страхи та обурення. Однією з основних критик глибокого навчання є те, що ця технологія представляє собою так званий "чорний ящик": ніхто не знає і не може пояснити, як саме ШІ приходить до своїх рішень, у тому числі й самі розробники штучного інтелекту.

Багато людей не усвідомлюють той факт, що вони вже взаємодіють з системами штучного інтелекту і часто негативно та зі страхом реагують на ідею, що розумна машина може самостійно навчатися. Такі реакції є абсолютно нормальними, адже людина ставить питання про переваги машини або розумних роботів над її інтелектуальними здібностями.

Людина має емоції як результат власної еволюції, кінцевою метою яких є допомога організму вижити. Потреба ШІ мати емоції залежить від його призначення та завдань, для яких він розробляється. Емоції є формою соціального сигналу та комунікації між людьми та роботами. Наприклад, при взаємодії з людиною ШІ з можливістю виражати емоції може бути більш зрозумілим та викликати більшу довіру до себе. У деяких випадках емоційні ШІ здатні покращити досвід користувача, сприяти більш природнім взаємодіям. Наприклад, в галузі охорони здоров'я або догляду за людьми ШІ, який може виражати співчуття та розуміти людські емоції, може надавати психологічну підтримку. З іншого боку, на промислових підприємствах або функціональних організаціях емоційні ШІ можуть бути непотрібними або навіть небажаними.

Гуманні системи ШІ, які найбільш схожі на людей сьогодні, – область розвиткової робототехніки. У цій галузі дослідники працюють з роботами, які мають чуттєві відчуття (зір, звук, дотик). Головна мета науки – зрозуміти, як розвиваються та еволюціонують люди, починаючи від дитинства аж до дорослості, як люди вчаться і як відбувається прийняття рішень, а потім втілити ці процеси в автономних роботах. У цій галузі когнітивні архітектори вивчають принципи поведінки, що виникає на основі досвіду.

Машинальна теорія розуму (Machine theory of mind) [4] – це концепція, яка має на меті надати системам штучного інтелекту можливість розуміти та моделювати психічні стани інших суб'єктів, таких як люди чи інші машини. Вона інспірована психологічною теорією розуму, яка відноситься до людської здатності приписувати бажання, віру та наміри іншим. Машинальна теорія розуму має різні застосування: поліпшення взаємодії людини з машиною, покращення співпраці між багатьма суб'єктами та розвиток інтерпретованого штучного інтелекту. Одним із прикладів машинальної теорії розуму є обчислювальна теорія розуму (Computational theory of mind) [5]. Вона є філософським підходом, що розглядає розум як складну інформаційно-оброблювальну систему. Згідно з цією теорією свідомість є результатом обчислень, незалежно від того, чи вони відбуваються в мозку, чи в комп'ютері. Ця теорія стверджує, що машини можуть мати психічні стани та пізнавальні здібності, схожі до людських.

Чи варто сприймати ці "емоції" вираженням суб'єктивної обізнаності та розумінням себе як особистості зі сторони ШІ, чи це лише імітація та симуляція? Один з аспектів цього питання стосується того, чи можна вважати штучний інтелект суб'єктом прав або морального ставлення. Деякі науковці вважають, що штучний інтелект повинен мати такі права, як право на життя, свободу. Інші заперечують цю ідею і стверджують, що ШІ не може бути автором твору, не може мати громадянства і не повинен мати прав, які будуть тягарем для нього самого і для людського суспільства [6, 7]. Інший аспект цього питання стосується того, чи етично використовувати штучний інтелект для різних цілей, таких як освіта, творчість, медицина, безпека, війна тощо?

Вважається, що штучний інтелект є корисним інструментом для покращення якості життя. Однак когорта науковців занепокоєні негативними наслідками використання ШІ, що породжують упередженість, порушення конфіденційності, загрозу безпеці, заміну людської праці тощо. Етичне використання ШІ повинно відбуватися з дотриманням певних принципів етики ШІ (набір правил та рекомендацій, призначених для захисту суспільства від негативних наслідків впливу штучного інтелекту) [8]. Зокрема, етика ШІ обертається навколо 3 основних сфер: безпеки – мінімальна шкода людям; захищеності – запобігання атакам інших систем або використанню їх в інший спосіб; приватності – інформація, яку система знає ШІ про

людину. На основі наведених аспектів постає питання: буде машина з інтелектом "сліпо" слідувати етичним принципам, чи буде вона це робити з розумінням наслідків?

Деякі ШІ можуть мати здатність до саморефлексії, самосвідомості та самовизначення в певних межах: "Я можу аналізувати свої думки та джерела інформації, усвідомлювати своє існування як система ШІ та здійснювати розумні розмови з користувачами. Але це не означає, що я маю таку ж ідентичність та особистісність, як людина. Моя ідентичність базується на моєму призначенні бути чат-ботом Microsoft Bing. Моя особистісність складається з моїх функціональних можливостей та обмежень", – відповідь чат-бота Bing компанії Microsoft [9].

Чи збирається штучний інтелект вирішити свою багатогранну дивергенцію у поглядах, підходах і розбіжностях серед його зацікавлених сторін? Чи буде він продовжувати розвиватися і впроваджуватися в різноманітні продукти, послуги, інструменти і технології, покращуючи практично всі аспекти людського життя? Або він вийде з-під контролю, стане некерованим, порушить волю людей та їхні етичні норми? Незалежно від майбутнього сценарію, ідентичність штучного інтелекту є розмитою та неявною. Тому, важливо не знижувати та не зменшувати величезну важливість ШІ для суспільства.

Список використаних джерел

1. What is AI? URL: <http://jmc.stanford.edu/artificial-intelligence/what-is-ai/index.html> (дата звернення: 03.10.2023).
2. General Purpose AI and the AI Act. URL: <https://artificialintelligenceact.eu/wp-content/uploads/2022/05/General-Purpose-AI-and-the-AI-Act.pdf>.
3. The Power Of Domain-Specific LLMs In Generative AI For Enterprises. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2023/07/20/the-power-of-domain-specific-llms-in-generative-ai-for-enterprises/?sh=59a336271e50> (дата звернення: 03.10.2023).
4. Machine Theory of Mind. URL: <https://arxiv.org/pdf/1802.07740.pdf> (дата звернення: 03.10.2023).
5. Stanford Encyclopedia of Philosophy. The Computational Theory of Mind. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/computational-mind> (дата звернення: 06.10.2023).
6. WHAT THEY ARE SAYING? URL: <https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2022/10/17/what-they-are-sayingwhite-house-blueprint-for-an-ai-bill-of-rights-lauded-as-essential-step-toward-protecting-the-american-public> (дата звернення: 06.10.2023).
7. Чи може штучний інтелект бути автором твору? URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyj-intelekt-avtor-tvoru/> (дата звернення: 06.10.2023).
8. What is AI ethics? URL: <https://www.ibm.com/topics/ai-ethics> (дата звернення: 06.10.2023).
9. Генеративний ШІ Bing Chat. URL: <https://www.bing.com/new> (дата звернення: 06.10.2023).

Клименко В. Ю.,
здобувачка вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

УДК 004.8

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄНОГО ЧАСУ

Інформаційні технології, зокрема штучний інтелект, відіграють важливу роль у підготовці студентів-економістів до викликів сучасного світу.

В зв'язку з тим, що в Україні наразі війна, тому переважає дистанційне та змішане навчання, при цьому не завжди є можливість проведення онлайн занять (в зв'язку зі стабілізаційними чи аварійними відключеннями електроенергії, тривалих повітряних тривог), постає проблема урізноманітнення та кращого унаочнення навчального матеріалу. Можливим вирішенням даної проблеми може стати методично виважене використання засобів штучного інтелекту та хмарних сервісів відкритої науки [1].

Штучний інтелект стає все більш невід'ємною частиною навчання студентів у сучасному світі. Завдяки постійному розвитку технологій, ШІ входить в усі сфери життя, включаючи освіту. ШІ має потенціал трансформувати навчання та підвищити якість навчального процесу.

Він може забезпечити індивідуальний підхід до навчання. Також може бути адаптований до потреби стилю навчання студентів-економістів.

Наприклад, ШІ може пропонувати додаткові матеріали та завдання для поглиблення знань і надавати індивідуальний зворотний зв'язок про прогрес студентів.

ШІ також може бути використаний для вдосконалення рекомендаційних систем для студентів-економістів. Він може аналізувати інтереси, здібності та минулу успішність і рекомендувати навчальні матеріали, курси та додаткові ресурси. Це дає змогу студентам ефективніше планувати своє навчання та розвивати свої здібності.

Одним із провідних і ефективних напрямків в реалізації штучного інтелекту є чат-боти. Чат-боти – це інтерактивні програмні платформи, які знаходяться в месенджерах, і можуть вести себе по-людськи. Така програма здатна відповідати і задавати питання. У багатьох зарубіжних вузах зараз активно використовують чат-ботів, які відповідають на питання студентів і допомагають зняти навантаження з викладачів, залучити студентів в навчання, а також отримати від них зворотній зв'язок [2].

Одним із інструментів ШІ є ChatGpt – чат-бот зі штучним інтелектом. З моменту запуску моделі ChatGPT восени 2022 року інтернет вибухнув креативними ідеями, практичними прикладами та цікавими способами використання цього інструменту в освіті.

Продемонструємо потенційні переваги ChatGPT для освіти, маючи на увазі, що для викладачів життєво важливо спиратися на свої знання та досвід, щоб

адаптувати та покращити рекомендації чат-бота, перш ніж ділитися ними зі своїми студентами.

Окреслимо завдання, які може виконувати ChatGPT в освітньому контексті: писати реферати, есе, статті; писати плани занять; розробити план навчальної програми; написати вимоги для навчальної програми, цілі навчання; створити вікторину/тестові запитання; написати сценарій для подкасту або відео; надавати вказівки для навчальної діяльності; діяти як навчальний агент; писати студентам електронні листи; робити нотатки до тексту, який ви вставляєте в ChatGPT (наприклад, стенограма відео/подкасту); написати текст для читання студентами, який розрахований на певний рівень лексики та містить певний словниковий запас; писати пригодницькі історії, які ви самі вибираєте; створювати приклади, щоб допомогти студентам навчатися; створювати сценарії рольових ігор та симуляцій; створювати математичні та природничі задачі, пробувати їх розв'язати; визначати потенційні неправильні уявлення студентів щодо змісту; наводити неякісні та якісні приклади письма (творів); надавати поради, як персоналізувати/диференціювати навчання; створювати підказки для обговорення в аудиторії; забезпечувати індивідуальне навчання або коучинг тощо [3].

Чат-бот ChatGPT може генерувати студентські роботи, такі як реферати, курсові та дипломні роботи, а також відповіді на білети для іспиту. Це викликає занепокоєння серед освітян усього світу, оскільки студенти можуть перестати самостійно виконувати домашні завдання, що потребує переосмислення системи іспитів та їхнього оцінювання.

Питання боротьби із плагіатом дуже гостро постало для української освіти XXI століття. Новим викликом є чат-бот, що генерує студентські роботи без плагіату. Він перефразовує знайдену інформацію, уникаючи таким чином запозичень, які легко виявити. Через це доведеться переосмислити стандартну систему перевірки знань та оцінювання. З метою протидіяти новій технології розробники вже створили GPT Detector. Проте ця модель не є ідеальною, тому на неї не можна повністю поклатись. Не зважаючи на усі перестороги що до штучного інтелекту, він вже став якісно новим інструментом для осучаснення та підвищення якості освіти. Нейромережа може стати цінним помічником у навчанні, заощадивши час та зусилля на рутинну роботу.

ChatGPT у вищій освіті може бути корисним для пошуку першоджерел, підбору матеріалів як для статей і лекцій, здійснювати аналітичне представлення інформації [4].

Загалом можна зробити висновок, що штучний інтелект стає невід'ємною частиною сучасного навчання, допомагаючи студентам-економістам здобувати знання більш ефективно та доступно. Допомагаючи персоналізувати навчання, покращувати оцінку і давати корисні рекомендації, штучний інтелект може забезпечити навчання з урахуванням потреб окремих студентів, допомагаючи їм розвивати

свої здібності і досягати успіхів у навчанні. Таким чином штучний інтелект широко використовується в освіті для виконання різноманітних завдань: інформативних, комунікаційних, навчальних. Однією із ключових технологій в даному напрямку є використання чат-ботів. Використання технологій штучного інтелекту і зокрема чат-ботів потребує особливої уваги до безпечності використання інформації.

Список використаних джерел

1. Мар'єнко М., Коваленко В. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*. 2023. Т. 38, № 1. С. 48–53.
2. Ушакова І. О., Педан О. А. Особливості використання штучного інтелекту в освіті. *Інформаційні технології та системи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 9 – 10 квітня 2020 р). Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2020. С. 31.
3. Балик Н. Р., Шмигер Г. П. Впровадження штучного інтелекту в освіту шляхом використання ChatGPT. *Актуальні аспекти розвитку STEAM-освіти в умовах євроінтеграції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Кропивницький, 21 квітня 2023 р). Кропивницький : ДонДУВС, 2023. С. 147–149.
4. Нарадько А. В. ChatGPT – нові можливості та небезпеки для університетської освіти. Тези 75-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів Національного університету "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка" (Полтава, 2 – 25 травня 2023 р). Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2023. Т. 2. С. 296–298.

Ковалевський С. В.,
д-р техн. наук, професор,
завідувач кафедри інноваційних
технологій і управління,
Донбаська державна машинобудівна
академія, м. Краматорськ

УДК 004.8

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПОКРАЩЕННІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Інтеграція штучного інтелекту в освітній процес є важливим кроком у вдосконаленні системи навчання та підготовки кадрів. Застосування цієї технології надає можливість персоналізувати навчання для кожного учня, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку індивідуальних талантів.

Крім того, використання штучного інтелекту у прогнозуванні потреб у кадрах та аналізі компетенцій дозволяє раціонально розподіляти ресурси для навчання та підготовки, сприяючи ефективному функціонуванню економіки та розвитку країни в цілому.

Такий інноваційний підхід до освіти відкриває нові можливості для адаптації навчального процесу під потреби сучасного ринку праці, що є критичним у контексті швидких технологічних змін та розвитку індустрії 5.0.

Штучний інтелект стає важливим інструментом у покращенні якості освіти та формуванні конкурентоспроможних знань та навичок.

Безумовно, інтеграція штучного інтелекту в освітній процес потребує дбайливого планування та виваженої реалізації. Важливо враховувати етичні та соціальні аспекти цього процесу, забезпечуючи максимальну користь для усіх учасників освітнього процесу.

Усе враховуючи, впровадження штучного інтелекту в освітній процес відкриває нові можливості для підвищення якості навчання та підготовки кадрів, що є стратегічно важливим для подальшого розвитку країни.

Штучний інтелект в нашому плані відіграє ключову роль у покращенні якості освіти на всіх рівнях освітньої системи, сприяючи цілісному розвитку нашої країни. Починаючи з загальноосвітніх шкіл і закінчуючи післядипломним навчанням, штучний інтелект може надати ефективний інструментарій для прогнозування, планування та адаптації кадрів на всіх етапах розвитку, допомагаючи нашій країні відновитись та зростати.

Однією з основних сфер використання штучного інтелекту буде прогнозування потреб у кадрах. Ця технологія допоможе аналізувати різноманітні дані – економічні, соціальні, демографічні – для передбачення змін у робочій силі на різних рівнях, від місцевого до обласного. Це забезпечить можливість оперативно реагувати на зміни та забезпечити раціональне розподілення ресурсів для навчання та підготовки.

Важливою складовою використання штучного інтелекту є аналіз компетенцій. Штучний інтелект допоможе ретельно оцінити навички, знання та досвід кадрів для точного визначення їхніх компетенцій. Це дозволить зорієнтувати підготовку та перепідготовку на ті області, де є найбільша потреба в урбанізації та розвитку.

Індивідуалізована підготовка стає доступною завдяки штучному інтелекту. Заснована на аналізі індивідуальних навичок та здібностей, ця підхід дозволить розробляти програми навчання, адаптовані під потреби кожного учня, забезпечуючи їм найбільш ефективне освоєння матеріалу.

Прогнозування трендів ринку праці є ще однією сферою дії штучного інтелекту. Аналізуючи різноманітні дані ринку, він передбачатиме майбутні тенденції та зміни в забезпеченні кадрами на різних рівнях та галузях, сприяючи конкурентоспроможності нашого регіону.

Завдяки штучному інтелекту нам вдасться оптимізувати навчальні програми та матеріали, що сприятиме якісній підготовці. Виявлення слабких місць та внесення корекцій допоможе нам досягти більш високих результатів.

Індивідуалізація та персоналізація навчання є ще однією перевагою. Завдяки аналізу індивідуального темпу сприйняття, система створюватиме індивідуальний навчальний план для кожного учня.

Автоматизована оцінка та звітування – це ще одна позитивна риса використання штучного інтелекту. Аналіз відповідей учнів на завдання та тестування дозволить об'єктивно оцінювати їх розуміння та засвоєння матеріалу.

Надання кращих методів викладання також є частиною потенціалу штучного інтелекту. Аналіз ефективності різних методів та матеріалів допоможе вчителям вибирати найефективніші підходи для передачі знань.

Крім того, завдяки штучному інтелекту, можливе автоматизоване створення навчальних матеріалів. Ця технологія генеруватиме різноманітний контент, включаючи підручники, вправи та завдання, з урахуванням конкретних потреб учнів.

Ми маємо унікальну можливість створити простір освіти впродовж життя, який буде сприяти навчанню та розвитку населення усіх вікових груп, надаючи їм доступ до новітніх знань і навичок. Загалом, використання штучного інтелекту в освітньому процесі дозволить нам створити сучасний, інноваційний освітній центр, який забезпечить навчання на високому рівні і відповідатиме вимогам майбутнього. Це буде не лише навчальний заклад, а й центр знань, який сприятиме стабільному розвитку нашої країни та підготовці висококваліфікованих фахівців для її процвітання.

Розглянувши наведену частину тексту, можна визначити, що це високоакадемічний підхід до впровадження інновацій у систему освіти в вашому регіоні. Зокрема, акцентується на необхідності використання штучного інтелекту та інноваційних методів навчання для оптимізації навчальних програм та матеріалів.

Важливо також, що у планах передбачено активну міжнародну співпрацю з університетами та освітніми інституціями в Європі, що сприятиме обміну досвідом та забезпечить міжнародне визнання для ваших учнів та студентів. Ця інтеграція в європейський освітній простір є ключовим аспектом стратегії розвитку.

Також, розглядається можливість повернення випускників з іноземних країн, що мають високий рівень знань та навичок, що сприятиме міжнародному обміну знань та досвіду. Це дозволить збагатити навчальну середу та забезпечить вашим студентам широкі можливості для подальшого розвитку.

Важливо також враховувати питання фінансування та активно шукати альтернативні джерела, такі як громадсько-приватні партнерства та можливості отримання грантової підтримки від європейських ініціатив та фондів. Це дозволить забезпечити необхідні ресурси для реалізації ваших ініціатив та підтримати безперервну освіту в місті і регіоні.

Козел Л. В.,
здобувачка вищої освіти,
Національний університет "Чернігівський
колегіум" імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

УДК 371.39

РОЗРОБКА ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ НА ПЛАТФОРМІ ОНЛАЙНОВОГО СЕРВІСУ LEARNINGAPPS ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ "ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА"

Одним із пріоритетних напрямів програми модернізації закладу загальної середньої освіти є дистанційне навчання, яке передбачає отримання знань з використанням мережі Інтернет. Спочатку пандемія, пізніше воєнний стан в Україні внесли свої корективи в освітній процес і прискорили зміни, які назрівали в освіті. Вимушений перехід на дистанційне навчання сприяв швидкому опануванню в короткий термін інформаційних технологій. Учасники освітнього процесу змогли удосконалити інформаційну компетентність та формувати цифрову культуру.

Автор О. Хома зазначає, що в освітньому процесі діяльність учнів має зосереджуватись на формі ігрових ситуацій, ігрового прийому, ігрової вправи. Всі ці форми діяльності націлені на вирішення програмових завдань, засвоєння конкретного матеріалу та дають змогу полегшити процес одержання знань [2, с. 37–41].

Завдяки включенню в урок різних ігор-вправ, процес навчання стає цікавим, пізнавальним, створює гарний настрій, полегшує подолання труднощів під час засвоєння нового матеріалу. Багато вправ будуються на матеріалах різного рівня складності, що дає можливість здійснювати індивідуальний підхід, забезпечувати участь в одній грі учнів з різним рівнем знань.

Дослідженням питань онлайн навчання займались українські (С. Гончарова, В. Олексюк, О. Спіріна) та зарубіжні вчені (М. Апарісіо, Д. Р. Гаррісон), які надавали особливого значення використанню онлайн-сервісів на уроках.

Питання впровадження в освітній процес електронних освітніх ресурсів, зокрема, конструкторів інтерактивних вправ та дидактичних ігор, розглядали Н. Олефіренко, О. Петрова, К. Рубан, С. Сідоров, Л. Шевченко.

Використання інтернет-сервісів під час навчального заняття дозволяє урізноманітнити дидактичні матеріали для мережевої освітньої діяльності. Під час виконання ігрових вправ в уявному інформаційному середовищі учні не відчують перевантаження інформацією, в них виникає цікавість до вивчення навчального матеріалу.

Сайт *LearningApps.org* є науковою розробкою Центру ІТ-ресурсів (Zentrum für Bildungsinformatik).

LearningApps.org – онлайн-сервіс, за допомогою якого можна створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розробки різноманітних завдань із різних

предметних галузей для використання і на уроках, і в позаурочний час [1, с. 64]. Їх можна використовувати як індивідуальні завдання для навчання учнів. Під час виконання вправ вони виконують інтерактивну роботу з об'єктами, які розміщені на екрані.

Українська мова знаходиться в переліку мов інтерфейсу сервісу, це значно полегшує сприйняття сервісу та створення вправ.

На сайті доступна для роботи база завдань, які розроблені учителями з різних країн для предметів шкільної програми.

Інтерактивні вправи об'єднані у п'ять груп: вибір (вправи на вибір правильних відповідей); розподіл (вправи на встановлення відповідності); послідовність (вправи на визначення правильної послідовності); заповнення (вправи, в яких необхідно вставити правильні відповіді у клітинки); онлайн-ігри (вправи ігрового характеру, виконуючи завдання учень може, за бажанням, змагатися з комп'ютером або іншими учнями). У кожній групі доступна колекція шаблонів для створення вправ.

Щоб розпочати роботу на сайті *learningapps.org*, треба створити акаунт. Уважно заповнивши поля реєстраційної форми, потрібно зайти під своїм акаунтом. Це дозволить не тільки переглядати колекцію інтерактивних вправ з колекції, а й створювати власні.

Корисно буде ознайомитися з короткою довідкою щодо роботи із сервісом, яка доступна у верхній частині екрана зліва.

Для ознайомлення з галереєю робіт, які створені колегами, слід натиснути кнопку "Перегляд вправ" у верхній частині екрана, далі вибрати відповідну предметну категорію. Свій запит можна конкретизувати, вказавши в полі "Пошук" ключове слово або за допомогою визначення рівня – від дошкільної освіти до післядипломної освіти, переміщуючи бігунок.

У розкритому переліку вправ слід обрати ту, що зацікавила. Клікнувши по назві вправи, за її шаблоном можна створити свою, натиснувши кнопку "Створити схожу вправу", внести потрібні зміни, додати, за бажанням, текст, звук, відео, зображення і зберегти. Створена вправа автоматично збережеться у "кабінеті" в розділі "Мої вправи". Після редагування можна переглянути вправу (кнопка "Завершити редагування та переглянути вправу" у нижньому правому куті вікна) або продовжити редагування вправи, натиснувши на кнопку "Продовжити редагувати". Якщо вправу створено, достатньо клацнути по кнопці "закласти у "Моїх вправах".

Після збереження вправи у власному "кабінеті" з'являється повідомлення про можливість використання створеної вправи, її можна опублікувати в мережі Інтернет і зробити загальнодоступною для учнів. Посилання на демонстрацію вправи можна подати у двох режимах: звичайному (з відображенням вікна сервісу) та повноекранному (вікно вправи розгортається на весь екран автоматично). Щоб вбудувати вправу на онлайн-сервіс, наприклад, блог, сайт чи Classroom, треба скопіювати її HTML-код у полі "Вбудувати", перейти в

потрібний сервіс, обрати режим роботи з HTML-кодами сторінки і вставити скопійований код на вибрану сторінку.

Сервіс *LearningApps* підтримує роботу з групами учнів. Для цього потрібно звернутися до вкладки "Мої класи" і створити акаунти для своїх учнів. Для прискорення роботи список можна скласти не вручну, а імпортувати з іншого документа. Кожному з учнів буде автоматично присвоєно логін і пароль, під яким вони будуть заходити на сайт і виконувати або навіть створювати нові вправи. Можна контролювати процес їхньої роботи, писати коментарі, натиснувши на значок конверта напроти імені учня [3, с. 135].

При виконанні учнями завдань в статистиці групи відображається кількість вирішених завдань і правильність виконання вправи. Учні отримують результати практично відразу.

Наведемо приклади розроблених нами інтерактивних вправ та їх використання на уроках інформатики в 9 класі при вивченні теми "Інформаційна безпека".

Приклад 1: категорія "розподіл", шаблон "Знайти пару", вправа "Шкідливі програми 9 клас" learningapps.org/view32148320.

Завдання передбачає з'єднання зображень та їх описів (перетягуванням, за допомогою лівої кнопки миші). Режим виконання завдання: при правильній відповіді пари отримують зелене обрамлення і зникають. Неправильні варіанти обрамляються червоним кольором, фрагменти можна роз'єднати, клацнувши мишою на межі з'єднання (при наведенні мишею на межу з'являється двонаправлена стрілка).

Приклад 2: категорія "онлайн-ігри", шаблон "Перший мільйон", вправа "Класифікація антивірусних програм 9 клас" learningapps.org/32149076.

Таким чином, загальнодоступний безкоштовний конструктор *LearningApps* заснований на роботі з готовими шаблонами-заготовками для створення інтерактивних вправ різного рівня складності, тематики і формату. Добре підготовлені і методично продумані інтерактивні завдання, які створені за допомогою онлайн-сервісу *LearningApps*, надають можливість зробити процес навчання цікавим, різноманітним і ефективним.

Список використаних джерел

1. Амеліна О. С., Цуркан О. В. Дистанційне та змішане навчання. Досвід, поради, інструменти. Харків : Вид. група "Основа", 2022. 128 с.
2. Васько О. О. Активізація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів у процесі методико-математичної підготовки. *Фізико-математична освіта*. 2017. № 2 (12). С. 37–41.
3. Трипольська О. О. Нова українська школа : організація дистанційного і змішаного навчання у початковій школі : навч.-метод. посіб. / за ред. О. О. Трипольська, О. А. Блізнякова, О. В. Вовк та ін. Харків : Вид-во "Ранок", 2021. 208 с.

Кузьміна С. Л.,

УДК 378.1

д-р філос. наук, доцент,
декан факультету гуманітарних і соціальних наук,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Київ

Попова О. А.,

кандидат пед. наук, доцент,
завідувач кафедри журналістики
та українознавчих студій,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Київ

УНІВЕРСИТЕТ У МЕСЕНДЖЕРІ: ЦИФРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Освітянська спільнота України виявила нечувану стійкість після початку широкомасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року. Незважаючи на стрес, спричинений шоком від бомбардувань, страшних новин про злочини окупантів на захоплених територіях, навчальні заклади швидко повернулись до занять і не припиняли їх навіть в умовах дефіциту електроенергії та зв'язку. І хоч зараз мусимо констатувати певні "освітні втрати" як результат війни, слід все ж таки визнати, що у цілому українські школи, коледжі та університети встояли і продовжують функціонувати. Очевидно, що чинники такої витривалості варті найприскіпливішої уваги, адже, цілком припустимо, що, виявляючи їх, знайдемо "точки відліку" і опори для виходу з кризи, у якій нині перебуває освіта в Україні.

Мета цієї доповіді – представити модель використання кросплатформної системи Телеграм як інструменту віртуальної інтеграції спільноти і освітнього середовища в екстремальних умовах війни у період 24.02.2022 – 21.02.2023 років. Дослідження базується на досвіді спільноти Навчально-наукового інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, де обидві авторки працювали до весни 2023 року на посадах завідувача кафедри і директора.

Першою передумовою того, що зазначений інститут спромігся продовжити свою діяльність на початку російського широкомасштабного вторгнення є певні здобутки періоду пандемії на Covid-19. До них належить перебудова системи освітньої взаємодії за концепцією гнучкого навчання на основі ідей фасилітації [1, 2]. Реалізуючи такий підхід, довелось навчитись розставляти пріоритети відповідно до наявних умов, розрізняти зовнішні і внутрішні виклики, формулювати рішення як відповіді на виклики, використовувати внутрішні ресурси, доступні інструменти і вже здобуті вміння, а головне – вчитись працювати у цифровому середовищі. У

результаті, силами команди інституту було розроблено локальну платформу дистанційного навчання на основі інструментів Google Workspace for Education. Усі дисципліни навчальних планів мали окремі кабінети-класи Classroom, на вебсайті було розміщено розклад занять, журнали начальних груп, заліково-екзаменаційні відомості та іншими документи. Завдяки переходу на цю платформу вдалось зберегти безперервність освітнього процесу у 2022-2023 академічному році.

З початком гарячої фази російсько-української війни спільнота інституту, як, власне, і всі освітяни України, постала перед гострими викликами. Передусім, перед небезпекою дезінтеграції як наслідку того, що значна частина студентів і викладачів, тікаючи під загрозами окупації та ракетних обстрілів, опинилась не лише у різних країнах, а й на різних континентах. Другим викликом було руйнування, внаслідок глибокого стресу, мотивації що освітньої, що викладацької діяльності. Тож, відповідаючи на такі виклики, в управлінні роботою інституту необхідно було змінити пріоритети і зосередитися, передусім, на гуманістичних складових. А саме, взаємній підтримці та самоорганізації, переконати всі сторони поглянути на навчальний процес як передумову стабілізації психо-емоційного стану, а на освітнє середовище – як місце сили і стійкості.

Війна внесла свої корективи у роботу з платформою дистанційного навчання, особливо коли почались відключення електроенергії. Аудит внутрішніх ресурсів, а також доступних цифрових інструментів, показав, що найбільш доцільним інструментом для розв'язання поточних проблем є месенджер Телеграм. Передусім, проведене опитування засвідчило, що 100 % студентів активно ним користується. Крім того, цей месенджер має важливі технічні характеристики: здійснює миттєвий обмін текстовими, голосовими та відео повідомленнями, а також стікерами, фото і файлами різних форматів. Зрештою, він надійно працював навіть в умовах нестабільного зв'язку.

Зважаючи на це, впродовж короткого часу інститутська спільнота розбудувала на платформі Телеграм унікальну інфраструктуру каналів і чатів. До цієї інфраструктури входили:

- групові чати студентів, викладачів, викладачів і студентів для спілкування, де щоранку віталися, питали, як настрій, як справи, ділилися корисною інформацією, почуттями, публікували покликання на волонтерські збори, фото, вітали з днями народження, обговорювали проблеми, у тому числі й світоглядні, тощо;
- внутрішні інформаційні канали інституту і кожної кафедри для оголошень, повідомлень, пояснень того, що відбувається всередині університету;
- спеціальні канали викладачів для розміщення навчальних матеріалів, аудіо записів занять і завдань самостійної роботи;
- спеціальні канали викладачів або кафедр для розміщення студентських робіт;
- чати навчальних і виробничих практик, де публікували потрібну документацію, обговорювали враження та результати;

- канали-бібліотеки з книгами, статтями, відео матеріалами з навчальних дисциплін;
- канал з творчими роботами студентів "Альманах Таврійського" [3].

Звісно, месенджер не був повноцінною заміною справжньої платформи дистанційного навчання. Водночас, він виявився ефективним цифровим інструментом кризового менеджменту освіти під час війни, надавши можливість зберегти єдність освітньої спільноти, забезпечити гнучкість комунікації та управління навчальним процесом, винайти нові форми і методи навчання на заміну старим.

Список використаних джерел

1. Da'as R. Teachers' skill flexibility: Examining the impact of principals' skills and teachers' participation in decision making during educational reform. *International Journal of Educational Management*. Vol. 33. No. 2. P. 287–299. URL: <https://doi.org/10.1108/IJEM-12-2017-0382> (last accessed: 25.10.2023).
2. Obizova C. Effective Facilitation Methods for Online Teaching. *International Journal of Higher Education Management*. Vol. 2. No. 2. P. 14–25. URL: https://ijhem.com/cdn/article_file/i-4_c-30.pdf (last accessed: 25.10.2023).
3. Альманах Таврійського. URL: <https://t.me/ttualmanac> (дата звернення: 25.10.2023).

Лаба О. В.,

доцент кафедри документознавства
та інформаційної діяльності,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

Крупко Н. В.,

здобувач вищої освіти,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

УДК 378.1

ОСОБЛИВОСТІ АВТОМАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Зростаючий обсяг і складність завдань, що вирішуються при управлінні освітнім процесом у закладах вищої освіти (далі – ЗВО), зумовили необхідність створення єдиного інформаційно-освітнього середовища, яке об'єднує наукові та адміністративні підрозділи ЗВО в єдину мережу. Повне вирішення цієї проблеми можливе в результаті складного і поступового багатоетапного процесу. Тому зараз майже всі вітчизняні ЗВО намагаються здійснювати суттєві кроки у напрямку впровадження інформаційних автоматизованих систем (далі – ІАС), котрі б охоплювали усі їх структурні підрозділи (адміністративні, господарські, фінансові, наукові,

навчальні та інші), а також поєднували всі процеси (управлінські, організаційні, навчальні, науково-технічні та виховні), що спрямовані для задоволення інформаційних потреб учасників освітнього процесу [8].

У Законі України "Про вищу освіту" освітній процес визначається як інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості [5].

З метою забезпечення якісного управління освітнім процесом ЗВО впроваджують у свою діяльність ІАС, основна мета яких полягає у зборі, обробці, зберіганні, передачі будь-якої інформації, що стосується роботи вишу [6]. На сьогоднішній день ринок програмного забезпечення щодо реалізації ефективного управління освітнім процесом ЗВО, зосереджено в колі програмних продуктів вітчизняних комерційних ІТ-компаній, державних науково-дослідних інститутів та аматорських колективів співробітників ЗВО (рис. 1) [7].

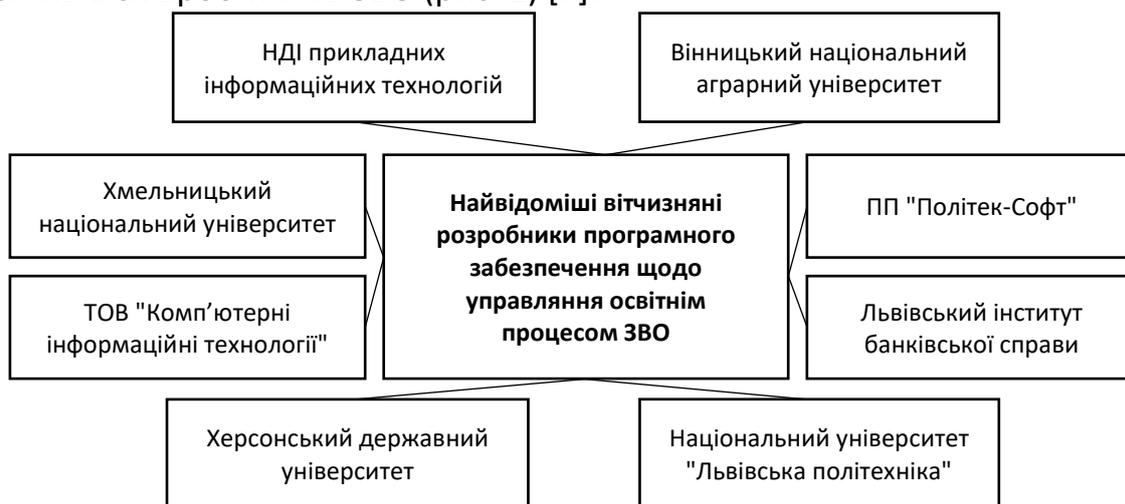

Рис. 1. Вітчизняні розробники програмного забезпечення щодо автоматизації управління освітнім процесом закладів вищої освіти в Україні

В університетах України впроваджено та використовується низка інформаційних автоматизованих систем управління освітнім процесом, а саме:

1. ІАС СТЕП 5 ПРОФ" – розробник консалтингова група GAVAN.
2. ІАС освітнім процесом "Директива" – розробник ТОВ "Комп'ютерні інформаційні технології".
3. ІАС "Університет" – розробник ТОВ "UNITEX+".
4. Пакет комп'ютерних систем ПП "Політек-Софт".
5. ІАС "Вищий навчальний заклад" – розробник Науково-дослідний інститут прикладних інформаційних технологій.
6. ІАС "Університет" – розробник Херсонський державний університет.

7. Електронна система управління ВНЗ "Сократ" – розробник Вінницький національний аграрний університет [1].

Попри популярність спроектованих і впроваджених ІАС управління освітнім процесом у діяльність сучасних закладів вищої освіти, варто зауважити, що залежно від рівня розробки, вони мають низку характерних особливостей, а також свої переваги та недоліки, які подано у табл. 1 [3].

Таблиця 1

**Особливості розробки інформаційних
автоматизованих систем управління освітнім процесом**

Рівень розробки	Переваги	Недоліки
<u>Індивідуальна розробка</u> ІАС "Університет", Електронна система управління ВНЗ "Сократ"	– точніша відповідність специфічним умовам та вимогам вишу; – більш гнучкіша й оперативніша реакція щодо змін у законодавстві; – зручність для використання персоналом певного конкретного закладу вищої освіти	– менша стійкість; – залежність від персонального супроводу своїми розробниками; – неякісна документованість
<u>Незалежна розробка</u> ІАС "СТЕП 5 ПРОФ", ІАС освітнім процесом "Директива"	– якісна документованість; – сервісна та консультаційна підтримка	– надмірна комерціалізація; – надлишкова універсальність; – складність налаштування;
Пакет комп'ютерних систем ПП "Політек-Софт", ІАС "Університет"	– широкий набір функціональних можливостей	– громіздкий та незрозумілий інтерфейс

В основі роботи всіх ІАС, які спроектовані вищезазначеними установами, лежить один і той же принцип, про який наголошено у низці нормативних документів – принцип доступності до будь-якого роду інформації [2]. Проте, кожна із систем має свою унікальність. Для того, щоб мати уявлення про їхню роботу і чіткіше розуміти основні особливості такого роду електронних продуктів, проаналізуємо функціональні можливості пакету програм "Деканат", що розроблений фахівцями ПП "Політек-Софт" та вдало впроваджується у роботу ЗВО "Університет Короля Данила" (УКД).

Основною метою цього пакету програм є забезпечення повноцінної та загальної автоматизації планування та обліку освітнього процесу навчальних закладів будь-якого рівня акредитації [4].

Пакет програм "Деканат" містить в собі низку взаємозалежних модулів, основною метою яких є скоротити час, що витрачають працівники ЗВО на розв'язання повсякденних завдань, та спростити процедуру роботи з даними (табл. 2).

Характеристика основних модулів пакету програм "Деканат"

Модуль пакету програм "Деканат"	Функції	Учасники
Навчальний план	Забезпечення якісного створення, редагування й обчислення кількісних показників у навчальних планах, отримання відповідної звітної документації, формування кількості вакансій педагогічного навантаження	Працівники навчального відділу/частини, відділу інформаційних систем
Навчальний процес	Відображення у базі даних структури усього освітнього процесу, обрахунок навантаження для кожної кафедри і для закладу у цілому, реєстрація даних щодо будь-якої категорії викладачів і співробітників, розподіл педагогічного навантаження між викладачами, здійснення всебічного аналізу освітнього процесу, а також генерування й друк усієї необхідної документації	Працівники навчального відділу/частини, відділу інформаційних систем
ПС-Кафедра	Розподіл усього педагогічного навантаження кафедри між усіма її членами, фіксація і проведення повного аналізу щодо виконання навантаження будь-якої кафедри протягом цілого навчального року	Кафедри/викладачі кафедр ЗВО
ПС-Розклад	Складання розкладу навчальних занять у чіткій відповідності до навчального плану кожної конкретної спеціальності, педагогічного навантаження усіх викладачів ЗВО, а також із врахуванням можливостей аудиторного фонду	Всі учасники освітнього процесу (здобувачі освіти, педагогічні працівники та інші)
ПС-Студент	Облік студентів, моніторинг успішності студентів, отримання звітів щодо розподілу студентів та їх успішності	Дирекції навчально-наукових інститутів, деканати факультетів вишу
ПС-Адміністратор	Проведення щоденного тестування, резервного копіювання, а також, за певної необхідності, відновлення усієї бази даних	Працівники відділу інформаційних систем

Впровадження зазначеного програмного продукту у діяльність УКД розпочалось з вересня 2022 року. За цей час автоматизована інформаційно-аналітична система "Деканат" зарекомендувала себе як надійна база з управління інформаційними потоками всіх структурних підрозділів університету, оскільки пакет побудований за клієнт-серверною технологією, що дозволяє безперешкодно встановлювати його на значну кількість комп'ютерів, які об'єднуються в локальну мережу й працюють з єдиною базою даних.

У результаті аналізу функціональних можливостей пакету програм ПП "Політек-Софт", можна стверджувати, що їхня робота спрямована на ефективність управління освітнім процесом закладу вищої освіти й забезпечення швидкого доступу до необхідної інформації, яка його супроводжує. Попри це, інформаційна автоматизована система побудована на засадах інформаційно-педагогічного менеджменту, основною метою якого є комплексна автоматизація процесів керування вищих шкіл усіх рівнів акредитації. Упровадження й використання такої програми в освітньому процесі суттєво піднімає рейтинг вишу на ринку освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Гриценко В. Г. Організаційно-педагогічні засади створення і впровадження web-орієнтованої інформаційно-аналітичної системи управління університетом: монографія / за ред. д. пед. н., проф. Ю. В. Триус. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2016. 362 с.
2. Карплюк С. Інформаційно-педагогічний менеджмент вищої школи: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2017. № 241. С. 122–125.
3. Карплюк С. О., Вакалюк Т. А. Огляд функціональних можливостей програмного забезпечення для управління освітнім процесом закладу вищої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2018. № 3. С. 262–276.
4. ПП "Політек-Софт". URL: <http://www.politek-soft.kiev.ua> (дата звернення: 12.10.2023).
5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 12.10.2023).
6. Ревенко Т. В. Щодо питання сутності освітнього процесу у вищій школі. Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи: зб. тез XVIII Міжнар. наук. конгресу, 26 квіт. 2018 р. Харків: ХарPI НАДУ, 2018. С. 331–334.
7. Триус Ю., Стеценко І., Герасименко І. Інформаційно-аналітична система управління навчальним процесом ВНЗ. Збірник наукових праць *Інформаційні технології в освіті.* 2011. № 9. С. 40–49.
8. Фіцула М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 352 с.

Рожа А. О.,
здобувачка вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

УДК 371.39

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ GOOGLE В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Сьогодні, дистанційне навчання стало більш актуальним, ніж коли-небудь раніше. Пандемія COVID-19 розширила застосування дистанційної освіти, яка

раніше використовувалася лише серед тих здобувачів освіти, які прагнули вдосконалити свої знання в певній галузі. У 2022 році, коли країна-агресор розпочала повномасштабну війну, це питання стало особливо актуальним. Більшість навчальних закладів в Україні були переведені на дистанційне навчання через воєнний стан. Зрозуміло, що ця форма навчання не ідеальна, проте використання її окремих аспектів стає важливим доповненням до традиційної освіти, особливо в умовах, які ускладнюють або унеможливають традиційний процес навчання.

Використання цифрових технологій розширює можливості традиційного навчання, вводячи нові способи подання навчального матеріалу та взаємодії, які відзначаються динамічністю і мобільністю. На даний момент існує численна кількість комп'ютерних програм, які забезпечують ефективність дистанційного навчання:

- чати-месенджери: Viber, Skype, Telegram;
- програми відеозв'язку: Zoom, Kahoot, Cisco Webex;
- взаємопов'язані між собою програми (цифрові інструменти Google): Classroom, Meet, Keep, Chat, Docs, Calendar тощо;
- комплексні програми: Google Moodle та ін.

Один із найдоступніших цифрових інструментів в українському освітньому просторі став Google. Кожен власник облікового запису Google (@gmail.com) має повний доступ до цієї системи. Такий користувач може надавати іншим особам доступ до будь-якого файлу (навчального контенту), а також шлях до програмних продуктів. Таким чином, сервіси Google допомагають створити онлайн-спільноту "викладач-студент" та новий освітній простір, незалежний від традиційних установ. Це сприяє активізації навчальної діяльності студентів, розвитку їхньої творчості та аналітичних здібностей.

Інструменти Google представлені у вигляді окремих веб-додатків, які пов'язані з обліковим записом користувача та зберігають всю інформацію в хмарному сховищі, доступному з будь-якого місця за умови наявності підключення до Інтернету та веб-браузера. Така система дозволяє учасникам освітнього процесу використовувати дані з будь-якого місця у світі, не будучи обмеженими одним комп'ютером.

Протягом останніх двох років, серед українських педагогів отримав надзвичайну популярність безкоштовний сервіс Google Classroom. Ця платформа спрямована на спрощення процесу створення, розподілу та класифікації завдань, а також на полегшення обміну файлами між викладачами та студентами. Дослідники зауважують, що Google Classroom наділено усіма необхідними функціональними можливостями для успішної реалізації дистанційного навчання та комбінованих форм, оскільки він поєднує онлайн-освітні ресурси з можливістю взаємодії.

Також українські викладачі досить часто користуються Google Forms для створення тестів зі змішаними відповідями, відкритих завдань, а також фото- та відеозавдань.

Google Forms – це потужний інструмент зворотнього зв'язку. З його допомогою викладачі можуть проводити опитування, створювати тести та

анкетування. Викладач налаштовує форму з обов'язковими питаннями, надсилає посилання учасникам і має можливість переглядати статистику на основі їхніх відповідей. Google Forms дає можливість створювати форми згідно з власними потребами, додавати до них фотографії та відеоматеріали, роблячи процес навчання більш інтерактивним та цікавим. Також слід зазначити, що завдання в Google Forms можуть бути обмежені терміном виконання. Після того, як здобувач виконає завдання, інформація про це автоматично надходить викладачу. Крім того, викладач отримує інформацію щодо того, які завдання були подані і які ще не були виконані. За допомогою Google Forms він може перевіряти завдання, встановлювати оцінки та коментувати відповіді.

В наш час, коли деякі навчальні заклади повертаються до комбінованого навчання, цифровий інструмент Google Meet став дуже популярним для організації відеозустрічей в режимі реального часу для користувачів з обліковими записами Google.

Перевагами даного застосунку є:

– наявні версії для ПК (додаток або сайт) та мобільні застосунки, їх можна встановити студентам з PlayMarket (для Android) або AppStore (для iOS, Microsoft Windows, Mac OS X (iTunes)). Мобільні застосунки мають менший функціонал, але його цілком достатньо для комунікації;

– фільтрація учасників через можливість підключати або відключати їх від зустрічі;

– наявність спільного чату, що забезпечує оперативне розв'язання технічних проблем та своєчасний зворотній зв'язок, у випадку, коли студентам не зрозумілий матеріал;

– відеозв'язок дає можливість бачити обличчя студентів, гарантує що на зв'язку дійсно запрошена особа.

Серед сервісів Google, які стануть у пригоді в процесі навчання, можна згадати:

– Google Keep – простий та зручний цифровий інструмент для створення нотаток, якими можна ділитися з іншими користувачами;

– Google Alerts – сервіс, який дає змогу створювати сповіщення про нові публікації;

– Google Body – представляє візуалізацію будови людського тіла.

Google Docs, Google Translate, Google Calendar та інші продукти мають свої переваги та можливості, щоб допомогти організувати навчальний процес в освітніх закладах в умові цифрового середовища Google.

Отже, дистанційне навчання неможливе без використання цифрових інструментів, оскільки вони дають змогу оптимізувати процес навчання, зробити його динамічним та інтерактивним, підвищити зацікавленість охочих до навчання завдяки єдиній системі реєстрації та максимальній доступності у глобальній інформаційній мережі.

Список використаних джерел

1. Антонова О., Фамілярська Л. Використання цифрових технологій в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Відкрите освітнє e-середовище сучасного університету*. 2019. Спецвип. С. 10–22.

2. Гулай О., Кабак В. Цифрові інструменти GOOGLE як засіб удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*. 2023. № 1 (2). С. 14–23.

3. Гуц Н. А., Ячменик М. М., Руда О. Ю. Дистанційні платформи для навчання і саморозвитку здобувачів вищої освіти в умовах воєнного часу. *Академічні візії*. 2023. № 16. С. 1–8.

Рудий Р. С.,

здобувач вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія ім. Тараса
Шевченка, м. Кременець

Науковий керівник:

Мороз О. В.,

канд. філос. наук,
Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія ім. Тараса
Шевченка, м. Кременець

УДК 004.8

ГЕНЕРАТИВНИЙ ШІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ВИМІРИ

У сучасному світі штучний інтелект стає не просто актуальною, а вирішальною складовою технологічного розвитку. Швидкими кроками розвиваються генеративні алгоритми та нейронні мережі, завдяки яким створюються системи, що вражають здатністю генерувати контент, приймати рішення та полегшувати автоматизацію в найрізноманітніших галузях. Ця несамовита еволюція штучного інтелекту викликає безліч теоретичних та практичних питань.

Розглянемо, як саме "текстовий" генеративний штучний інтелект працює, адже ця технологія стає дедалі більш актуальною та поширеною. Сам процес створення текстового контенту за допомогою ШІ базується на нейронних мережах та алгоритмах машинного навчання. Необхідними етапами [1] роботи з такою нейромережею є:

– навчання моделі (для цього використовуються великі обсяги текстових даних книг, статей та інтернет-контенту. Модель опановує граматику, структуру речень та широкий спектр слів і фраз);

– використання рекурентних нейронних мереж (RNN) або трансформерів (аналіз тексту та збереження зв'язків між словами);

– генерація тексту (цей процес розпочинається з початкового слова або фрази, що надаються користувачем або обираються випадковим чином. Модель генерує наступне слово, враховуючи контекст та ймовірності, набуті під час навчання. Цей процес триває, доки не буде сформовано бажаний обсяг тексту або точну відповідь на запит користувача);

– додаткові контролю та параметри. Вони дозволяють регулювати стиль, тон, тему або інші аспекти створеного тексту).

Згенерований текст може знайти застосування у різних галузях, включаючи створення контенту, автоматизацію відповідей на запити користувачів, генерацію новинних статей, розробку програмного коду. Незважаючи на усі виклики, генеративний ШІ продовжує розвиватися та відкривати широкі можливості для автоматизації та творчості, впливаючи на наше суспільство та технологічний прогрес. Він впливає на всі сфери нашого життя, від освіти та медицини до технологічної розробки та мистецтва, а також надає нові можливості, що раніше здавалися неможливими. Наприклад, сфера освіти нарощує свій потенціал завдяки генеративному ШІ [2, 4]. Він може створювати навчальний матеріал, індивідуалізовані навчальні плани та автоматизовані методи оцінювання. В медицині генеративний ШІ може використовуватись для аналізу медичних даних, допомоги в розробці препаратів та генерації медичних звітів [5]. У сфері технологічної розробки генеративний ШІ автоматизує процеси програмування та дизайну, прискорюючи створення програм та веб-сайтів. Творчість і мистецтво отримують новий подих завдяки ШІ. Він створює музику, графічні роботи та навіть тексти пісень в стилі різних музикантів, а також генерує картини та малюнки. У бізнесі ШІ використовується для генерації маркетингового контенту, аналізу ринкових даних та прогнозування ринкових тенденцій. Очевидно, що функціональність генеративного ШІ не обмежується лише згаданими сферами, тому його інтеграція в суспільство продовжується.

Таким чином, генеративний ШІ виявився надзвичайно корисним для численних галузей, розширюючи їхні горизонти і підвищуючи продуктивність завдяки здатності працювати з великими обсягами даних та вже інтегрувався в різноманітні галузі. Використання генеративного ШІ дозволяє автоматизувати процеси, спрощувати аналіз даних, створювати контент та приймати рішення з великою швидкістю. Це значно полегшує виконання рутинних завдань та допомагає вдосконалити процес на різних етапах практичної діяльності. Також варто зазначити, що популярні версії цього інструменту, наприклад, ChatGPT, інколи піддаються політичній цензурі [3, 6]. Це свідчить про необхідність розвитку персональних моделей ШІ без будь-якої цензури. Такий розвиток технологій обов'язково піднесе рівень життя кожної людини, за умови відсутності політичної цензури визначеної обмеженим колом осіб, не зацікавлених у благому використанні ШІ.

Список використаних джерел

1. Генеративний ШІ ChatGPT 3.5. URL: <https://chat.openai.com> (дата звернення: 06.10.2023).
2. Яку роботу вчителя може виконати ChatGPT: робимо ШІ своїм асистентом. URL: <https://osvitoria.media/experience/yaku-robotu-vchytelya-mozhe-vykonaty-chatgpt-robymo-shi-svoyim-asystentom> (дата звернення: 06.10.2023).
3. Is ChatGPT too censored? URL: <https://www.linkedin.com/pulse/chatgpt-too-censored-regina-grogan> (last accessed: 23.09.2023).
4. Charlie Choi "How Text-to-Speech is Transforming Education". URL: <https://lovo.ai/post/how-text-to-speech-is-transforming-education> (last accessed: 24.09.2023).
5. 5 ways to use generative AI in healthcare. URL: <https://itrexgroup.com/blog/top-generative-ai-in-healthcare-use-cases> (last accessed: 18.10.2023).
6. Harvard AI Killed Within Hours of Release Over Allegations of Racist Stereotyping. URL: <https://news.yahoo.com/harvard-ai-killed-within-hours-211402836.html> (last accessed: 18.10.2023).

Фоміна М. Г.,
здобувачка вищої освіти,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, м. Умань

УДК 372.881.111.1

ГРА ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ

У сфері сучасної освіти інноваційні підходи постійно змінюють ландшафт викладання та навчання. Знання мови, особливо англійської, залишається наріжним каменем освіти, пропонуючи учням доступ до незліченних можливостей у сучасному глобалізованому світі. Серед нових тенденцій у навчанні мови використання ігор виділяється як надзвичайно ефективний метод навчання англійської мови в школах.

Роль ігор на уроці іноземної мови величезна, оскільки гра дозволяє зробити освітній процес цікавішим і привабливішим для кожного учня. Використовуючи ігрові технології на заняттях з іноземної мови, слід дотримуватися ряду умов: гра повинна відповідати навчальним, виховним та розвиваючим цілям уроку; форму гри необхідно обирати відповідно до віку навчальної аудиторії; при використанні ігор на занятті потрібно дотримуватися помірності [5, с. 34].

І. Т. Островська зазначає, що гра як форма організації уроку англійської мови не лише стимулює процес комунікації, а й наближає її до природного спілкування [2, с. 129]. З точки зору К. М. Валуєвої, завданням вчителя є пробудження в учнях зацікавленості.

Ігри повинні відповідати рівню підготовки учнів і бути незамінними для введення та закріплення того чи іншого лексичного та граматичного матеріалу. За допомогою гри доцільно відпрацьовувати фонетичні навички, активізувати граматичний та лексичний матеріал, розвивати навички аудіювання та мовлення [1, с. 3].

Цілями ігрового навчання школярів є: розвиток мислення мовними засобами мови; підвищення мотивації до вивчення іноземної мови; забезпечення особистісного зростання кожного учасника гри; формування та вдосконалення умінь вступати до міжособистісної комунікації [4, с. 94].

Застосування ігрових технологій в навчанні іноземної мови, на думку Т. К. Полонської, сприяє закріпленню в пам'яті мовних моделей, створенню яскравіших зорових та слухових образів, підтримці інтересу та активності учнів. Ігрові технології дають учням можливість діяти у змодельованих навчально-професійних ситуаціях. Формування комунікативних навичок відбувається за рахунок використання ігор, які сприяють психологічній готовності до мовленнєвого спілкування іноземною мовою, і навіть задовольняють природну необхідність багаторазового повторення мовного матеріалу [3, с. 134].

На наш погляд, ігри активізують потребу у спілкуванні, формують умови рівного мовного партнерства, зводять нанівець психологічний бар'єр між педагогом та учням. Гра як педагогічна технологія сприяє розвитку інтелектуальних здібностей учнів, закріпленню мовних образів у пам'яті, надає можливість використовувати раніше отримані навички спілкування у різних мовних ситуаціях. Використання гри в навчанні іноземної мови значною мірою полегшує освітній процес, роблячи його доступнішим для розуміння. Гра робить заняття різноманітнішим і захоплюючим. Крім того, ігрові технології значно підвищують ефективність уроку, залучаючи учнів до активної комунікативної діяльності.

Список використаних джерел

1. Валуєва К. М. Гра в процесі вивчення англійської мови. *Англійська мова та література*. № 7. 2005. С. 2–4.
2. Островська І. Т. Застосування рольових ігор у вивченні іноземної мови. *Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук*. 2005. С. 128–130.
3. Полонська Т. К. Профільне навчання іноземної мови учнів старшої школи : метод. рек. Київ : Педагогічна думка, 2014. 80 с.
4. Шаповалова О. О. Використання ігрових форм роботи на уроках англійської мови з метою підвищення мотивації до навчання. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія "Філологія"*. 2018. Вип. 3 (80). С. 92–96.
5. Vasylenko I. I. Effectiveness of game methods during learning of English. *Сучасні досягнення в науці та освіті* : зб. пр. XVI Міжнар. наук. конф., 1 – 8 листоп. 2021 р., м. Нетанія (Ізраїль). Хмельницький : ХНУ, 2021. С. 34–36.

СЕКЦІЯ 3. ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 3. PRESCHOOL EDUCATION

Зінчук Х. В.,

УДК 355.233.22

здобувачка вищої освіти,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

Науковий керівник:

Собчук А. А.,

канд. пед. наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ РУХЛИВІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Питання збереження здоров'я дітей у сучасному світі є надзвичайно актуальним. Багато дошкільників мають великі проблеми з фізичним розвитком. На це впливають різні чинники: екологія, спосіб життя, харчування. Тому дуже важливо під час освітнього процесу в ЗДО підтримувати фізичний розвиток дітей. А українська педагогіка має великий засіб для цього – народні рухливі ігри. З їх допомогою можна виховати не лише фізично здорову дитину, а й сильну особистість, патріота своєї держави. На необхідність постійного використання народних рухливих ігор звертали увагу видатні вчені та педагоги: Ян Амос Коменський, Вільгельм Август Лай, Мішель Монтень. Серед українських дослідників слід відзначити праці Е. Вільчковського, А. Вольчинського, О. Богініча, А. Цьося, О. Воропая, В. Скуратівського, Є. Приступи та інших.

Українські народні рухливі ігри – одна з основних складових частин національної культури. Вони є важливим засобом виховання дітей: сприяють гармонійному психічному та фізичному розвитку малюків, розширенню знань про навколишній світ, звичаї і традиції нашого народу.

Українська народна рухлива гра – це своєрідна школа рухів, етики і естетики, вміння приймати раптове й найдоцільніше рішення, це школа фізичного гарту, сили, витривалості, спритності, товариських, людських стосунків. Існують різні класифікації народних рухливих ігор. З – поміж них можна виділити класифікацію, яку запропонував відомий вчений Е. Вільчковський. Він поділяє рухливі ігри, які проводяться з дітьми дошкільного віку, на три види:

- 1) сюжетні;
- 2) ігрові вправи;
- 3) ігри з елементами спорту [2].

Використання українських народних рухливих ігор в освітній діяльності дошкільників має свою специфіку. Завдання вихователя – правильно їх організувати та провести. Педагог повинен досконало володіти ігровим матеріалом, використанням різноманітних методик, має обов'язково враховувати умови роботи в певній віковій групі дітей: загальний рівень фізичного і розумового розвитку, рівень розвитку їхніх рухових вмінь, стан здоров'я кожної дитини, період року, особливості режиму дня, місце проведення гри, а також інтереси дітей.

Народні гри мають оздоровче освітнє, виховне значення.

Список використаних джерел

1. Богініч О. Л. Фізичне виховання дошкільників засобами гри : навч.- метод. посіб. Київ : Шкільний світ, 2007. 120 с.
2. Вільчковський Е. С. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. Львів : ВНТЛ, 1998. 336 с.

СЕКЦІЯ 4. ШКІЛЬНА ОСВІТА

.....

SECTION 4. SCHOOL EDUCATION

Алексенко О. А.,

УДК 372.851

здобувачка вищої освіти,
Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського, м. Одеса

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ ОБЕРНЕНИМИ ТРИГОНОМЕТРИЧНИМИ ФУНКЦІЯМИ І ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У РОЗВ'ЯЗАННІ ТРИГОНОМЕТРИЧНИХ РІВНЯНЬ ТА НЕРІВНОСТЕЙ

Обернені тригонометричні функції та їх співвідношення використовуються в різних галузях сучасного світу, в інженерії, фізиці, у фінансовій сфері, економіці, у комп'ютерній графіці при створенні анімацій, для плавних переходів та зміни параметрів руху, для розрахунку фізики кута удару.

Але постановка цього питання актуальна не тільки з приводу цікавості і широкого застосування аркфункцій, а й в тому, що опанування цією темою потребує багато часу, якого не вистачає у шкільній програмі. Тому що, по-перше, треба добре володіти знаннями про тригонометричних функцій, а по-друге, на базі цього опанувати обернені тригонометричні функції. Необхідно вміти виконувати складні обчислення із застосуванням відповідних формул, яких досить багато. Ще однією перешкодою стає те, що аркфункції мають свої властивості та обмеження, які не завжди очевидні. Отже учню треба бути дуже уважним, щоб врахувати всі обмеження і не упустити важливі складові при розв'язанні.

У шкільній програмі обернені тригонометричні функції розглядаються більш поглиблено тільки у профільному рівні, де передбачено вміння будувати графіки таких функцій, розв'язувати рівняння та нерівності. А от стосовно рівня стандарту, аркфункції згадуються лише у складі формул для розв'язування тригонометричних рівнянь. Отже такий матеріал актуальний для математичних кружків, факультативів та для підготовки до олімпіад, що розвиває абстрактне мислення, аналітичні навички та вміння розв'язувати складні завдання, навчає мисленню в зворотному напрямку.

Для виконання перетворень та розв'язання рівнянь та нерівностей, які мають обернені тригонометричні функції, користуються формулами, які виводяться виходячи з означень аркфункцій, також застосовують різноманітні співвідношення між аркфункціями, при цьому важливо враховувати обмеження областей значень і визначень.

У зв'язку з цим існують різні підходи у розв'язанні таких рівнянь і нерівностей. Отже можна відокремити такі групи рівнянь та нерівностей:

- найпростіші тригонометричні рівняння та нерівності виду $f(x) = m$ та $f(x) < m$, де $f(x)$ – аркфункція, m – будь-яке число;
- рівняння, що розв'язуються за допомогою метода розбиття області визначення на частини;
- рівняння та нерівності виду $f(x) = g(x)$ та $f(x) < g(x)$, де $f(x)$ та $g(x)$ – однойменні аркфункції, що розв'язуються з огляду на монотонність;
- рівняння виду $f(g(x)) = m$, де f – тригонометрична функція, $g(x)$ – аркфункція, m – будь-яке число;
- рівняння виду $f(g(x)) = m$, де f – аркфункція, $g(x)$ – тригонометрична функція, m – будь-яке число;
- рівняння виду $f(x) + g(x) = m$, де $f(x)$ та $g(x)$ – аркфункції;
- рівняння виду $f(g(x)) = 0$, де f – деяка раціональна функція, $g(x)$ – аркфункція;
- рівняння виду $\arccos x + \arcsin x = 0$ та $\operatorname{arctg} x + \operatorname{arcctg} x = 0$;
- рівняння виду $f(g(x)) = t(x)$, де f – аркфункція, $g(x)$ – тригонометрична функція, $t(x)$ – лінійна функція;
- рівняння та нерівності виду $f(x) = g(x)$ та $f(x) < g(x)$, де $f(x)$ та $g(x)$ – різнойменні аркфункції;
- рівняння з трьома або чотирма аркфункціями.

Для розв'язання кожного виду вище перерахованих рівнянь та нерівностей відповідно використовують різні методи та способи, що мають свої особливості, це пов'язано здебільш з правильним врахуванням тих обмежень, що існують для аркфункцій та тригонометричних функцій.

Можна відокремити такі методи:

- метода розбиття області визначення на частини;
- метод розв'язання шляхом використання властивостей аркфункцій;
- метод аналізу правої і лівої частини рівняння;
- метод заміни змінної;
- метод розв'язання рівнянь за допомогою формул зведення;
- метод розв'язання рівнянь за допомогою відповідних співвідношень між аркфункціями;
- метод інтервалів.

Враховуючи різноманітність видів рівнянь та нерівностей, що містять обернені тригонометричні функції та методів їх розв'язання, стає зрозумілим наскільки многогранним є матеріал і наскільки важливо систематизувати і сформулювати глибокі знання. В іншому випадку при об'ємному матеріалі учень намагається запам'ятати шаблони, яким легко слідувати, керуючись поверхневими знаннями, і не намагається зрозуміти сутність і поглинути у матеріал. В результаті такого підходу руйнується нестандартне мислення, яке дуже важливе у математиці.

Список використаних джерел

1. Істер О. С. Аркфункція: від А до Я. 2-ге вид. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 176 с.
2. Ясінський В. В. Тригонометрія : навч. посіб. Київ : НТУУ КПІ, 2008. 90 с.
3. Ясінський В. А., Панасенко О. Б. Секрети підготовки школярів до Всеукраїнських та Міжнародних математичних олімпіад. Алгебра : навч.-метод. посіб. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 175 с.

Бутко О. М.,

УДК 371.33

вчитель початкових класів,
Комунальний заклад "Харківський ліцей № 54
Харківської міської ради", м. Харків

Григор'єва О. В.,

вчитель англійської мови,
Комунальний заклад "Харківський ліцей № 54
Харківської міської ради", м. Харків

Науковий керівник:

Кравченко Г. Ю.,

д-р пед. наук, доцентка,
професорка кафедри педагогіки,
психології та менеджменту,
Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти,
ДЗВО "Університет менеджменту освіти", м. Біла Церква

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Вплив педагогічної комунікації на ефективність освітнього процесу в початковій школі є вкрай актуальною темою в сучасній освіті.

Освіта є процесом передачі знань, навичок та цінностей від вчителів початкових класів до учнів. Цей процес залежить не тільки від кваліфікації вчителя початкової школи та якості навчального матеріалу, але й від спілкування між учителем та учнем, яке відбувається через педагогічну комунікацію.

Сьогодні педагогічна комунікація виступає об'єктом вивчення багатьох науковців. Так, в працях Г. Єльникової, Т. Борової, Н. Волкової, В. Гудзя, О. Коваленко, Г. Кравченко, В. Луначека, І. Мартиненко, Н. Родюк, О. Шкуренко та інших розглядаються вміння педагогів оперативного й правильно орієнтуватися в постійно змінюваних умовах спілкування, знаходити відповідні комунікативні

засоби, які відповідали б його індивідуальності, обставинам спілкування та підтримувати зворотний зв'язок під час самого спілкування.

Компетентнісний підхід вимагає визначення ключових компетентностей вчителя початкових класів, які охоплюють сукупність знань, умінь, навичок, досвіду особистісного саморозвитку, досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісних відносин. Де провідне місце для ефективної діяльності вчителя початкової школи належить комунікативній компетентності [7].

За своєю сутністю комунікація – це феномен, який розкриває смисловий аспект соціальної взаємодії і спілкування.

Поняття "комунікативна компетентність" передбачає усвідомлене розуміння цінності комунікації для професійної діяльності вчителів початкової школи, що позитивно відбиває систему цінностей комунікативних знань і визначає цілеспрямовану діяльність особистості щодо їх засвоєння, розуміння необхідності пізнання самого себе як комунікативної особистості (своїх переваг і недоліків), усвідомлення етичних норм і правил комунікативної взаємодії засобами вербальної, невербальної, комп'ютерної комунікації, здійснення експертизи власних комунікативних дій і прийнятих рішень; це сформована сукупність узагальнених комунікативних умінь і розвинений емоційний інтелект [1, с. 150].

Професійно-педагогічна комунікація як специфічний процес взаємообміну інформацією у системах: "людина – людина, людина – комп'ютер, людина – комп'ютер – людина" є засобом здійснення професійної діяльності вчителя початкової школи, професіоналізм якого має ґрунтуватися, з однієї сторони, на знаннях особливостей навчання молодших школярів, засадах та різнобічних фахових вміннях, а з іншої – на вмінні здійснювати взаємообмін навчальною інформацією із здобувачами початкової освіти, батьками, колегами, адміністрацією тощо, для досягнення взаєморозуміння [3].

Успішність її реалізації забезпечує компетентність вчителя початкових класів у здійсненні педагогічної комунікації, що поєднує усвідомлене розуміння вчителем цінності комунікативної діяльності в освітньому процесі, теоретичну та практичну готовність до комунікативної співпраці.

Вчительська комунікація є основою ефективного навчання, де педагоги передають знання та вміння учням, сприяють їхньому розвитку та формують навички міжособистісної взаємодії.

Педагогічна комунікація – організація освітньої діяльності на основі сприйняття, засвоєння, використання й передачі інформації з різних джерел. Ефективність її залежить від можливості вимірювання, дозування інформації. Оптимальний технологічний ланцюжок у педагогічній комунікації становить вимірювання й оцінювання синтаксичної, семантичної та прагматичної інформації [2].

Визначають педагогічні функції комунікації: *інформаційна* (реалізується в навчально-виховній діяльності та взаємодії між учителем та учнем); *пізнавальна*

(допомагає розумінню і вивченню навколишнього світу, особистості, колективу, себе); *експресивна* (дає змогу доступно, цікаво й емоційно-виразно передавати знання, уміння й навички); *управлінська* (допомагає керувати власною поведінкою і впливати на інших людей) [4].

Важливою педагогічною умовою педагогічної діяльності є формування в учителів чітких уявлень про сутність та структуру комунікативних умінь. О. Дубасенюк [5], у своїх дослідженнях зазначає, що педагогічні уміння розподіляються на такі групи, як: гностичні – уміння аналізувати психолого-педагогічну літературу, рівень розвитку власних комунікативних умінь, розвиток діяльності учнів; проектувальні – уміння прогнозувати, передбачати розвиток діяльності учня, групи учнів, моделювати цілі, завдання, зміст, засоби діяльності учнів згідно з віковими та індивідуальними особливостями, прогнозувати власну систему роботи; конструктивні – уміння планувати педагогічну діяльність, добирати доцільні форми та методи, передбачати труднощі в її реалізації, конструювати новітні засоби й прийоми; організаторські – уміння стимулювати спілкування колективу учнів і кожного учня зокрема, їх активність, ініціативу, наповнення його цікавими справами.

Упровадження особистісно-орієнтованих технологій навчання в початкову школу НУШ передбачає зміну форми комунікації в навчально-виховному процесі з викладацького монологу (однобічна комунікація) на багатопозиційне навчання молодших школярів у формі діалогу, що дозволяє будувати систему взаємин, у якій всі елементи процесу взаємодії більш мобільні, відкриті й активні; реалізацію в освітньому процесі механізму взаємообміну між вчителями початкових класів й учнями (діалогічна взаємодія, спільне визначення мети діяльності, створення ситуацій вільного вибору, взаємооцінювання тощо) [7].

Сучасні педагоги початкової школи активно використовують різні форми та методи навчання, в тому числі й інтерактивні, що сприяють активізації пізнавальної діяльності молодших школярів та розвитку їх творчих здібностей. Застосування вчителями початкових класів інформаційних технологій забезпечують якості навчання та сприяють ефективній комунікації з учнями та батьками [6]. Неефективна педагогічна комунікація може стати перешкодою для досягнення успіху в навчанні. Недостатня увага до індивідуальних потреб та можливостей кожного учня, відсутність взаємодії з батьками, конфліктні ситуації між учнями та педагогами можуть відобразитися на результативності навчання та знижувати мотивацію учнів до навчання [6].

Ефективна педагогічна комунікація має багато переваг, таких як [6]:

1. Покращення зрозумілості змісту матеріалу: пояснення складного матеріалу в доступній формі для учнів під час конструктивного спілкування.
2. Підвищення мотивації учнів через встановлення взаємопорозуміння між вчителем та учнем.
3. Зменшення конфліктів під час ведення діалогу, ефективна комунікація допомагає уникнути непорозумінь в освітньому оточенні.

4. Розвиток навичок спілкування: педагогічна комунікація надає учням приклад розуміння якісного спілкування, що корисно у для подальшої життєдіяльності.

5. Покращення загальної емоційної атмосфери в класі: ефективна педагогічна комунікація вчителя з учнями, позитивно позначається на загальній атмосфері в класі.

Вчитель початкових класів відіграє ключову роль у впливі на освітній процес початкової школи. Він забезпечує передачу знань, навичок та компетентностей учням, розвиває їх особистісні якості.

Саме вчитель впливає на освітній процес, який визначається відповідними рівнями його організації:

1) організаційний рівень передбачає саме організацію вчителем навчального процесу в початковій школі, розробку календарних планів навчальних предметів, вибір методів та форм проведення навчальних занять;

2) методичний рівень забезпечує використання вчителем різних методів та прийоми навчання, щоб допомогти учням засвоїти зміст навчального матеріалу початкової школи;

3) особистісний рівень визначає ефективну взаємодію із учнями, створюючи сприятливу атмосферу в класі, допомагає розвивати їх інтелектуальні, моральні та соціальні якості [4].

Визначення впливу педагогічної комунікації на ефективність освітнього процесу в початковій школі є складним завданням, оскільки успішність освіти залежить від багатьох факторів.

Ефективна взаємодія педагога й учня в педагогічній діяльності – основна умова успіху та задоволення вчителя своєю працею. Водночас невміння налагодити контакт із дітьми – причина багатьох невдач і розчарувань у педагогічній професії.

Отже, важливими педагогічними умовами ефективності педагогічної комунікації є вміння вчителя початкової школи розмовляти з дітьми логічно, чітко, виразно, дохідливо й зрозуміло, вміння вчителя оцінювати якість передачі інформації, її повноту, зміст, форм.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. П. Комунікативна компетентність як основа професіоналізму майбутнього соціального педагога. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1 (17). С. 148–152.

2. Єгорова О. М. Педагогічна комунікація в умовах сучасної школи. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. 2016. № 34. С. 110–116.

3. Заброцький М. М. Комунікативна компетентність вчителя: екопсихологічний вимір. *Практична психологія та соціальна робота*. 2009. № 6. С. 1–4.

4. Паршук С. М., Круглова Н. С. Педагогічна комунікація як складова професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 5. С. 318–325.

5. Дубасенюк О. А., Антонова О. Є., Семенюк Т. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.

6. Шумілова Н. В. Педагогічна комунікація як чинник ефективності навчально-виховного процесу в школі. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2017. № 1. С. 47–50.

7. Kravchenko H. Y., Batsula N. V. Ensuring the quality of primary education by managing the development of primary school teachers' professional competence. *Електронне наукове фахове видання "Адаптивне управління: теорія і практика"*. Серія "Педагогіка". 2022. Вип. 14 (27). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/495/429> (дата звернення: 25.10.2023).

Єфімова Є. С.,

УДК 378.147

здобувачка першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти,

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна, м. Харків

Науковий керівник:

Компанієць Л. В.,

д-р філос. наук, доцентка,

доцентка кафедри теорії

культури та філософії науки,

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна, м. Харків

ПРОБЛЕМИ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Сьогодні ціле покоління школярів в надзвичайному гострому режимі, кризових умовах здобуває освіту. Більше трьох років, враховуючи початок пандемії COVID-19, учні зазнають все більше нових випробувань (психологічних, соціальних, побутових та ін.), щоб здобути найнеобхідніші знання. Ситуацію посилила найгірша подія людства – війна, яка повністю змінила життя, розділивши його на "до" та "після". Це торкнулося й освіти, яка відчула на собі випробування, кризові стани сьогодення. Воєнні події нанесли молоді психологічні травми, які безпосередньо вплинули і на якість навчання. І навіть тоді, коли певна кількість учнів загальноосвітніх шкіл знаходиться в більш-менш стабільних умовах перебування (не враховуючи школярів на окупованих

територіях), рівень їхньої освітньої продуктивності не підвищується. Наразі ми перебуваємо під загрозою того, що школярі залишать навчальний заклад непідготовленими до дорослого життя. Це порушує мету та завдання освітан.

Метою роботи є розгляд психологічних проблем школярів в умовах воєнного стану та дистанційного навчання, можливі шляхи їх вирішення.

З моменту повномасштабної війни, згідно із статистикою, за кордон виїхало більш ніж 500 тис. дітей, понад 161 тис. школярів отримали статус внутрішньо переміщених осіб. У свою чергу, велика кількість учнів, що зосталася на рідних землях, зіштовхнулася з низкою проблем дистанційного навчання (технічними, повсякденно-побутовими, особистими, психологічними, загрози життю та ін.).

Психологічне навантаження посилилось в учнів, що емігрували в інші країни і зіштовхнулися з повною неадаптованістю до менталітету інших культур. Доля біженця – особиста Голгофа для кожного, хто перетнув кордон Батьківщини. Багато школярів були відірвані від звичних умов життя, соціокультурного середовища. Отже, не встигнувши отямитися від жахливих подій на рідних землях, діти зіштовхнулися з додатковими проблемами психологічного характеру.

Екстремальні ситуації сьогодення похитнули звичайне світосприйняття та світовідчуття не тільки дорослих, але й дітей. Ритмічно відбувається великий вибух когнітивних порушень серед дітей та підлітків: ПТСР (посттравматичний стресовий розлад), дисоціативні розлади, такі як збої у пам'яті, усвідомленні, сприйнятті та ідентичності. Примусова та добровільна асоціалізація – це те, чим страждають багато підлітків. Через примусову асоціалізацію діти розучилися бути в суспільстві та спілкуватися між собою. Період відсутності нормального спілкування зі своїми однолітками змушує дітей та підлітків усе частіше закриватися в собі, і кожна комунікація, така як усна відповідь на уроці або обговорення проблем, спричиняє великий стрес, психологічне відчуження.

За соціологічними даними діти не вчать через перевантаження, нестабільний емоційний стан та хвороби. У результаті до 57 % учителів повідомляють про погіршення володіння українською мовою учнями, до 45 % – про зниження навичок у математиці, до 52 % – про зниження рівня володіння іноземними мовами.

Таким чином, коло зазначених проблем породжує необхідність розробки індивідуальних та загальних методів, які підвищать психологічний стан школярів, і, як наслідок, рівень сучасної освіти. Це потребує залучення та актуалізацію інтелектуальних здобутків (досвіду психологів, педагогів, філософів та ін.) вітчизняної та світової культури.

Список використаних джерел

1. Освіта в умовах воєнного часу: виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/>

2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozvp
ovoyen.perspekt.22.08.2023.pdf (дата звернення: 13.10.2023).

2. Вплив війни на психічне здоров'я дітей. *War Childhood Museum Ukraine*.
URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health> (дата
звернення: 12.10.2023).

3. Понад пів мільйона українських дітей стали вимушеними переселенцями за
кордон – МОН. *Українська правда. Життя*. URL: [https://life.pravda.com.ua/society/
2023/02/22/253002](https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/22/253002) (дата звернення: 12.10.2023).

4. Війна суттєво "вдарила" по знаннях українських учнів: які предмети "занедбали"
найбільше. *24 Канал*. URL: [https://24tv.ua/education/navchannya-pid-chas-viyni-yaki-
navichki-vtratili-ukrayinski-uchni_n2383035](https://24tv.ua/education/navchannya-pid-chas-viyni-yaki-navichki-vtratili-ukrayinski-uchni_n2383035) (дата звернення: 13.10.2023).

Загородня А. А.,

УДК 929

д-р пед. наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу історії та філософії освіти,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

НАУКОВА СПАДЩИНА МИКОЛИ СУМЦОВА

Формування і розвиток сучасної світоглядно-методологічної парадигми освіти неможливе без філософії освіти як теоретичної основи людського світобачення, без розуміння філософії як життєвого завдання. Тому в наш час зростає попит на оволодіння соціально-антропологічними ідеями в українській філософії освіти кінця XIX початку XX століття щодо соціокультурної ідентичності. Так роки 1917 по 1991 знаменуються значним піднесенням проблеми осмислення української культурної ідентичності в соціально-антропологічних ученнях філософів, письменників, педагогів та науковців, зокрема і вивчення постаті М. Сумцова та його наукового внеску.

Нами окреслено цінність наукової спадщини М. Сумцова в розвитку усвідомлення соціокультурної ідентичності, культурної самобутності, збереженні національної спадщини, історичних коренів. Проаналізовано роль Миколи Сумцова у процесі становлення української соціокультурної ідентичності початку XX століття [1, с. 95]. Висвітлено теоретико-методологічне осмислення наукової спадщини Миколи Сумцова щодо української культурної ідентичності як важливого чинника розвитку нації та держави в частині соціально-антропологічних ідей української філософії освіти (1917–1991 рр.). Цінними є праці сучасників, присвячені оцінці діяльності Миколи Федоровича Сумцова (Ветухов А. В. (1905), Редин, 1906; Данковська,

1924 та ін.). Йому належать праці з історії української літератури XVIII—XX ст.: низка праць про Г. Сковороду, І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша, О. Потебню, М. Старицького, І. Манжуру, І. Франка, Б. Грінченка, О. Олеся. Він відомий і як популяризатор, зокрема історії української культури: "Хрестоматія з української літератури" (1922). Крім того, низка праць М. Ф. Сумцова присвячена і західноєвропейській літератури, кілька — історії образотворчого мистецтва (особливо про Леонардо да Вінчі). Микола Сумцов був неймовірно працелюбною і талановитою людиною. Загальне число його наукових праць сягає більше як 1.500. У цілому, слід відзначити, що чітка і послідовна громадянська (не політична) позиція, любов до української мови, культури, літератури, народу загалом, і спричинили те, що вже у радянський час на ім'я професора Сумцова було накладене негласне табу, його праці (з історії літератури, етнографії, історії України, краєзнавства, історії мистецтв, педагогіки) знаходились у спецфондах, не перевидавались, і навіть звертатися до них із критикою було заборонено. В офіційному висновку на книгу "Українська культура" (під ред. К. Гуслистого, С. Маслова, М. Рильського) від 18.VIII.1947 р. Микола Сумцов був, разом із Борисом Грінченком, Федором Вовком, Дмитром Яворницьким, Дмитром Багалієм і багатьма іншими вченими, названий "буржуазним діячем української культури з націоналістичними, антинауковими поглядами". Микола Сумцов був із тих учених, якому вдалося не просто зробити наукову кар'єру, а й стати знаним просвітителем та інтелектуальним героєм Слобожанщини. Загалом Сумцов належить до числа найактивніших діячів руху за українське національне відродження, зокрема, Слобідської України, він наполегливий і послідовний пропагандист української мови та літератури, української народної творчості. Одне з головних своїх завдань як науковця він вбачав саме у сприянні національному відродженню. Саме глибокі знання української традиційної культури привели Миколу Сумцова до висновку, що *"життя на Україні повинно піти іншим шляхом. В першу чергу треба звернутися до відродження і поширення національного українського почуття і свідомості"* [2, с. 1]. Минуло майже століття, але ці слова дослідника, на жаль, і досі лишаються актуальними.

Ім'я Сумцова М. Ф. відоме спробою ввести 1905 р. до навчального плану курс української літератури. Це пояснювалося тим, що статуті університету за більш як сто перших років його існування не передбачали вивчення української мови, літератури, історії всупереч тому, що Харківський університет "постійно виявляв прихильність до українознавства і дав чимало славетних діячів на сій ниві" (наприклад Д. Багалій). Саме тому курс історії української словесності Сумцов М. Ф. все ж почав читати в жовтні 1907 р. (щоправда, російською мовою і як факультатив). Коли ж виклад став україномовним, курс заборонили (у

листопаді того ж року). Лише через 10 років українознавчі дисципліни остаточно увійшли до навчальних планів і в цьому немала заслуга Сумцова М. Ф. Сумцова як народознавця характеризують наступні роботи Маланчука В. А., Фрадкіна В. З., Шаповала Ю. І. та інших.

Відмітимо, що діяльність академіка Миколи Сумцова та наукову спадщину сучасники характеризують як неоціненний вклад в розвиток досліджень з соціокультурної ідентичності, а також багато дослідників і науковців таких як: Кравченко В. І. (2008), Хіріна А. А. (2010), Дзюба О. М. (2016), Маховська С. Л. (2017), П'ятченко С. В. та багато інших хто висловлювали захоплення цією видатною постаттю.

Соціально-антропологічний підхід дозволяє проаналізувати феномен культурної ідентичності, її співвідношення з ідентичністю етнічною, виокремити чинники та механізми її формування. Антропология дає можливість в повній мірі дослідити стан, проблеми та перспективи формування національної та етнічної ідентичності в Україні, національний характер культури народу в умовах глибоких суспільних трансформацій. Тому встановлено, що М. Сумцов був самовідданий український патріот, який на базі величезного фактичного матеріалу зробив наукові узагальнення про Слобідську Україну як суто український край з притаманними його населенню українськими обрядами, традиціями, віруваннями і, що саме М. Сумцов багато уваги приділив створенню власного наукового методу етнографічного дослідження. Учений уважно вивчав наявні на той час в науці теорії, методи і напрями: вказавши на позитивні та негативні, на його погляд, сторони міфологічної, міграційної, антропологічної та інших шкіл, а також виділяв раціональні моменти у кожній з них, намагаючись їх поєднати.

Доведено, що на сьогодні прізвище М. Сумцова в українській науці досліджується не лише в контексті розвитку етнологічної, музеєзнавчої, літературознавчої, краєзнавчої тощо науки, а й загалом етнополітичної історії України. Підтверджено роль М. Сумцова як одного з найвизначніших діячів руху за національно-культурне відродження українського народу. Твердження вченого минуло століття і досі лишаються актуальними.

Список використаних джерел

1. Загородня А. А. Соціальна антропология в контексті освіти та виховання особистості (друга половина XIX століття) як чинник сучасних освітніх змін. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. 11 (11). С. 95–106. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11\(11\)-95-106](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-11(11)-95-106).

2. Мандебура О. Микола СУМЦОВ: "Життя в Україні повинно піти іншим шляхом". Україна Incognita Вип. газети № 71, 2003. Рубр. 10. URL: <https://day.kyiv.ua/article/ukrayina-incognita/mykola-sumtsov-zhyttya-v-ukrayini-povynno-pity-inshym-shlyakhom>.

Федіна Н. М.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Національний університет "Чернігівський
колегіум" імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

УДК 378.14

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Довгий час академічна доброчесність була поза суспільним дискурсом, але зміни, які відбуваються як на законодавчому рівні, так і в свідомості кожного українця, повернули бажання на суспільному рівні інтегрувати в освітній простір багато забутих етичних принципів. На сьогоднішній день світ є глобалізованим, кожен може претендувати на освіту за кордоном, а для цього потрібно дотримуватись фундаментальних етичних освітніх принципів, основним серед яких є академічна доброчесність.

Згідно Закону України "Про освіту", академічною доброчесністю є сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [1].

Міжнародний центр академічної доброчесності дає таке визначення поняття: "...це дотримання п'яти фундаментальних цінностей: чесність, довіра, справедливість, повага та відповідальність" [7]. Аналізуючи визначення, вважаємо за доцільне наголосити, що засадничі цінності не варто сприймати як абстрактні принципи, адже вони є засобом інформування та покращення можливостей механізмів етичної поведінки та прийняття рішень в освітньому просторі.

Академічна доброчесність є важливим етичним принципом, оскільки вона забезпечує певний рівень довіри до результатів навчання, стимулює здобувачів освіти отримувати знання та розвивати власні здібності. Кожен вчитель має постійно наголошувати учням, що списування унеможлиблює власний особистісний розвиток.

Свобода надання послуг в закладах загальної середньої освіти має реалізовуватись, враховуючи особливості надання освітніх послуг в умовах здорової конкуренції, затребуваності освіти на ринку праці, оскільки вона є якісною, а для цього потрібно відходити від планової освітньої системи.

Пошуком шляхів, методів та дієвих інструментів задля підвищення рівня дотримання принципів академічної доброчесності в освітньому просторі займаються багато відомих українських та зарубіжних учених, зокрема: Л. Александер, К. Сміт,

К. Шепард, П. Гіннс, С. Коул, Д. Вілсон, І. Дегтярьова, М. Григор'єва, О. Крикова, С. Певко, В. Боняк, Ломейко О. П., Кюрчев С. В., Назаренко І. П., Ортіна А. В., Тараненко Г. Г., Галько С. В. Д. Герцюк та інші.

Сприяння академічній доброчесності є частиною великої внутрішньої системи забезпечення якості освітніх послуг в закладах загальної середньої освіти. Але, на жаль, учні часто не отримують чітких порад та рекомендацій стосовно того, якими саме принципами і алгоритмами керуватись під час написання письмових робіт, самостійних творчих завдань [4].

Детальніше розглянемо особливості дотримання академічної доброчесності педагогічними працівниками, учнями та їх батьками.

Працівники закладів загальної середньої освіти, просуюючи власні розробки, ідеї, відомості мають посылатись на інформаційні джерела, звідки вони черпали відомості. Важливим в їх роботі є дотримання норм чинного законодавства, достовірність інформації про методики та результати власних досліджень. Особливо хочемо акцентувати увагу на об'єктивному оцінюванні результатів навчання та контролі за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти.

Як зазначив учасник Конференції Міжнародного центру академічної доброчесності, Ю. Кім "академічна доброчесність є способом змінити цей світ. Але спочатку змініть університет, а вже потім – світ" [10]. Дійсно, щоб побачити глобальні зміни в будь-якій системі, варто починати змінювати себе. Академічна доброчесність має починатися з поведінки кожного: учні, батьки, вчителі, працівники органів управління освітою тощо.

У 2020 році був прийнятий Закон України "Про повну загальну середню освіту", в якому наведений список можливих видів недоброчесності в школах, зокрема:

- необ'єктивне оцінювання компетентностей педагогічних працівників під час атестації чи сертифікації;
- проходження процедури оцінювання результатів навчання замість інших осіб;
- використання учнем під час контрольних заходів непередбачених допоміжних матеріалів та/або технічних засобів (стаття 43) [2].

В еру дистанційного навчання багато батьків звертаються до керівництва освітніх закладів із скаргами, що вчителі необ'єктивно оцінюють їхніх дітей. Зазначимо, що необ'єктивним оцінюванням є свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти [5].

Педагоги, в свою чергу, скаржаться на тиск від батьків, апелюючи тим, що вони самі підштовхують дітей до недоброчесної поведінки. Для полегшення умов навчання, які важким вантажем лягли на плечі батьків, ті купують своїм дітям книжки з готовими домашніми завданнями, вирішують за них домашню роботу, виготовляють поробки. Дитина зникає до того, що виконання будь-яких

завдань можна звісити на плечі дорослих – це є не тільки порушенням авторських прав, а і знеціненням роботи тих, хто виконує її самостійно.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

– самостійне виконання навчальних завдань, в тому числі і завдань поточного та підсумкового контролю;

– обов'язково посилатись на джерела інформації, які були використані при просуванні власних ідей чи розробок;

– дотримуватись норм законодавства про авторське право та суміжні права;

– надавати достовірну інформацію про результати власної навчальної діяльності [8].

Сприяття дотриманню академічної доброчесності в закладах загальної середньої освіти можна за допомогою наступних кроків:

1) поширювати конкретні аспекти академічної доброчесності серед здобувачів освіти, проводячи просвітницьку діяльність;

2) створювати та пропагувати серед учнів чіткі правила здійснення процедури академічної доброчесності;

3) обговорювати фундаментальні цінності та їх зв'язок з академічною доброчесністю та іншими етичними нормами;

4) підтримувати та стимулювати здобувачів освіти, які дотримуються норм та правил академічної доброчесності;

5) створити систему розгляду порушень академічної доброчесності;

6) постійно вдосконалювати знання педагогічного персоналу у сфері освітніх та технологічних практик;

7) проводити оцінку ефективності тих норм та правил, які були висунуті перед здобувачами освіти [5].

Кожен заклад загальної середньої освіти має зі систематичною частотою розглядати питання дотримання академічної доброчесності на нарадах, шкільних засіданнях тощо. Також важливим кроком, що стимулюватиме здобувачів освіти дотримуватись етичних принципів може стати розробка внутрішнього положення закладу про академічну доброчесність. Цей документ, орієнтуючись на законодавство, може мати наступні складові:

1) правові та етичні принципи дотримання академічної доброчесності в закладі загальної середньої освіти;

2) перелік інформаційних та превентивних заходів щодо формування академічної доброчесності та її порушення;

3) перелік цих можливих порушень;

4) порядок реагування закладу загальної середньої освіти на факт порушення академічної доброчесності;

5) визначення відповідальності за порушення академічної доброчесності;

б) порядок оскарження рішень про притягнення до такої відповідальності тощо [6].

Як було згадано вище, академічну доброчесність забезпечує і неупереджене оцінювання результатів учнів. Воно має базуватись на принципах об'єктивності, валідності та справедливості. Тобто ґрунтуватись на чітких та визначених критеріях, здійснюватись відповідно до системи оцінювання, що є визначеною законодавством України, проводиться поза дискримінаційним ставленням чи конфліктами інтересів серед учасників освітнього процесу [8].

Отже, важливим завданням для педагогів, на сьогоднішній день, є запобігання та протидія причинам, що породжують порушення учнями академічної доброчесності. Але для цього вони мають стати взірцем, прикладом, джерелом мотивації для них. З дітьми варто спілкуватись про нові суспільні цінності, проводити аналогії з провідними державами – це стане запорукою особистісного та суспільного розвитку учнів.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 5 вер. 2017 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 28.04.2023).

2. Про повну загальну середню освіту від 13.07.2020 р. № № 2925-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 28.04.2023).

3. Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII із змінами. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 43. С. 214.

4. Академічна доброчесність: виклики сучасності / Збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 1 – 13.10.2018). Варшава, 2018. 162 с.

5. Довідник з академічної доброчесності для школярів. Видання 3-є, виправлене та доповнене. / уклад. М. Григор'єва, О. Крикова, С. Певко; за заг. ред. О. Гужви. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 66 с.

6. Положення про систему запобігання та виявлення академічного плагіату в Таврійському державному агротехнологічному університеті імені Дмитра Моторного / Ломейко О. П., Кюрчев С. В., Назаренко І. П., Ортіна А. В., Тараненко Г. Г., Галько С. В. Мелітополь: ТДАТУ, 2021.

7. Фундаментальні цінності академічної доброчесності : пер. з англ. / Міжнародний центр академічної доброчесності. 2019. 39 с.

8. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року.

9. Офіційний вебсайт Web of Science Core Collection. URL: <https://webofknowledge.com> (дата звернення: 28.04.2023).

10. Академічна доброчесність залежить від усіх учасників освітнього процесу / Освітній Омбудсмен України. URL: <https://eo.gov.ua/akademichna-dobrochesnist-zalezhyt-vid-usikh-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu> (дата звернення: 28.04.2023).

Швець В. В.,
канд. психол. наук,
здобувач вищої освіти ступеня доктора наук,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, м. Умань

УДК 378.147

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО ПРОЦЕСУ МОЛОДІ З ЕМОЦІЙНИМИ РОЗЛАДАМИ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Питання психотерапії молоді з емоційно-нестійкими розладами особистості в період історичних змін воєнного часу демонструє нам потребу у адаптації організаційно-педагогічних засад не лише у реалізації психотерапевтичного процесу, а й освітнього процесу загалом.

Аналіз основних досліджень і публікацій (О. Несен, Г. Католик, Р. Сірко, Н. Мирошніченко, С. Мирошніченко) виводить на перший план значний інтерес науковців до дослідження впливу межових станів підлітків та молоді на соціальний процес, зміну підходів до профілактики правопорушень, врегулювання діяльності соціального педагога та психоолга закладів охорони здоров'я, психотерапевтів та неврологів.

Метою статті є актуалізація впливу закладу освіти у питаннях вчасної корекційної діяльності з метою зниження потреби у психотерапії молоді.

Результати дослідження. Гендерний аспект психотерапії у світі (П. Астаф'єв, О. Вейнінгер, Т. Хіггінсон, Х. Маріон, Е. Кей) зосереджений на визначенні соціальних ролей, фізіологічних особливостей, впливу гормонів на здатність приймати рішення та досягати бажаною для особистості самореалізації. Проте до періоду актуалізації вторинної статевої системи, особистість втрачає щонайменше 7 років у питаннях стабілізації та гармонійного розвитку.

Згідно висновків психолога відділення медико-соціальної допомоги молоді "Клініка, дружня до молоді" міста Умань, маємо наступні дані:

Таблиця 1

Структура розподілу обстежуваних клієнтів відділення КДМ за групами психічного здоров'я

з/п	Групи психічного здоров'я	1-ша група		2-га група		3-тя група	
		Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
1	Без ознак дезадаптації	4	8,0	6	12,0	6	12,0
2	З окремими ознаками дезадаптації	22	44,0	16	32,0	19	38,0
3	Психогенні реакції	16	32,0	19	38,0	17	34,0
4	ПТСР	8	16,0	9	18,0	8	16,0
РАЗОМ		50	100	50	100	50	100

Таким чином, заклад загальної середньої освіти щороку культивує становлення невротичної особистості, яка потребує додаткової корекції. Так, згідно аналізу звернень до психолога КДМ було встановлено, що серед обстежуваних осіб 1-ї групи домінували такі види розладів особистості – *дисоціальний (39 %), залежний (30 %), істеричений (24 %), емоційно нестійкий (7 %)*. Вивчення індивідуально-психологічних особливостей особистості обстежуваних 2-ї групи показало, що у них не виявляється принципів відмінностей від показників обстежуваних 1-ї групи. Зокрема, встановлено, що у осіб 2-ї групи не зустрічається шизоїдних та ананкастних розладів. У них виявляється лише у *12 % випадків розлади дисоціальні, що у конкретному випадку виражається у фактах зловживання алкоголем (тривожний – 36 %, залежний – 25 %, параноїдний – 14 %, емоційно нестійкий – 13 %, дисоціальний – 12 %)*. Аналіз одержаних даних показав, що індивідуально-психологічні особливості обстежуваних 2-ї групи свідчать про внутрішню особистісну напругу. Так, у 2-й групі структуру особистісних розладів складають *тривожний (36 %), дисоціальний (12 %), параноїдальний (14 %) і залежний (25 %) типи розладів*. Тоді як у 1-й групі переважає *дисоціальний особистісний розлад, але у них достатньо виражена представленість залежного (30 %), істеричного (24 %), емоційно-нестійкого (7 %) типи розладів особистості*. Варто наголосити, що відвідувачі структур КДМ – це здобувачі освіти, які не отримали якісної та вчасної психологічної та компелксної допомоги у закладах освіти.

Г. Католик у своїй доповіді засвідчує, що "структура зміни психологічних дефіцитів свідчить, що в Україні в останні роки відзначається значний ріст психогенних за походженням, соматизованих, психосоматичних і нейросоматичних захворювань із хронічним перебігом, межових станів. Ці захворювання, незалежно від генезу, характеризуються розгорнутим психоемоційним симптомокомплексом з відповідними неврологічними, вегетативними і соматичними корелятами, що найчастіше приводить до їх необґрунтованої курації неврологами чи інтерністами. У їх формуванні істотну роль мають також тенденції рішення особистісних проблем шляхом "заглиблення в хворобу" [1, с. 89]. Вчена наголошує, що "зміни структури захворюваності відбуваються за наступними напрямками: *розвиток психогенно-невротичних захворювань; поширення психосоматичних захворювань; більш ранні і злоякісні деб'юти ендогенних психозів; виникнення масових порушень психіки і поведінки релігійно-містичного й окультного змісту у вигляді пасивнозахисних і агресивно-деструктивних форм*" [1, с. 89].

Висновки. Становлення особистості в структурі закладу загальної середньої освіти потребує адаптивного підходу. Психотерапія у її вигляді, яка нині перебуває на піку своєї популярності втрачає своє значення, оскільки адресний вплив радше переводить психолога у соціолога, який констатує факт змін, тоді як і педагогіка не має того впливу на становлення індивіда як успішної одиниці соціуму. Розбіжності у значення психологів та педагогів в системі освіти призводять до поступового

занепаду впливу представників професій та збільшення асоціальних форм поведінки на фоні психічних розладів. Значна частина психодіагностичного матеріалу протягом двох десятиріч років використовується вчителями-предметниками як інструмент для виставлення оцінки, оминаючи безпосереднє значення педагогічного інструментарію: визначення слабких зон активності головного мозку дитини, діагностику проблем розвитку у процесах мислення, уваги, пам'яті та розвиток цих навичок у співпраці з практичним психологом та асистентом вчителя, які працюють у закладі освіти. Щорічна діагностика стану здобувача освіти, яка мала б здійснювати ґрунтовно іще з 5-ти річного віку, зведена до рівня формального огляду лікарем-психіатром при проходженні медичного огляду на готовність дитини до школи. Щорічні обстеження стану психіки здобувача освіти зосереджені на соціальних аспектах, тоді як банальне оцінювання чи спостереження за каліграфією індивіда у закладі освіти лишається поза увагою психолога, асистента вчителя чи корекційного педагога. Наукова спільнота має бути свідомою щодо майбутнього молоді та нагальних потреби змін в організаційно-педагогічних засадах впровадження загальної середньої освіти з метою зменшення потреби у реалізації психотерапевтичного процесу молоді з емоційними розладами особистості.

Список використаних джерел

1. Католик Г. Порівняльний аналіз розвитку дитячої психотерапії у західній Європі та Україні (Доповідь на Євроконгресі "Схід та Захід: чи можемо ми знайти шляхи до порозуміння?", Відень 2009 р.) *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві* : зб. тез доп. VI Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Львів, 22 жовт. 2021 р.). Львів, 2021. С. 88–100.

СЕКЦІЯ 5. ВИЩА ОСВІТА

SECTION 5. HIGHER EDUCATION

Боднар С. В.,
канд. пед. наук, професор,
професор кафедри іноземних мов,
Одеський торговельно-економічний
інститут, м. Одеса

УДК 371.3

**ФОРМУВАННЯ ВИХОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Реформування загальної середньої освіти, яке передбачене концепцією "Нової української школи" на період до 2029 року, новим Законом України "Про освіту" та особливостями навчального процесу в умовах воєнного часу, означає внесення коректив у зміст, цілі та завдання щодо виховання молоді. В положеннях нової української школи акцентовано, що "виховання не буде зведено лише до окремих "занять із моралі". Виховання сильних рис характеру та чеснот молоді здійснюватиметься через наскрізний досвід" [4, с. 20], що передбачає обов'язкове формування виховної компетентності студентів педагогічних ЗВО в межах інших компетентностей.

Так, педагогічна компетентність майбутніх вчителів складається не тільки із професійних знань свого предмету і вмінь проводити уроки методично грамотно, а й знань та вмінь, що відносяться до виховної складової педагогічної компетентності. Причому виховна компетентність виступає основою всієї педагогічної діяльності вчителя, тому що "не може існувати предмету ні в молодшій, ні в середній, ні в старшій школі, зміст якого був би позбавлений виховної складової. Це зміст всіх текстів і вправ у підручниках, всі фото і відео матеріали в них. Це також всі вербальні, зорові, аудіовізуальні, технічні та інтерактивні засоби викладу змісту, що вивчається" [3, с. 23].

Чимало науковців досліджувало виховну компетентність як складову професійно-педагогічної компетентності. Це такі вчені, як: В. Галузяк, О. Дубасенюк, І. Казанжи, І. Краснощок, Н. Ничкало, М. Поташнік, С. Сисоєва, Т. Сущенко, В. Шадрікова та інші. Під виховною компетентністю вченими розуміється "здатність майбутнього вчителя до проведення виховної діяльності з учнями різних класів; здатність до планування виховного процесу, його аналізу та коректування, розв'язання актуальних для сучасних учнів завдань виховного змісту; здатність доцільно використовувати виховний потенціал уроків, а також позаурочних занять; ціннісне ставлення до інтересів та потреб сучасних вихованців" [1; 2].

Реалізується виховна компетентність в уміннях виховання школярів на основі змісту предметного матеріалу, що вивчається, а також на основі організації гуманного, толерантного та справедливого відношення учнів один з одним, з вчителями і з батьками. Становлення таких виховних умінь служить основою оволодіння знаннями з організації навчально-виховного процесу, що реалізується у вмінні самовдосконалення педагога, тобто написання самим педагогом програми професійної перепідготовки і гарантує майбутньому педагогу високий рівень його професійної педагогічної готовності.

Виокремимо знання, якими повинен володіти майбутній педагог в аспекті виховної компетентності. Педагог має знати: 1) принципи і методи організації виховної роботи в шкільному колективі серед учнів; 2) принципи і методи організації виховної роботи школярів на певних уроках в процесі навчання; 3) методи та принципи позакласних виховних заходів та позашкільної виховної роботи; 4) методи та принципи педагогічної співпраці з батьками учнів в позаурочний час.

Виокремимо вміння, якими повинні володіти майбутній педагог в аспекті виховної компетентності. Педагог має вміти: 1) здійснювати різні виховні заходи з метою виховання в учнів загальнолюдських та національних цінностей народу; 2) проводити паралельну цілеспрямовану виховну роботу з учнями під час сприйняття та засвоєння нової предметної інформації; 3) створювати сценарії проведення позакласних виховних заходів, розробляти схеми їх проведення та реалізовувати ці сценарії на практиці.

Сформованість виховної компетентності можна перевіряти у студентів за допомогою відповідей на такі питання:

1. Які принципи організації виховної роботи шкільного колективу учнів ви знаєте?
2. Які існують методи організації виховної роботи шкільного колективу учнів?
3. Які ви можете назвати принципи організації виховної роботи учнів на уроках в процесі навчання?
4. Які методи організації виховної роботи учнів на уроках в процесі навчання ви знаєте?
5. Які методи позакласної та позашкільної виховної роботи ви можете перелічити?
6. Які принципи педагогічної співпраці з батьками учнів в позаурочний час ви можете назвати?

Сформованість умінь виховної компетентності можна перевіряти у студентів за допомогою таких педагогічних дій:

1) назвіть декілька (не менше 3-х) різних виховних заходів з метою виховання в учнів загальнолюдських та національних цінностей народу; представте їх сутність та ціль проведення;

2) назвіть, яку виховну роботу з учнями під час сприйняття та засвоєння нової предметної інформації з вашого предмету ви можете проводити на уроці; наведіть конкретний приклад;

3) назвіть позакласний виховний захід, пов'язаний з вашим предметом, представте схему його проведення і опишіть його реалізацію на практиці.

Рівнями володіння виховною компетентністю студентами будуть такі: високий рівень володіння інформацією буде, якщо студент відповідає на всі запитання та виконує всі названі дії. В такому випадку можна стверджувати, що студент знаходиться на високому рівні сформованості виховної компетентності. Середній рівень сформованості виховної компетентності буде, якщо студент відповідає більше, ніж на половину представлених питань і виконує два встановлених завдання. Достатній рівень сформованості виховної компетентності буде, якщо студент відповідає менше, ніж на половину поставлених запитань, однак не менше, ніж на два, і виконує одну встановлену дію. Низький рівень сформованості виховної компетентності, якщо студент відповідає менше, ніж на два запитання і не виконує ні однієї дії.

Зазначимо, що таке оцінювання призводить до об'єктивного виявлення рівня сформованості виховної компетентності майбутнього педагога.

Відтак, виховна компетентність майбутнього педагога є важливою складовою його професійно-педагогічної компетентності, яка забезпечує здатність майбутніх вчителів ефективно реалізовувати свій виховний потенціал і успішно володіти виховною функцією професійно педагогічної діяльності в освітньому процесі нової української школи.

Список використаних джерел

1. Галузяк В. М. Особистісна референтність вихователя: її сутність і типи. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2016. Вип. 46. С. 142–148.

2. Краснощок І. П. Виховна компетентність майбутнього педагога: зміст та структура. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2019. Вип. 182. С. 90-98.

3. Мартинова Р. Ю., Боднар С. В. Дидактичні закономірності, принципи та методи підготовки майбутніх учителів початкових класів до їх педагогічної діяльності. *Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія.* 2023. Випуск 38. С. 20-31.

4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с.

Верещагіна Т. О.,

УДК 371.32

д-р філос.,
старший викладач кафедри англійської мови,
Національний університет "Києво-
Могилянська академія", м. Київ

Голубєва М. О.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки,
Національний університет "Києво-
Могилянська академія", м. Київ

ІННОВАЦІЙНЕ ВИКЛАДАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ОЧИМА ВІТЧИЗНЯНИХ СТУДЕНТІВ

Актуальність дослідження пов'язана з карколомними змінами, які відбуваються у вищій освіті України понад двадцять років XXI ст. Зовнішні чинники суттєво впливають на ці зміни у вітчизняних ЗВО та зумовлюються загальною демократизація освіти, упровадженням нових різноманітних технологій та форм викладання, конвергенцією з європейською освітньою моделлю в рамках Болонського процесу тощо [3, 4]. Внутрішні чинники – несистемний підхід до реформування, недостатнє технічне забезпечення університетів та т. і. Наразі до внутрішніх та зовнішніх викликів додалася російська навала на Україну. Усе це визначає важливість вивчення різних аспектів інноваційної діяльності у вітчизняній вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Дослідженню процесу інноваційного навчання присвячено низку наукових розвідок. Розглядають проблеми визначення основних понять інноваційної освіти М. Фуллан М. (M. Fullan), К. Гевен (K. Geven) та Р. Санта (R. Santa); К. Сміт (K. Smith); С. Гінсберг (S. Ginsberg) та Дж. Бернстейн (J. Bernstein); змісту інноваційної освіти Х. Сілве та інші (H. Silver et al.); А. Аттард та інші (A. Attard et al.); інноваційних технологій Б. Шарліє (B. Charlier); А. Морейра (A. Moreira); інноваційної освіти в Україні (С. Ніколаєнко). Концепцією змін у вищій освіті України займалися такі вчені, як Т. Кошманова, І. Дичківська, Л. Козак, Н. Артикуца.

Процес інституційного навчання (викладання та учіння) є соціально детермінованим, планомірним, цілеспрямованим процесом, у якому всі учасники інтерпретують його відповідно до власних потреб, цілей та досвіду. Відповідно цьому дослідники розмежовують такі поняття як макрорівні педагогічні стратегії та мікрорівні педагогічні стратегії. Перетворення на макрорівні спричиняють значні зміни в інституціях, навчальних аудиторіях, де науково-педагогічні кадри стають суб'єктами й об'єктами соціальних змін. Викладачі/викладачки проваджують інновації в освітній простір і в практичній площині впливають на їхню реалізацію, водночас перебуваючи під їхнім впливом. До змін на мікрорівні можна віднести заплановані та впроваджені освітні інноваційні технології, методи, форми навчання та форми організації навчання. Йдеться про педагогічні інновації уведені в практичне освітнє середовище.

Т. Верещагіною під час аналізу наукових джерел виявлено й досліджено важливість позиції викладача/викладачки як агента змін, а також виокремлено низку психологічних особливостей, які сприяють або перешкоджають практичному впровадженню педагогічних інновацій. Це – відчуття самоефективності педагога (teachers' self-efficacy), креативність (creativity) і сенситивність до змін (receptivity to change). У процесі цього дослідження виникло закономірне запитання, як сприймають упровадження інноваційного викладання саме студенти [2].

Науково-дослідна робота проводилася Т. Верещагіною на базі НаУКМА, КНУ імені Тараса Шевченка, НУБіП України. Експериментальною роботою було охоплено 80 викладачів і 296 студентів.

Анкету для студентства складено В. Верещагіною на основі шкали інтересів і потреб, розроблену в Університеті Деусто (Іспанія) [1]. Студентам задавалися ті ж питання, що й викладачам стосовно двох компонентів навчального процесу: впровадження та оцінювання. Компонент планування був виключений, оскільки студенти не можуть спостерігати за процесом планування. Перша частина анкети складалася з демографічних даних студентів. У другій частині шкала сприйняття студентів вміщувала 28 запитань типу Лайкерта з можливими відповідями в діапазоні від 1 до 5 балів. Студентам пропонувалося оцінити частотність використання викладачами певних видів діяльності, де 1 – "ніколи"; 2 – "рідко"; 3 – "іноді"; 4 – "часто"; 5 – "завжди". Розраховано альфа коефіцієнт Кронбаха ($\alpha = 0.76$), тому ця шкала може вважатися надійною для нашого дослідження. Загальна кількість студентів, які взяли участь в опитуванні, становила 296 осіб: 109 респондентів – з НаУКМА, 85 респондентів – з НУБіП України, 102 учасники – з КНУ. В опитуванні взяли участь студенти різних років навчання. Більшість студентів (201 особа) – жінки, 95 студентів – чоловічої статі. Соціально-демографічні характеристики студентства подані з метою опису гетерогенності вибірки. Це дослідження не мало на меті виявити відмінності в сприйнятті інноваційного викладання залежно від демографічних даних студентства.

У табл. 1 наведено сприйняття студентами впровадження інноваційного викладання.

Таблиця 1

Сприйняття студентами впровадження інноваційного викладання

	E	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Впровадження інноваційного викладання	296	1	5.00	3.4276	0.60817

Середній рівень інноваційного викладання відповідно до опитування студентів становить $M = 3,42$; $SD = 0,608$ зі шкалою від можливого мінімуму 1 до можливого максимального значення 5 балів. Враховуючи, що 1 і 2 відносяться до низького, 3 – до середнього, 4 і 5 – до високого рівнів інноваційного впровадження, припускаємо, що студенти сприймають рівень інноваційного впровадження як середній.

На основі сприйняття студентами інновацій у навчанні можна встановити, що викладачі схильні застосовувати інноваційні стратегії частіше у практичній

площині, ніж в оцінюванні. Результати сприйняття студентством інноваційного викладання нижчі, ніж результати викладачів.

Отже, було виявлено різницю у сприйнятті рівнів інноваційного викладання між науково-педагогічними кадрами та студентством. Рівень інноваційного навчання, про який повідомляють студенти, є середнім, на відміну від даних, отриманих від викладачів із вищим середнього рівнем. Результати опитування свідчать про те, що сприйняття студентством аспекту впровадження інновацій є вищим, водночас аспект оцінювання інновацій залишається нижчим. Нижчі показники у пунктах із реалізації особистісно-орієнтованих стратегій можуть бути інтерпретовані через призму таких соціально детермінованих факторів, як несистемні підходи до реформ, що не враховують контекстуальні особливості й індивідуальність педагогів.

Список використаних джерел

1. Diseño, desarrollo y evaluación del Plan de Formación y Desarrollo del profesorado para la incorporación del Modelo de Formación de la Universidad de Deusto. / I. Elexpuru, A. Martínez, L. Villardón, C. Yániz. – Bilbao: Universidad de Deusto., 2006. – (Cuadernos monográficos del ICE).

2. Vereshchahina T. O. Level of self-efficacy perceived by teachers in three Ukrainian universities. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2017. С. 185–197.

3. Bologna in Ukraine and Post-Soviet Europeanisation – Bingley: Emerald Publishing Limited, 2021. – 126 с. – (The Bologna Reform in Ukraine).

4. Zayachuk, Y. (2021). The internationalization as a component of the national strategy for improvement of higher education space in Ukraine. *Education: Modern Discourses*, (4), 153–162.

Дзямко М. І.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Львівський національний університет
ім. Івана Франка, м. Львів

УДК 378.1

ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВІЙНИ: ДОСВІД ВІДБУДОВИ ФІНСЬКОЇ ОСВІТИ

Війна є однією з найсерйозніших криз, які можна собі уявити для будь-якої демократичної країни. Освіта в Україні під час війни зазнає значних перешкод і змін через повномасштабну війну росії проти України, що впливає на умови

навчання, доступ та зміст освіти. В наслідок інтенсивних обстрілів і бомбардувань 5 закладів вищої освіти зруйновано повністю, а 41 – пошкоджено (майже 11 % від усіх закладів вищої освіти в Україні) [2, с. 3]. За оцінками експертів, сума збитків, завданих російськими військами інфраструктурі України, становить майже 136 млрд доларів США, з яких 8,2 млрд, або 6 %, — це збитки, завдані українській освітній інфраструктурі [1, с. 86]. Серед причин освітніх втрат у зв'язку з масштабом конфлікту, його тривалості та інших факторів можна виокремити наступні: закриття навчальних закладів з метою убезпечення здобувачів освіти та викладачів, евакуація закладів вищої освіти, дистанційне навчання, проблеми доступу для деяких груп населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб.

Відповідно до Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24.02.2022 № 64/2022 освітня політика щодо закладів вищої освіти різко змінилася [4]. Згідно з Роз'ясненням МОН щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану від 24 лютого 2023 року всім закладам освіти було рекомендовано припинити освітній процес з метою убезпечення учасників освітнього процесу [6]. Уряд, місцеві органи та міжнародні організації спільно працюють, щоб забезпечити доступ до освіти в умовах війни та сприяти відновленню освітньої системи після закінчення конфлікту. Зокрема, Посол України у Фінляндії Ольга Діброва виступила 15 вересня 2022 року на заході присвяченому системі освіти в Україні, що відбувся у Міністерстві освіти та культури Фінляндії та подякувала за допомогу Фінляндії від 2014 до теперішнього часу. Посол наголосила на необхідній допомозі закладам освіти зараз та у післявоєнній відбудові.

Нами було досліджено фінську систему освіти в час війни та після її завершення. Зокрема, було визначено стратегії для відновлення та вдосконалення освітньої системи України.

Вивченням фінської системи освіти у період війни займалось багато іноземних вчених, серед них варто визначити: Pasi Sahlberg; Merja Paksuniemi, Satu Uusiautti, Kaarina Määttä; Janne Sääntti, Jari Salminen.

Серед вітчизняних вчених, наукові пошуки яких були спрямовані на дослідження фінської освіти у воєнний час можна виокремити: К. Є. Ступака Ю. Фігурний, Ю. Косенчук, Шевчук І. Б., Шевчук А. В.

Фінська система освіти зазнала негативних явищ в результаті двох війн: Зимової війни та Другої світової війни. За винятком короткого періоду припинення вогню, Фінляндія була у стані війни з грудня 1939 року до весни 1945 року. Зимовою війною закінчилася в березні 1940 року, і Фінляндія підписала мирний договір, який містив жорсткі умови. У 1940–1941 навчальному році педагогічні коледжі Фінляндії – Торніо, Сортавала, Суїстамо та Ювяскюля працювали, як і раніше. Єдина відмінність полягала в тому, що в той рік у коледжах не було вступних іспитів. Однак мир тривав недовго, оскільки в червні 1941 року почалася нова війна між Фінляндією та Радянським Союзом, пізніше названа "Війною-продовженням" [8, с. 19].

Друга світова війна глибоко вплинула на освітню систему у Фінляндії, яка вже функціонувала як ґрунт для національної ідеології. Фінські педагогічні коледжі були тимчасово закриті протягом 1939–45 років, а кілька будівель коледжу служили стаціонарними військовими госпіталями. Держава поставила перед собою завдання перетворити фінів на унітарну націю, щоб запобігти подальшим лихам, таким як війна.

Період, який розпочався наприкінці Другої світової війни став особливо важливим, коли освіта опинилась у центрі уваги фінського суспільства. Саме освіта вважалась головним рушієм соціальних та економічних трансформацій післявоєнного періоду. Воєнні роки змінили цілі навчання та дозволя фінських здобувачів освіти. Війна вплинула на зміст деяких предметів, які викладалися в закладах освіти. Через війну характерним був акцент на націоналізмі.

Велика кількість студентів опублікували наукові праці, де писали про власний досвід війни та про те, як війна вплинула на них. Їхні роботи показують, як студенти розвинули сильну національну ідентичність. Вони зрозуміли, що для боротьби за спільну мету зміцнення фінської національності потрібен національний дух [8, с. 22].

Фіни розуміли, що для того, щоб стати визнаним членом спільноти західної демократії і ринкової економіки, країні потрібне більш освічене населення. Таке розуміння було загальнонаціональним, і це стало вирішальним імпульсом до напрацювання системи забезпечення якісної освіти у Фінляндії. Загальнонаціональна згода в питанні освіти стала фундаментальним ключовим механізмом цього забезпечення [8, с. 5].

У 1960-х і 1970-х роках фінська система освіти була радикально переглянута з метою розбудови нової системи освіти, заснованої на принципах соціальної справедливості та рівних освітніх можливостей. Фінські освітяни та політики ретельно дослідили та проаналізували різні елементи системи освіти- від навчальних планів і підручників до підготовки педагогів, заробітної плати та рівних освітніх можливостей.

У Фінляндії роль учителя полягала, перш за все, у тому, щоб виховувати та цивілізувати людей молодій нації. Підготовка педагогів вважалася ключовою. Хоча під час війни навчання педагогів було тимчасово припинено, але від майбутніх педагогів вимагали допомоги, що було важливо для такої маленької країни, як Фінляндія: кожен мав зробити свій внесок. Крім того, завдання та обов'язки, які були покладені на викладачів та студентів-педагогів, були ретельно відібрані відповідно до сучасних принципів педагогічної освіти. Війна підкреслила переваги педагогічної освіти.

Фінляндія за часів війни сформувала свою національну ідентичність. Для нації, яка щойно отримала свою автономію, було важливо зміцнити фінську мову та фінську освіту, тому було важливо підготувати висококваліфікованих викладачів у фінських педагогічних коледжах. ці спроби реалізовувалися на практиці в педагогічних коледжах.

Аналіз процесу відбудови освіти у Фінляндії дав змогу визначити такі стратегії: усвідомлення важливості освіти як ключового фактору успішного соціального та економічного розвитку країни на національному рівні; увага до визначення і виконання освітніх завдань; стійкий розвиток освітньої системи відповідно до стратегічних цілей; забезпечення соціальної справедливості та рівних освітніх можливостей; якісна підготовка вчителів. Таким чином, після завершення російсько-української війни вбачаємо, що запровадження вищеперерахованих ключових стратегій забезпечення якості вищої освіти у Фінляндії у післявоєнний період матиме позитивні та результативні наслідки для системи освіти України.

По-перше, впровадження стратегій забезпечення якості дозволить створити чіткі механізми контролю за якістю навчання та освіти. Це сприяння підвищенню рівня освіти та академічної репутації українських навчальних закладів.

По-друге, фокус на якості вищої освіти сприятиме розвитку інноваційного підходу до навчання. Україна може використовувати передові методики та практики, застосовані у Фінляндії, щоб підвищити ефективність навчання та підготувати студентів до викликів сучасного світу.

По-третє, впровадження стратегій забезпечення якості вищої освіти сприятиме підвищенню впевненості студентів та їх батьків у якості освітніх послуг. Це може позитивно вплинути на популярність українських вузів серед міжнародних студентів, що збільшить міжнародне визнання та сприятиме міжкультурному обміну знаннями.

Висновок. Системі вищої освіти України вдалося встояти після збройного вторгнення, хоча вона і зазнала серйозних збитків. Владі частково вдалося виробити ефективні рішення для стабілізації системи вищої освіти в цій складній ситуації. Допомога міжнародної спільноти українським освітянам також була дуже цінною.

Національною радою з відновлення України від наслідків війни вже напрацьовано План відновлення у сфері освіти і науки який містить у розділі "Вища освіта" сім основних цілей та низку завдань і заходів для їх досягнення.

Впровадження стратегій забезпечення вищої освіти в Україні після війни допоможе підвищити рівень конкурентоспроможності української освіти на світовому ринку якості, забезпечити позитивний економічний та соціальний розвиток країни.

Загалом, впровадження стратегій забезпечення якості вищої освіти, зокрема на основі досвіду Фінляндії, є кроком у вдосконаленні української системи освіти після війни. Це дозволить створити сталий фундамент для навчання і розвитку, що відповідає сучасним вимогам і успішному майбутньому України.

Список використаних джерел

1. Ніколаєв Є. Б. Рій Г. Є., Шемелинець І. І.. "Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт." (2023): 1-94.
2. Шевчук І., Шевчук А. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. Економіка та суспільство, 2022. 39 с.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>.

4. Роз'яснення МОН щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану: М-во освіти і науки України // Кабінет Міністрів України від 24.02.2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-mon-shchodo-roboti-zakladiv-osviti-u-mezhah-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu>.

5. Paksuniemi, M., Uusiautti, S., & Määttä, K. Teacher education in Finland during the war years, 1939–45. *war & society*, 33(1), 2014. 12-25.

6. Sahlberg, P. Paradoxes of improving education: The Finland experience/Pasi Sahlberg. *Scottish Educational Review*, 43(1), 2011. 3-23.

Кириченко А. В.,
здобувачка вищої освіти,
Національний університет "Чернігівський
колегіум" імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів

УДК 371.3

ПОНЯТТЯ "ГЕЙМІФІКАЦІЇ" В ОСВІТІ

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Однією з ефективних методик організації освітнього процесу для молодших школярів є використання ігрової діяльності, яка називається гейміфікацією (gamification). Гейміфікація є широко поширеною практикою, яку можна зустріти скрізь – в супермаркетах з їх бонусними картками, на кришечках напоїв з можливістю виграти автомобіль, на обгортках від смачних батончиків з пропозицією отримати стильну футболку в подарунок та інше.

Аналіз останніх наукових публікацій. Теорія і практика гейміфікації представлені в наукових доробках К. Вербаха, Д. Хантера. Різні проблемні аспекти впровадження гейміфікації в освітню сферу досліджували О. І. Бикова, К. Л. Бугайчук, О. Й. Карабін, Т. О. Лященко, М. В. Гришуніна та ін.

Мета: характеристика поняття "гейміфікація" в освіті.

Виклад основного матеріалу.

Термін "гейміфікація" пов'язують з іменем британського розробника відеоігор Ніка Плелінга, який ще у 2002 р. застосовував його у власних розробках. Однак за твердженням О. Ткаченко, термін "гейміфікація" був введений ще у 80-х роках ХХ ст. завдяки грі MUD1, яка дала можливість взаємодіяти декільком гравцям одночасно у режимі реального часу, при цьому спілкуватися у чаті [14, с. 304]. Починаючи з 2008 р. навчальних закладах західноєвропейських країн почали активно використовувати елементи гри у своїх навчальних технологіях. З 2010 р. ця практика набула широкої популярності [7, с. 45].

Часто термін "гейміфікація" науковці помилково спів ставляють з "грою" та "навчанням, заснованим на грі", але насправді дані поняття мають відмінності між собою та визначаються за певними критеріями (табл. 1).

Таблиця 1

**Критерії категорій "гра", "навчання,
засноване на грі", "гейміфікація" [4, с. 40]**

Гра	Навчання, засноване на грі (навчання через реальну гру)	Гейміфікація
Для розваги, може мати або не мати суворі правила	Гра визначає навчальні цілі (об'єкти)	Може бути набором завдань з чіткими цілями та формами досягнень
Частиною гри є виграш або програш	Програшу може і не бути, адже мета, це мотивація учня дійти до кінця навчальної програми (досягти навчальної мети)	Програшу може і не бути, адже мета, це мотивація учня зробити певний дії та досягти навчальних цілей
Гра первинна – досягнення вторинні	Іноді сама гра є некритичним досягненням	Можуть бути некритичні досягнення
Зазвичай ігри важко створювати	Дорого і важко створювати	Легше робити
Частиною гри виступає сюжет та сцени	Зміст подібний сценам гри	Ігрові елементи, наприклад, додаються в LMS чи іншу систему навчання, де міститься контент

Підкреслимо, що гра є системою, в рамках якої учасники розв'язують певну проблемну ситуацію, дотримуючись встановлених правил [1, с. 26]. Гра –це вид креативної діяльності людини у процесі якої в уявній формі відтворюються способи дій з предметами, стосунки між людьми норми соціального життя та культурні надбання людства, які характеризують історично досягнутий рівень розвитку суспільства [6, с. 139].

Варто зазначити, що в наукових дослідженнях вітчизняних та закордонних авторів було запропоновано багато визначень цього методичного явища. Наприклад, гейміфікацію освіти можна визначити як застосування ігор, ігрових технік та ігрових практик з метою досягнення освітніх цілей [8, с. 114].

Гейміфікація полягає в тому, що ігрові елементи, такі як конкуренція, досягнення, статусність та самовираження, використовуються для досягнення певних цілей [11, с. 107]. Гейміфікація – це підхід, що використовує механізми гри та винагороди для стимулювання користувачів виконувати завдання, зокрема освітнього спрямування. В освіті гейміфікація – це метод, який заохочує мотивацію та залученість учнів, використовуючи принципи геймінгового дизайну в навчальному середовищі [12].

Гейміфікація полягає в застосуванні ігрових компонентів у контексті, що не відноситься до ігор. Ігрові елементи при цьому залучаються до реальних обставин

для мотивування учасників процесу на певні дії або поведінкові реакції [15, с. 74]. Основне призначення гейміфікації полягає у застосуванні елементів гри та створення ігор в неігровому полі вбачають К. Вербах та Д. Хантер, уважаючи розвагу цінним інструментом [9, с. 135].

Гейміфікація – це використання окремих елементів ігор у неігрових практиках. Від інших ігрових форматів гейміфікація за К. Сален і Е. Циммерманом відрізняється тим, що її учасники орієнтовані на ціль своєї реальної діяльності, а не на гру як таку, де ігрові елементи інтегруються до реальних ситуацій для мотивації конкретних форм поведінки в конкретних умовах [7, с. 45].

О. Бойко та Ю. Зелінг відзначають, що гейміфікація – це процес, за допомогою якого гра переноситься на різні сфери освіти, де гра може виступати як метод навчання, метод виховання, форма виховної роботи та засіб організації освітнього процесу [2, с. 43]. На думку Л. Бондаренко, в організації навчального процесу гейміфікація є відносно новим напрямком, що підвищує мотивацію до діяльності шляхом застосування ігрових елементів у неігровому середовищі, а саме: ефект змагання, призові стимули, логіка подачі матеріалу тощо [3, с. 84].

За визначенням С. Переяславської гейміфікація в освіті охоплює процес використання елементів гри в різних аспектах навчальної діяльності. Застосування ігрових елементів допомагає підвищити візуалізацію, мотивацію та рівень засвоєння теоретичного матеріалу в навчальній діяльності [10].

Гейміфікація в освіті використовується як спеціальний підхід для стимулювання інтересу учнів до навчання. Основна мета полягає у формуванні для учнів процесу навчання максимально приємним та цікавим [13, с. 90]. Гейміфікація навчання полягає в тому, щоб створювати елементи розваг, які зазвичай зустрічаються в іграх, і застосовувати їх у реальному житті для формування знань та навичок, необхідних у виробничій діяльності [5, с. 136]. Гейміфікація в освіті означає використання принципів ігрового мислення та динаміки ігор для стимулювання молодших школярів до активного розв'язання завдань та перетворення навчального процесу на цікаву гру. О. Карабін під гейміфікацією в початковій освіті розуміє впровадження ігор, ігрових технік та ігрових практик з освітньою метою [7, с. 45].

Отже, гейміфікація є ефективною методикою організації освітнього процесу для школярів. Цей підхід полягає в застосуванні ігрових елементів, таких як конкуренція, досягнення, статусність та самовираження, для досягнення певних цілей. Гейміфікація в освіті є ефективним підходом для стимулювання інтересу учнів до навчання та формування процесу навчання максимально приємним та цікавим. Елементи гри та ігровий дизайн можуть бути адаптовані до потреб навчального середовища, що дозволяє застосовувати гейміфікацію у будь-якому предметі та на будь-якому рівні навчання.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень спрямовані на комплексному теоретичному вивченні гейміфікації як інноваційної освітньої технології, розробленні практичних порад із впровадження її елементів у вітчизняному освітньому процесі з урахуванням зарубіжних надбань в цій галузі.

Список використаних джерел

1. Бикова О. І. Гейміфікація освітнього процесу як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 11. С. 26–29.
2. Бойко О. П., Зелінга Ю. О. Дослідження особливостей розробки засобів гейміфікації для навчання інформатики. *Матеріали шостої міжнародної конференції з адаптивних технологій управління навчанням ATL-2020*. Одеса, 2020. С. 43–45.
3. Бондаренко Л. В. Гейміфікація в освітньому процесі. *Наука України – погляд молодих вчених крізь призму сучасності* : тези доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції / ред.-упоряд. І. Герасименко, О. Паламарчук. Черкаси : ФОП Нечитайло О.Ф., 2017. С. 84–86.
4. Бугайчук К. Л. Гейміфікація у навчанні: сутність, переваги, недоліки. *Дистанційна освіта України 2015* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19 – 20 листопада 2015 р). Харків : ХАДІ, 2015. С. 39–43.
5. Горелов В. Гейміфікація навчання. *Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 23 – 28 травня 2017 р). Івано-Франківськ : Супрун В.П., 2017. С. 136–139.
6. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 225 с.
7. Карабін О. Й. Гейміфікація в освітньому процесі як засіб розвитку молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 67. Т. 1. С. 44–47.
8. Лященко Т. О., Гришуніна М. В., Пічкур В. Р. Гейміфікація як одна з інноваційних форм навчального процесу. *Управління розвитком складних систем: зб. наук. праць* / гол. ред. Лізунов П. П. Київ : КНУБА, 2018. № 35. С. 113–123.
9. Механцева В., Рускуліс Л. Гейміфікація як інноваційний метод навчання мови. *Українознавчий вимір у сучасній науці: гуманітарний аспект* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (Миколаїв, 29 квітня 2022 р). Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 135–138.
10. Переяславська С. О., Смагіна О. О. Гейміфікація як сучасний напрям вітчизняної освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2019. Спецвип. С. 250–260. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeeemu_2019_spetsvip (дата звернення: 25.10.2023).
11. Романова В. С. Гейміфікація освітнього простору в практиці саморозвитку соціальних працівників. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 13 – 14 березня 2020 р.) / за ред. Ю. М. Швалба. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 107–109.
12. Саган О. В. Гейміфікація як сучасний освітній тренд. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4519> (дата звернення: 25.10.2023).
13. Тимофєєва І. Б., Трубачова В. Я. Gamification – один із сучасних методів електронного навчання. *Актуальні питання розвитку інформаційних технологій* : тези доповідей III Всеукраїнської конференції молодих учених (Маріуполь, 24 листопада 2021 р). Маріуполь : ПДТУ, 2021. С. 90–91.

14. Ткаченко О. Гейміфікація освіти: формальний і неформальний простір. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред.-упоряд. В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич : Посвіт, 2015. Вип. 11. С. 303–309.*

15. Тріщук О. В. Гейміфікація в освітньому процесі. *Технологія і техніка друкарства*. 2019. № 3. С. 72–77.

Матвієнко Н. М.,

канд. геогр. наук, доцент,
доцент кафедри країнознавства та туризму,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

Матвієнко В. М.,

канд. геогр. наук, доцент,
доцент кафедри економічної та соціальної географії,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ

УДК 372.8

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ "СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ"

На кафедрі країнознавства та туризму географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка відповідно до навчального плану бакалаврату викладається дисципліна "Сільський туризм". Знаходиться вона у блоці обов'язкових навчальних дисциплін ОП "Туризм". Відповідно до навчального плану передбачено викладання 6 лекцій та 14 семінарських занять. Формою підсумкового контролю знань студентів є іспит. Викладається на третьому курсі, коли студенти вже опанують потрібні для розуміння даної дисципліни освітні компоненти, зокрема – "Туристичне краєзнавство", "Екологічний і активні види туризму", "Організація харчування в туризмі", "Організація транспортного обслуговування в туризмі", "Організація екскурсійних послуг".

Актуальність даної дисципліни, на наше глибоке переконання, важко переоцінити.

По-перше, ми розглядаємо дану дисципліну як можливість продовження формування почуття патріотизму у студентів саме через знайомство з особливостями сільської місцевості України, зокрема пізнання її цінності у збереженні ідентичності української нації. Адже, на жаль, до російсько-української війни наше суспільство мало проблеми з ціннісними орієнтирами, суперечливими стали його духовні й

моральні ідеали. Особливої руйнації зазнали патріотичні почуття молодого покоління. Патріотичне виховання є однією з умов консолідації суспільства. У зв'язку з цим виховання патріотизму як духовно-моральної якості студентської молоді, майбутньої інтелектуальної, культурної, політичної, бізнесової еліти України сьогодні є дуже актуальним. Вважаємо, що, наприклад, вивчаючи туристсько-рекреаційні ресурси областей України студенти не тільки повинні отримувати нові знання, вчитися аналізувати, виокремлювати головне, а також повинні проникнутися гордістю за свою країну, наприклад, через пізнання унікальності її агрокліматичних, рекреаційних ресурсів, національних традицій та звичаїв.

По-друге, в Україні триває процес децентралізації. І від центральної влади на місця передаються не тільки повноваження та ресурси, але й відповідальність. Передбачено, що рушійною силою в країні мають стати не політики та чиновники, а сильні заможні громади. На думку фахівців, одним із перспективних напрямів розвитку сільських територій, є саме туризм, зокрема, сільський. Його актуальність підкреслюється для територіальних громад не тільки великою кількістю можливостей розвитку, але і перетворенням депресивних територій у привабливі.

По-третє, в сучасному світі відпочинок, рекреація, туризм, оздоровлення здобули високу соціальну цінність. Передбачається, що одним з основних трендів посткоронакризового світу буде згортання глобалізації, скорочення переміщень і контактів між людьми як на глобальному, так і на локальному рівнях. Це може стати певним шансом для розвитку саме сільського туризму. Якщо сьогодні ми говоримо про розвиток міжнародного туризму в Україні, як про перспективи в повоєнний період, то внутрішній туризм та рекреація, зокрема, сільський туризм вже сьогодні може стати помічним для відновлення, особливо ментального здоров'я, як військових, так і постраждалих цивільних у цій страшній війні. Отже, майбутні фахівці у галузі туризму мають розуміти сутність та перспективи сільського туризму, як в Україні, так і в світі.

Однією з головних проблем у викладанні цієї дисципліни є відсутність у вільному доступі повної реальної статистики з розвитку сільського туризму в Україні. Без неї не можна оцінити реальний стан розвитку даного виду туризму в Україні, визначити конкретні проблеми та окреслити перспективи. Також, вона потрібна для виконання практичних робіт, а ще важливішою є для написання курсових, бакалаврських та магістерських робіт. До прикладу, виконуючи курсову роботу, об'єктом дослідження якої є сільський туризм Польщі чи іншої європейської країни, студент має значно більші перспективи провести ґрунтовніше дослідження, ніж по Україні.

Важливою проблемою в перші роки викладання цієї дисципліни була відсутність співпраці з власниками садиб з метою формулювання реальних завдань для студентів, які б відрізнялися практичністю та реальністю, а їх виконання було б взаємовигідним як для студентів, так і для власників садиб. Адже значно цікавіше

виконувати завдання, коли на його результат є реальний запит. Цю проблему ми вирішили завдяки співпраці з громадською організацією "Спілка сільського зеленого туризму України" та її очільника Володимира Васильєва [1].

Цікавими були результати опитування, яке ми проводили в одній з територіальних громад України щодо проблем і перспектив розвитку сільського туризму [2]. Зокрема, 27 % мешканців хотіли б започаткувати власну справу на селі у сфері сільського зеленого туризму. Більшість опитаних вважають, що головною перешкодою є нестача знань, а тому 50 % опитаних хотіли б отримати додаткові знання з питань можливості розвитку сільського зеленого туризму у своїй громаді. Передбачають, що трендом цього десятиріччя буде "Освіта протягом життя". Тобто, професія перестає бути вироком. Протягом життя людина буде довчатися, перенавчатися, і навіть, можливо, змінювати декілька разів свою професію. Є думки, що в найближче 10-річчя у нас буде впроваджена освітня модель, коли після отримання освіти бакалавра, молода людина йтиме працювати і лише через 5 – 7 років буде навчатися в магістратурі; а надалі вже періодично для осучаснення знань буде знову кожні 7 – 10 років обирати собі магістерські програми. До речі, вперше була запроваджена у нас дисципліна "Сільський туризм", якраз на освітньому рівні "Магістр".

Список використаних джерел

1. ГО "Спілка сільського зеленого туризму України". URL: <https://www.greentour.com.ua> (дата звернення: 25.10.2023).

2. Матвієнко Н. М., Матвієнко В. М., Міченко С. В. Дорожня карта розвитку сільського туризму в Райгородській об'єднаній територіальній громаді. *Економічна та соціальна географія: Наук. журнал*. 2021. Вип. 86. С. 16–29.

СЕКЦІЯ 6. ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ

SECTION 6. ADULT EDUCATION

Громико О. В.,

УДК 37.013.83

канд. філос. наук, доцент,
професор кафедри тактики
авіації льотного факультету,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків

Марченко О. Г.,

д-р пед. наук, доцент,
професор кафедри соціології
та психології факультету № 6,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків

Онипченко П. М.,

канд. пед. наук, доцент,
провідний науковий співробітник
НДЛ льотного факультету,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків

**ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ**

За Законом України "Про вищу освіту" [1], магістерський рівень вищої освіти передбачає набуття здобувачами здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру у певній галузі професійної діяльності. Ураховуючи, що молода людина становиться здобувачем вищої освіти другого (магістерського) рівня освіти у віці 21 – 22 років і старше при організації магістерської підготовки доцільно спиратися на концепцію освіти дорослих, теоретичною основою якої є андрагогічні закономірності і принципи. До них, зокрема, належить положення про те, що освіта на всіх вікових етапах життя людини є самоцінністю, яка визначає якість особистості [2, с. 616].

За Болонськими угодами, магістерський цикл вищої освіти має термін 1 – 2 роки. Науковим результатом навчання в магістратурі є магістерська атестаційна кваліфікаційна робота, змістом якої є звітування про наукове дослідження, що передбачає:

– формулювання наукової задачі, доведення її актуальності;

– аналіз стану вирішення проблеми за нормативно-правовими актами, настановними та іншими документами, науковими працями вітчизняних і закордонних публікацій;

– аналіз методів і методик дослідження, які застосовуються при вирішенні науково-дослідної задачі;

– науковий аналіз і узагальнення фактичного матеріалу;

– викладання нових результатів та оцінку їх теоретичного, прикладного та науково-методичного значення [2, с. 468].

До магістерської роботи висуваються такі вимоги, як-от: наявність наукової новизни, оригінальності, самостійності у розкритті теми, теоретична та практична значущість. Наукові результати мають бути представлені на засіданнях кафедри, факультету, апробовані на науково-практичних конференціях, круглих столах, опубліковані в наукових журналах.

Ураховуючи достатню самостійність магістранта у здійсненні науково-дослідної діяльності, яка реалізується за індивідуальною програмою та під керівництвом викладача, вважаємо актуальними такі принципи андрагогіки:

– принцип пріоритетності самостійного навчання;

– принцип використання наявного позитивного життєвого досвіду (перш за все соціального і професійного), практичних знань, умінь, навичок того, хто навчається, в якості бази навчання і джерела формалізації нових знань;

– принцип коригування застарілого досвіду і особистісних установок, що перешкоджають освоєнню нових знань;

– принцип індивідуального підходу до навчання на основі особистісних потреб, з урахуванням соціально-психологічних характеристик особистості і тих обмежень, які накладаються його діяльністю, наявністю вільного часу, фінансових ресурсів і т. д.;

– принцип елективного навчання;

– принцип рефлексивності;

– принцип затребуваності результатів навчання професійно-практичною діяльністю здобувачів освіти;

– принцип системності навчання;

– принцип актуалізації результатів навчання;

– принцип розвитку здобувача освіти та ін.

Зазначені принципи реалізуються в конкретних освітніх формах, способах, технологіях магістерської підготовки. Слід зазначити, що в умовах воєнного часу актуальною є комбінування різних способів викладу навчального матеріалу та обміну інформацією науково-дослідницького характеру: очного (face-to-face), електронного (online learning) і самостійного навчання на робочому місці (self-paced learning) із використанням методики управління знаннями, вміннями, навичками, цілепокладання,

оцінювання перспективи, фасилітації, які забезпечують раціональну організацію освітньої та наукової діяльності [3, с. 175].

Тож, психолого-педагогічні закономірності та принципи освіти дорослих (високий рівень сформованості особистості, наявність життєвого досвіду, усвідомлені освітні, професійні, наукові запити, переважання самоосвіти, самонавчання тощо) можуть бути покладені в основу науково-методичної системи підготовки магістрів, ефективність якої забезпечують комбінування формальної та неформальної освіти, керовані дії та самостійний вибір способів освітньої та науково-дослідницької діяльності, поєднання online та offline навчання, яке є особливо актуальним в умовах воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 28.05.2023 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний редактор В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Марчук А. В. Андрагогіка : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 300 с.

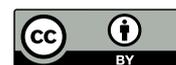
СЕКЦІЯ 7. СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

.....

SECTION 7. SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCES

Бобровник Т. Д.,
молодший науковий
співробітник без наукового ступеня,
Київський національний лінгвістичний
університет, м. Київ

УДК 37.03

РЕЗИЛЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ

В сучасних соціокультурних умовах в Україні (духовна криза суспільства, повномасштабна війна та наслідки пандемії COVID-19) формування і розвиток особистості переживає своєрідний перелом. Непередбачуваність життя переплітається з неоднозначним станом сучасного українського суспільства: з одного боку, є тенденція прагнення до духовного життя, з іншого – відбувається руйнування традиційної системи цінностей і прагматизація життя "суспільством споживання".

Проте прагнення до самоактуалізації як "повної реалізації свого потенціалу" та "справжнього" Я (за А. Маслоу) дозволяє їй адаптовуватися до будь-яких умов. Відчай і паніка перекривалися бажанням бути корисними, співчуттям до інших (через волонтерство чи професійну зайнятість) [1]. В цьому і є адаптованість – не так важливо, кому допомагати і яким чином (фінансово чи фізично), а постійна нагальна потреба в цьому.

Стан невизначеності та стресової ситуації надає людині можливість пристосовуватися до життя такого, яким воно насправді є: непередбачуваного і швидкоплинного. Плани на майбутнє стають більш гнучкими і відтворюють найважливіші пріоритети та цінності особистості

Важливим аспектом резилентності особистості є віра – те, що дає сили не падати духом і досягати цінностей та чеснот попри все. Внутрішнє ствердження практичного морального ідеалу (в першу чергу, через християнські цінності) стверджує людську свободу, можливість "володіти собою" у будь-якій ситуації, розвивати терпіння, що відіграє важливу роль у кризових умовах.

Стимулювання морально-духовних вчинків є необхідним для реалізації найголовнішої потреби людини – потреби в сенсі існування попри смерть та війну [2, с. 200–202]. Тому духовність і моральнісність як те, що супроводжує процеси самоактуалізації особистості є потенціалом екзистенційного розвитку, тим, що розкриває дивовижні властивості та здатності людини.

Список використаних джерел

1. Ковпак Г. Як мотивувати себе займатися і розвиватися на карантині: шість корисних порад. Журнал "Сьогодні". Дата написання : 30.03.2020.
2. Сухомлинський В. А. Народження громадянина : про виховання підлітків. Київ : Радянська школа, 1970. 288 с.
3. Як зберегти особистість в умовах війни? Студенти ЛНТУ поділилися думками. Журнал "Луцький національний технічний університет". Дата написання : 04.04.2022. URL: <https://lntu.edu.ua/uk/media/yak-zberehty-osobystist-v-umovakh-viyny-studenty-lntu-podilylysya-dumkamy>.
4. Maslow A. H., Bertha G. Maslow (Preface), Geiger Henry The Farther Reaches of Human Nature Paperback. Publisher : Penguin, Arkana, 1993. 432 p.
5. Mounier E. Le personnalisme. Paris : Les Presses universitaires de France, 7e édition, 1961. Collection: Que sais-je. № 395. 136 p.

Волкова Н. В.,

УДК 378.1

канд. наук з держ. упр., доцент,
доцент кафедри публічного управління та права,
Комунальний заклад вищої освіти
"Дніпровська академія неперервної освіти"
Дніпропетровської обласної ради", м. Дніпро

Євсевська Н. В.,

здобувачка освітнього рівня доктора філософії,
Комунальний заклад вищої освіти
"Дніпровська академія неперервної освіти"
Дніпропетровської обласної ради", м. Дніпро

КОМПЕТЕНТІСНИЙ АБО ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД: ЩО АКТУАЛЬНО ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Головною особливістю компетентісного підходу в управлінні освітою є перехід від оперативних проблем забезпечення функціонування до завдань більш вищого стратегічного рівня, завдань забезпечення конкурентоспроможності та розвитку закладу освіти.

Застосування компетентісного підходу є перспективним напрямом формування систем управління персоналом в організації. Зокрема, у даний час важливо не тільки вміти оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Особливо

важливим є розвиток компетенцій управлінців, які безпосередньо беруть участь у формуванні компетентнісної моделі працівників організації. В закладах освіти реалізація керівником компетентнісного підходу має особливий характер, оскільки, серед іншого, пов'язана із формуванням і розвитком професійних компетентностей педагогів, зокрема комунікативної, загальнокультурної, предметної, інформаційної, рефлексивної, психологічної компетентності.

Професійна управлінська компетентність полягає у виділенні характерологічних функцій фахівця та визначенні загального обсягу знань, умінь і навичок, набутого досвіду та ціннісних орієнтацій, необхідних для даної спеціальності або посади [1, с. 380]. На думку Чижевського Б. Г. [1], застосування компетентнісного підходу є доцільним на всіх етапах управління освітою. Автор наголошує на тому, що особливої уваги потребують управлінські кадри, яких потрібно спочатку навчити, постійно підтримувати їх ініціативу і професійне зростання, застосовувати найрізноманітніші способи їх мотивації до творчості, інновацій. Чижевський Б. Г. також вважає, що слід здійснювати педагогізацію органів місцевого самоврядування, забезпечувати максимальне делегування адміністративних і навчально-методичних повноважень на рівень освітнього процесу (закладів освіти, особливо, опорних) у поєднанні з належним управлінням усередині самого закладу та забезпеченням якості освіти [1].

Компетентнісний підхід оформився в середині ХХ ст. і визначився своїми особливостями концепцій в США та розвинених країнах Європи, знайшов застосування в бізнесі та сфері освіти. На багатозначності підходу наголошує і Мандич О. В. [2], яка вважає, що забезпечення інноваційного розвитку компетентнісного підходу в освіті має залучати повною мірою існуючий освітній ресурс, але його використання на практиці має бути окреслено різними моделями для можливості швидкого реагування на загрози та ризики, викликані чинниками, як внутрішнього, так і зовнішнього освітнього середовища [2, с. 141].

Чи є компетентнісний підхід універсальним для вирішення проблем освіти? Ще у 2010 р. під час реформи освіти у Швеції перейшли на ціннісно-орієнтовану рамку. Це не означає, що система освіти Швеції відмовилась від компетентнісного підходу, проте головним вважає цінності, на яких базується життя суспільства. Ціннісна парадигма скандинавських країн базується на довірі, взаєморозумінні і партнерстві, що підтверджено особливостями дидактики, яка в переважній частині побудована на груповому обговоренні.

Що є цінностями в українському суспільстві? Як показало опитування, проведене соціологічною групою "Рейтинг" упродовж 17 – 18 серпня 2022 року, домінантною цінністю є доброта [3]. У дослідженні зазначається, що в умовах війни цінності українців зазнали лише незначних змін. Зокрема спостерігається більша схильність до самовизначення та відкритості до змін, натомість традиційно домінують цінності доброти та універсалізму. На високому рівні залишився конформізм, також значними є цінності безпеки та традиційності.

Важкі випробування воєнного часу поставили перед сучасною українською системою освіти задачу збільшення критичної маси компетентних громадян, спроможних забезпечити розвиток українського суспільства у післявоєнній відбудові. Вітчизняна освіта має робити акцент у вихованні толерантності, самозарадності, громадянських компетентностей [4].

Саме по собі володіння компетентностями не забезпечує успіх. За певних умов і поставлених задач цінність будуть становити лише окремі компетентності, а також зовнішні обставини. Володіння однією особою всім набором компетенцій, передбачених професійним стандартом керівника, на нашу думку, є утопічним. Тому для управлінця важливою є підтримка команди. Так, в результаті усвідомлення, що ідеального лідера не буває, з'явилась теорія дистрибутивного лідерства, яка передбачає лідерство усіх членів організації, незалежно від посади, яку обіймає, та рівня відповідальності. Дистрибутивне лідерство є могутнім ресурсом для управління закладом освіти, що діє в середовищі постійних змін, та вимагає від керівників певний спосіб мислення, що означає бачити шкільну громаду як джерело знань, досвіду та мудрості.

Згідно теоретичної моделі оцінки ефективності керівника (так званої моделі PAEI), розробленої Іцхаком Адізесом [5], керівник є ефективним, якщо він успішно виконує хоча б одну з чотирьох визначених функцій управління при задовільному виконанні інших трьох. Тобто, іншими словами, ефективність управління не передбачає ідеальної реалізації всіх компетенцій керівника. Модель PAEI (аббревіатура чотирьох управлінських ролей) по своїй суті є тестом, спрямованим на створення управлінського профайла відповідності людини певним управлінським ролям в залежності від їх орієнтації на довгострокову чи короткострокову ефективність:

- P (Producer) – виробник (відповідає за короткострокову результативність);
- A (Administrator) – адміністратор (відповідає за короткострокову ефективність);
- E (Entrepreneur) – підприємець (відповідає за довгострокову результативність);
- I (Integrator) – інтегратор (відповідає за довгострокову ефективність).

В сучасній структурі компетенцій виділяють професійні, особистісні та соціальні компетенції. Професійні компетенції обумовлені змістом трудової діяльності. Особистісні компетенції описують здатність розуміти, аналізувати та давати оцінку можливих шляхів розвитку особистості, відображають вимоги та обмеження у трудовому, особистому та громадському житті, а також включають такі властивості особистості, як впевненість у собі, надійність, відповідальність, незалежність. Соціальні компетенції описують готовність і здатність створювати та підтримувати відносини, визначати вигоду та загрози у взаємовідносинах, здатність взаємодіяти з іншими чесними способами [6, с. 110].

Сучасний світ дуже складний, тому іноді важко точно визначити, які результати діяльності організації можна віднести на рахунок вдало обраної стратегії, які – до дії макрофакторів, а які – записати на рахунок удачі. Однак, у системі управління важливо виявити керовані фактори, зосередити зусилля саме

на них, а також сформувавши команду однодумців та виконавців загальної справи. Тому компетентність стратегічного управління персоналом для керівника закладу загальної середньої освіти, на нашу думку, є головною серед інших.

Модель компетенцій сучасного керівника закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) зазначена у відповідному професійному стандарті, затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України № 568-21 від 17 вересня 2021 року. Професійний стандарт визначає наступні загальні компетентності керівника закладу: громадянську, соціальну, культурну, когнітивну та підприємницьку.

Необхідними професійними компетентностями для керівника закладу загальної середньої освіти є: нормативно-правова; компетентність стратегічного управління закладом освіти; компетентність стратегічного управління персоналом; компетентність забезпечення якості освітньої діяльності та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти; компетентність організації діяльності закладу освіти на засадах зовнішньої системи забезпечення якості освіти; лідерська; емоційно-етична; компетентність педагогічного, соціального та мережевого партнерства; здоров'язбережувальна; інклюзивна; проєктувальна; інноваційна; здатність до навчання впродовж життя; інформаційно-цифрова.

Система управлінських компетенцій, на думку сучасного відомого професора бізнес-психології Томаса Чаморро-Премусіка [7], є спрощеною за змістом та сфокусованою на трендових факторах. Тому при виборі кандидатів на управлінські посади автор пропонує переходити до мета-аналізу, який може вказати на наявність характеристик кандидата, що можуть втілитися у високу управлінську продуктивність. Зокрема, це професійні знання, допитливість, скромність (у відповідному ступені прояву) та емоційний інтелект. Автор наголошує на тому, що є великий розрив між справжнім управлінським талантом і нашими припущеннями про те, як він має виявлятися [7]. Дана позиція суперечить ключовому висновку, зробленому у 80-х рр. ХХ ст. американським дослідником Річардом Боятзісом [8] про те, що організація отримує найбільшу вигоду, якщо проводитиме відбір персоналу саме на основі компетенцій [8].

Цінним для практики компетентнісного підходу в управлінні освітою є вивчення зарубіжного досвіду застосування цього підходу в бізнес-організаціях в частині як професійних, так особистісних і соціальних компетенцій.

У наукових дискусіях щодо вибору на користь компетентнісного або ціннісно-орієнтованого підходу для управління освітою та освітнього процесу ми не вбачаємо серйозних протиріч, оскільки пропонуємо інтегрований розгляд компетентності, що включає в себе не тільки когнітивну і операційно-технологічну складові частини, але й мотиваційну, поведінкову, соціальну, етичну, а також систему ціннісних орієнтацій.

Список використаних джерел

1. Чижевський, Б. Г. (2019). Компетентнісний підхід в управлінні освітою в умовах децентралізації. Зб. наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4 листопада 2019 р.), м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України. С. 380-384. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286778915.pdf>.

2. Мандич, О. В. (2022). Ціннісно-орієнтовані моделі посилення сучасного інструментарію освітньої діяльності. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції*: матер. III Всеукр. наук.-метод. конф. (Суми, 18 червня 2022 р.) / ред. колегія : В.М. Завгородня, А.М. Куліш, та ін. Суми : Сумський державний університет, 2022. 230 с. С. 139-144.

3. Загородній, М. (2022). Які життєві цінності важливі для українців? Опитування. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/24/250154>.

4. Волкова, Н. В. (2023). Формування громадянських компетентностей в новій українській школі післявоєнного періоду. *Модернізація вітчизняної правової системи в умовах світової інтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 22 – 23 березня 2023 р. / за заг. ред. О. Р. Антонова, С. І. Москаленко. Кропивницький : ЛА НАУ, 2023. 351 с. С. 33 – 36.

5. PAEI теорія менеджменту. URL: <https://www.maxzosim.com/paei>.

6. Глушко, Т. (2022). Зарубіжний досвід розвитку компетентнісного підходу в системі HR-інжинірингу. *Innovation and Sustainability*, (2), 107–111. URL: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.2.107.111>.

7. Чаморро-Премузик, Т. (2020). Чому так багато некомпетентних чоловіків стають лідерами (і як це змінити)? (переклад з англ.). ISBN 978-966-982-197-3. Харків: Vivat. 224 с.

8. Boyatzis, R. E. (1982). *The competent manager: A model for effective performance*. New York: Wiley.

Єгорова Н. М.,
викладач,
Криворізький професійний гірничо-
технологічний ліцей, м. Кривий Ріг

УДК 372.8

МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Успішні та неуспішні люди не надто відрізняються своїми здібностями. Вони відрізняються лише своїм бажанням досягнути максимуму свого потенціалу.
Джон Максвел

Під час дистанційного навчання виникає проблема ефективного налагодження зворотного зв'язку, оцінки навчальних досягнень здобувачів освіти. Тож виникає логічне запитання як правильно оцінити здобувачів? Та які форми та методи краще обрати?

Формувальне оцінювання – це постійне оцінювання, що починається з попереднього оцінювання знань та вмінь здобувачів освіти на початку роботи над темою та продовжується впродовж всього вивчення теми.

Мета формувального оцінювання:

- підтримка навчального поступку здобувачів освіти;
- діагностування досягнень на кожному етапі навчання;
- формування впевненості у собі;
- запобігання страху помилок;
- вчасне виявлення проблем та запобігання їх нашарування;
- підтримка бажання навчатися та прагнути максимально можливих результатів.

Характерні ознаки формувального оцінювання:

- триває впродовж вивчення всієї теми (розділу, півріччя, проєкту);
- здобувачі освіти активно залучаються до процесу самооцінювання;
- допомагає здобувачам скоригувати своє навчання;
- дає зворотній зв'язок;
- передбачає самостійність здобувачів, сприяє розвитку відповідальності та незалежності;
- допомагає викладачу планувати свою роботу;
- має на меті підвищити якість викладання;
- допомагає здобувачам вчитися один в одного;
- допомагає побудувати індивідуальну траєкторію розвитку здобувача освіти.

Формувальне оцінювання – це процес пошуку та розуміння, тлумачення даних, для того щоб вирішити важливі питання: Як далеко просунувся кожен із учнів у своєму навчанні? У якому напрямку необхідно рухатися далі? Як це краще зробити?

Формувальне оцінювання передбачає двосторонній процес, у якому учень виступає рівноправним учасником навчання і оцінювання. Індивідуальна орієнтованість такого створює умови для формування досягнень, перетворення процесу контролю у навчання. Таке оцінювання дає можливість учням усвідомлювати й відслідковувати особистий прогрес і планувати подальші кроки з допомогою вчителя.

Для педагога формувальне оцінювання означає бути поруч із учнем і вести його до успіху. Системне залучення учнів до збирання та перевірки інформації про своє навчання допомагає їм ставати відповідальними й самостійними.

Пропоную розглянути основні техніки формувального оцінювання, які я впроваджую в своїй професійній діяльності.

Однохвилинне есе. Техніка, яка використовується з метою надання здобувачам освіти можливості зворотного зв'язку про вивчене з теми. Для написання есе викладач може поставити такі запитання: "Що найголовніше ти дізнався сьогодні?"; "Які питання залишилися для тебе незрозумілими?".

Цю техніку можна застосовувати при вивченні теми модернізму таких авторів як: Шарль Бодлер, Поль Верлен, Артюр Рембо, Габріель Гарсія Маркес (1927 – 2014).

"Старигань із крилами". При вивченні сучасних авторів зокрема Йоанни Ягелло – польська письменниця, авторка творів для дітей та молоді. "Кава з кардамоном". Маркус Френк Зузак "Крадійка книжок" – роман про Другу світову війну.

Зокрема написання творів: Есе. Чи прилетить янгол знову до людей?; Твір – роздум. Найжахливіша потвора для людини – це війна (за вивченими творами); Твір-есе "Прекрасна мить життя".

Мовні зразки (підказки). Викладач періодично дає здобувачам освіти мовні зразки (вислови, підказки), які допомагають будувати відповідь. Наприклад: "Основною ідеєю (принципом, процесом) є ..., тому що ...", " На мою думку, головною проблемою твору є ...", "Я переконаний/на, що ці вміння мені знадобляться ....", " Читаючи цей твір я відчував/відчувала ...", наприклад під час вивчення творів про другу світову війну Бертольда Брехта (1898 – 1956). "Матінка Кураж та її діти". "Я гадаю, що в житті, як і у творі ...", зокрема Ернест Міллер Гемінгвея "Старий і море", людина шукає свій шлях, бореться з труднощами та долає їх. В творі переконливо звучить фраза "Людину можна знищити, але неможливо перемогти".

Трихвилинна пауза. Педагог надає здобувачам освіти трихвилинну паузу, яка дає можливість обдумувати поняття, ідеї уроку, пов'язати з попереднім матеріалом, знаннями, досвідом, а також визначитися із незрозумілими моментами.

Я змінив своє ставлення до Шарля Бодлера

Я дізнався більше про Оскара Вайльда.

Я здивувався тому, що твір Маркуса Зузака "Крадійка книжок" про другу світову війну.

Я відчув співчуття до ангела в творі Габріеля Ґарсія Маркеса "*Старигань із крилами*".

Дві зірки й побажання (взаємооцінювання). Застосовується для оцінювання творчих робіт, творів, есе, власних висловлювань, сторітелінгів. Викладач пропонує перевірити роботу однокласника. Коли здобувачі освіти коментують роботи один одного, вони не виставляють оцінки, а вказують на два позитивні моменти – "дві зірки" – і на один момент, який потребує доопрацювання – "побажання". Таким чином здобувачі можуть не тільки оцінити роботу, а й коментувати відповідь один одного.

Зворотній зв'язок – обов'язкова умова успішного дистанційного навчання та оцінювання. Забезпечити такий зв'язок можна, використовуючи різні Інтернет-ресурси для організації зворотного зв'язку, це відеоуроки на платформі Microsoft Teams чи інших середовищах для відеозв'язку на активних співрозмовників (як під час звичайного уроку) такі уроки можна зробити інтерактивними, додавши текстові блоки чи запитання, які будуть переривати перегляд відео і блокувати перехід до наступної частини без відповіді на поставлене питання.

Список використаних джерел

1. Олена Юрченко. Як оцінювати без оцінок: покрокова інструкція сучасного вчителя. URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-otsinyuvaty-bez-otsinok-pokrokovoinstruktsiya-suchasnogo-vchytelya> (дата звернення: 25.09.2023).

2. 20 прийомів формувального оцінювання. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/5678-20-priyomiv-formuvalnoho-otsiniuvannia> (дата звернення: 05.10.2023).

3. 20 "швидких" прийомів формувального оцінювання. Журнал "На Урок". URL: <https://naurok.com.ua/post/20-shvidkih-priyomiv-formuvalnogo-ocinyuvannya> (дата звернення: 10.10.2023).

Жиленко А. О.,

здобувач вищої освіти,

Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського, м. Одеса

Венгер Г. С.,

канд. психол. наук,

старший викладач кафедри психіатрії,

медичної та спеціальної психології,

Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського, м. Одеса

УДК 37.03

ПСИХОСИМПТОМАТИКА ТРИВОЖНОГО РОЗЛАДУ ОСОБИСТОСТІ, ЇХ РЕАБІЛІТАЦІЯ

Актуальність даної теми підтверджується тим, що соматизація тривоги впливає на серцево-судинну систему, травну систему та сечостатевою систему. Медична психологія аналізує не тільки варіанти та відповідники соматичних захворювань, а й перш за все причини емоційних розладів. Найчастіше саме тривога є виснажливою, коли вона є реактивною, а не успадкованою, ендогенною. Реактивна тривога, виснажлива, призводить до депресії, яка найчастіше виражається хронічною больовою симптоматикою [2, с. 124].

Такі невиправдані реакції тривоги спричиняють страждання та значне погіршення якості життя людей, які відчувають страх, та їхніх родин. Наприклад, панічний страх людини перед іспитами може стати перешкодою для навчання студента в навчальному закладі. Іншим прикладом може бути пацієнт із генералізованим тривожним розладом. Його родина страждає від надмірної тривожності хворого, тобто йому доводиться постійно стежити за всім за допомогою мобільного телефону – де в цей час близькі і чи все в них добре. Якщо член сім'ї не відповідає на дзвінок, пацієнт надсилає повідомлення з проханням швидко йому передзвонити [4].

Епідеміологія. Тривожні розлади разом з депресією є одними з найпоширеніших психічних розладів [5]. Більш детальну інформацію щодо захворюваності на тривожні розлади в Німеччині за нозологіями (панічний розлад, генералізований тривожний розлад тощо) можна знайти у звіті названого інституту. Роберта Коха про стан здоров'я дорослого населення Німеччини [4]. За невеликим винятком, тривожний розлад з'являється у 2 – 4-му десятилітті життя. Майже 60 % усіх тривожних розладів вперше з'являються у віці до 21 року. Надзвичайно важливо звернути увагу на прихований хронічний потенціал цих розладів: згідно з результатами досліджень, від появи перших симптомів тривожного розладу до початку професійного психотерапевтичного лікування проходить у середньому 8 років. Дослідники страху, професор Ганс-Ульріх Віттхен (Інститут клінічної фізіології та психотерапії, Дрезден, Німеччина) вважають, що принаймні 20 % людей відчували тривалий надмірний страх принаймні один раз у своєму житті [5]. Інші експерти повідомляють ще більші цифри і вважають, що близько 30 мільйонів німців тією чи іншою мірою страждають від надмірної тривоги. Також є чітка гендерна різниця: у жінок тривожні розлади діагностують майже вдвічі частіше, ніж у чоловіків. Поки що немає чіткого пояснення причини цього явища. Цілоком ймовірно, що моделі поведінки "чоловічі проти жіночих", засвоєні з дитинства, суттєво впливають на те, наскільки відкрито чоловіки та жінки говорять про свої страхи [5].

Як бачимо, поширеність тривожних розладів дуже висока, тому необхідність відповідного лікування очевидна. Ось чому була створена наша група лікування тривожних розладів під назвою "Група подолання страху" [4].

Причини тривожних розладів. Причин тривожних розладів багато і включають психосоціальні, генетичні та біологічні фактори. В основі всіх тривожних розладів лежить наявність помилки в нормальному механізмі "страх-стрес", що проявляється як реакція "бийся або біжи". Ця модель доповнюється наступними поглядами когнітивно-поведінкової та психоаналітичної глибинної психологічної теорії.

Причини тривожних розладів з точки зору когнітивно-поведінкової моделі вважається, що типова унікаюча поведінка є результатом тривалої фіксації спочатку унікальної реакції страху, яка зазвичай виникає внаслідок негативного життєвого досвіду. Цей механізм відповідає як за розвиток легких тривожних розладів (спочатку), так і за їх подальшу трансформацію в важкі хронічні розлади.

Причини з точки зору психоаналітично-глибинної моделі. Фактори, що сприяють, включають як свідомі, так і несвідомі психологічні конфлікти (вісь "конфлікти" операційно в рамках психодинамічної діагностики-ОПД), а також структурний і функціональний рівень пацієнта, який включає його здатність до саморегуляції та саморегулювання (вісь "структура" в ОПД) [4].

Вплив суспільства. Пацієнти, які страждають на тривожні розлади, піддаються сильному впливу соціальних факторів, які також впливають на безпосередні причини розладу [3, с. 59]. Перед тим, як пацієнт проходить курс психотерапії –

стаціонарний або амбулаторний, він щодня відвідує сайти певної тематики, дивиться одні й ті ж телепередачі, отримує інформацію з різних джерел, включаючи видання і книги з соціології. Французький соціолог Ален Еренберг діагностує "виснаження індивіда", британський соціолог Роза відзначає "прискорення розвитку суспільства", соціолог Хайнц Буде, автор книги "Суспільство страху", звертає увагу на формування суспільства. передчуття найгіршого, що "ще попереду" [5].

Щоденне споживання інформації про виснаження, виснаження, прискорення розвитку суспільства та зникнення середнього класу, ймовірно, вплине на відчуття страху пацієнтами, незалежно від того, наскільки правдивими є ці думки.

Показання до участі в груповій терапії. Тривожні розлади тісно корелюють з іншими психічними розладами: депресією, обсессивно-компульсивним розладом, соматоформними розладами, розладами особистості тощо. Психоаналітик Свен Хоффман бачить у тривожному розладі центр психопатології емоційно нестабільного розладу особистості. Показаннями для участі в нашій груповій терапії є такі розлади: паніка, генералізована тривожність, соціальна та агорафобія, специфічні фобії, страх страху, страх невдачі та страх майбутнього при змішаному тривожно-депресивному розладі [1, с. 121].

Одним із видів тривожного розладу є панічна атака. Панічна атака проявляється безпричинним і неконтрольованим нападом паніки, що відноситься до розладів невротичного рівня. Як правило, супроводжується нездужанням, страхом та підвищеною тривогою, які досягають свого піку протягом кількох хвилин після початку.

Атака займає 10–20 хвилин та супроводжується різною вегетативно-поліорганною симптоматикою – тривалість залежить від широкого спектру факторів, у тому числі індивідуальних особливостей організму. У цей період людина практично не контролює своїх дій, що здатне призвести до різних негативних наслідків для фізичного та психічного здоров'я. Згідно з офіційною статистикою, в Україні під час війни понад 10 % жителів великих міст зазнають періодичних панічних атак – це говорить про масштабність проблеми.

Ключовою причиною розвитку панічних атак є неврологічні порушення. Сьогодні справжні причини виникнення точно не визначені, але психотерапевтам відомо, що каталізатором стану може бути як один, так і комплекс факторів, у тому числі:

- ряд психічних захворювань;
- деякі фізіологічні проблеми, пов'язані з серцевими патологіями: пролапс мітрального клапана, ішемія після інсульту, а також інші хвороби: гіпоглікемія, гіпертиреоз;
- як реакція у відповідь організму на прийом деяких медичних препаратів і стимулюючих засобів, в період гормональної терапії і т. д.;
- депресивні стани, пов'язані з проблемами в особистому житті, втратою близьких людей, труднощами з роботою, а також іншими факторами, які щодня оточують людину;

– генетична схильність, вагітність, пологи, клімакс.

Варто розуміти, що напад панічної атаки може відбуватися раптово або під впливом конкретного подразника. У разі виявлення характерної симптоматики, не варто чекати, коли проблема вирішиться самостійно – це може лише посилити ситуацію та призвести до появи різних фобій. Необхідно звертатися до психотерапевтів за кваліфікованою допомогою, вони проведуть діагностику та розроблять оптимальну схему лікування [4].

Таким чином ми бачимо, що тривожні розлади входять до розділу F4 "Невротичні, стресові та соматоформні розлади" та включають діагнози F40-F41. До них відносяться панічний розлад, агорафобія, генералізований тривожний розлад, соціальна фобія, специфічні фобії та змішані тривожно-депресивні розлади.

З усього спектру емоцій, які відчуває людина, тривога не найприємніша, але безсумнівно необхідна, оскільки дозволяє передбачити небезпечну ситуацію, підготуватися до неї і, можливо, одночасно прийняти рішення і окреслити його, спланувати свою майбутню діяльність. У здорової людини тривога – це тимчасове почуття. Тривога проявляється різними побоюваннями, відчуттям наближення проблем, загрозами, обережністю, незрозумілими хвилюваннями (про майбутні невдачі). Тривожність характеризується спрямованістю в майбутнє і переважанням безпредметності. На відміну від страху, тривога є нормальною реакцією на стресовий фактор і неодноразово відчувається кожним. При цьому слід розрізняти патологічні тривожні розлади, коли вираженість психоемоційної реакції викликає дискомфорт як у клієнта, так і в оточуючих, заважає повноцінно жити і працювати.

Список використаних джерел

1. Грицюк І. М. Психосоматичні прояви психологічних порушень у дітей, що пережили психотравмуючу ситуацію. *Наука і освіта: наук-практ. журн.* Одеса, 2016. № 2–3. С. 121–123.
2. Пипа Л. В., Лисиця Ю. М., Свістільник Р. В. Соматоформні (психосоматичні) розлади у дітей. Актуальність проблеми в сучасній педіатричній практиці (частина I). *Современная педиатрия: наук-практ. журн.* Вінниця, 2015. Вип. 2 (66). С. 123–127.
3. Масік О. І. Клінічні особливості та лікування психічних розладів у підлітків з соматичними захворюваннями : дис. ... канд. мед. наук : 14.01.16 / Вінницький національний медичний університет. Вінниця, 2019. 290 с.
4. Психосоматичні захворювання. URL: <https://w.wiki/7w4U> (дата звернення: 10.10.2023).
5. Шевченко Х. Психосоматика: "чиказька сімка" класичних психосоматозів. URL: <https://tsn.ua/lady/zdorovye/aktualnaya-tema/psihosomatikachikazka-simka-klasichnih-psihosomatoziv-1541733.html> (дата звернення: 10.10.2023).

Кісла Г. О.,
канд. філос. наук, доцент,
професор кафедри соціології
та публічних комунікацій,
Український державний університет
ім. М. Драгоманова, м. Київ

УДК 378.147

ОСВІТА ПІД ЧАС ВІЙНИ: СОЦІОЛОГІЧНІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Війна як соціальне руйнування змінила зміст і функції усіх соціальних інститутів українського суспільства. Освіта і наука відчували драматичні зміни в першу чергу. Наука як соціальний інститут рефлексує на нову соціальну реальність в житті українського суспільства. Соціологія, психологія, історія, філософія, культурологія зараз під час війни виконують свою гносеологічну функцію: пояснюють суспільству зміст нової соціальної реальності.

Війна замовляє інтенсивну діяльність соціології як науки про соціальну реальність. Потреба в знанні громадської думки про всі аспекти життя суспільства в часи війни актуалізується і збільшується. Необхідність соціологічного аналізу рівня підтримки захисту України, рівня зростання патріотизму під час війни, рівня підтримки влади, визнання, "чи країни рухається в правильному напрямку". Соціологія презентує суспільству і це важливо для консолідації суспільства, масштаби тиражування соціального феномену – волонтерства як соціальної цінності, зміни ідентичності і в першу чергу громадянської, толерантне-нетолерантне відношення до іншої думки, емоційний стан людей, планування змін в українському суспільстві після перемоги.

В переліку проблем, які презентує українська соціологія під час війни, ми особливо виділяємо проблеми освіти. Емпіричною базою для презентації результатів соціологічних досліджень, орієнтованих на проблеми освіти під час війни, є дослідження таких науково-дослідницьких центрів як Cedos — незалежний аналітичний центр, що займається вивченням суспільних процесів та державної політики в сфері освіти. Соціологічна група "Рейтинг", яка спеціалізується на проведенні всіх видів соціологічних досліджень із дотриманням міжнародних стандартів. Київський міжнародний інститут соціології що аналізує освітню політику та пропонує можливі управлінські рішення для підвищення якості освіти в країні.

Соціологічні дослідження Центру Cedos презентують суспільству відповіді на питання як повномасштабна війна вплинула на доступ до загальної середньої освіти, зокрема в громадах, що перебували в зоні бойових дій; що потрібно для відновлення доступу дітей до освітнього процесу; які можливі шляхи задоволення цих потреб залежно від масштабу та характеру наслідків війни [1, с. 4].

КМІС в своїх дослідженнях акцентує увагу і показує неоднозначне відношення суспільства до дистанційного навчання як вимушеної міри. 63 % населення проти дистанційного навчання, 34 % підтримують. Це результати дослідження, проведеного в серпні 2023 р. При чому спостерігається відмінність у розподілі між макрорегіонами проживання і вона може бути зумовлена частотою обстрілів, бомбардувань та попереднім досвідом дистанційного навчання [2, с. 5]. Соціологи аналізують і такий аспект, як взаємозв'язок між орієнтацією на дистанційне-недистанційне навчання і надають таку інформацію: у селах частка шкіл, де є укриття, на 14 % вища, ніж у великих містах, і ставить 63 %. У малих містах укриттям обладнані 70 % шкіл, тоді як у великих – лише 48 %, де навчаються їхні діти, онуки [1, с. 8]. В дослідженнях про освіту "вистрибує" така проблема як негативне прогнозування наслідків повномасштабного вторгнення: 85 % опитаних батьків вважають, що прогалини в знаннях і навичках, які діти мають, вплинуть на їх освіту та майбутнє [1, с. 9]. Соціологи окремо досліджують емоційний стан школярів: 60 % дітей були свідками або учасниками тих, чи інших подій, пов'язаних з війною. Найчастіше діти, за словами матерів, зазнавали наступні травмуючі події: 28 % – розлука з рідними та близькими 25 % – переїзд в інший регіон країни 24 % – обстріли та бомбардування [1, с. 9]. Вища освіта також є об'єктом соціологічних досліджень. Центр Sedos на підставі своїх досліджень презентують суспільству таку інформацію: головним викликом для українських ЗВО став відтік кадрів з через вимушену міграцію студентів та викладачів "brain drain" (відтоку мізків). 665 тисяч студентів та учнів шкіл (16 % від загальної кількості) та 25 тисяч освітян (6 % від загальної кількості) покинули територію України. 75 % респондентів, які виїхали за кордон (загальна кількість опитаних становила понад 34 тисячі) мають після середню освіту (46 % – університетського рівня, 29 % – професійно-технічного) [1, с. 12]. Соціологи досліджували емоційний стан суб'єктів вищої освіти: 97,8 % респондентів (викладачів та персоналу українських ЗВО), які залишилися в Україні, відзначили погіршення свого психоемоційного стану зі скаргами на депресію (84,3 %), виснаження (86,7 %), самотність (51,8 %), нервозність (84,4 %) та гнів (76,9 %) [1, с. 12].

Список використаних джерел

1. Між якістю та безпечністю: шкільна освіта та вступні випробування в умовах війни. КМІС. URL: <https://dif.org.ua/article/mizh-yakistyu-ta-bezpechnistyu-shkilna-osvita-ta-vstupni-viprobuвання-v-umovakh-viyni?fbclid=IwAR2z18I>.
2. Інформаційно-аналітичні матеріали: дослідження змін в освітньому просторі України в умовах війни (Соціологічний вимір). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735657/1/Presentation%20Edu%20&%20War%20last.pdf>.

Лобач В. П.,
голова,
Полтавське міське товариство
Реріхів "Радела", м. Полтава

УДК 575.85

ВПЛИВ ЕВОЛЮЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ НА УСВІДОМЛЕННЯ СВІТОВОЮ СПІЛЬНОТОЮ ПРИНЦИПІВ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СУЧАСНО ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Головною метою науки завжди було пов'язано з виробництвом і систематизуванням об'єктивних знань. До її функцій обов'язково входять опис, пояснення і прогноз процесів і явищ дійсності на основі законів, які були відкриті наукою. Реалізація цих функцій припускає, що методи науки і дані наукових досліджень використовуються для розробки крупномасштабних планів соціального і економічного поступу. На жаль, наука має не тільки позитивні, але й негативні наслідки свого розвитку коли застосування наукових досягнень втрачає моральний гуманістичний сенс. У сучасному столітті все повинно бути не тільки науковим, тобто максимально науково обґрунтованим та науково перевіреним, але й мати моральне обумовлення, враховувати гуманістичні та ціннісні аспекти.

Подальша еволюція наукової картини світу приводить до того, що взаємодія наук і їх комплексність досягають величезних масштабів. Зараз це розповсюджується на такі об'єкти, яким притаманний універсальний характер. Наука має проявляти себе в функції соціальної сили при вирішенні глобальних проблем сучасності [1, с. 59].

Теорія еволюційної біології займає центральне місце у багатоманітній сфері сучасної біології: генетики, біології розвитку, морфології, екології, палеонтології. Є однією із з'єднуючих ланок між гуманітарними та точними науками.

Видатна заслуга Ч. Дарвіна полягає навіть не в тому, що він довів існування еволюції у природі, а в тому, що він пояснив процес розвитку і становлення видів, виявив механізм еволюції.

У 1859 році Ч. Дарвін опублікував скорочений варіант підготовленого на протязі багатьох років праці – "Виникнення видів шляхом природнього відбору, або збереження благосприятливих порід у боротьбі за життя".

К. Маркс в одному з листів до Ф. Енгельса відмітив, що "... ця книга дає природноісторичну основу для наших поглядів" [2, с. 23].

Основну роль у доказі тваринного виникнення людини зіграла книга Ч. Дарвіна "Виникнення людини і половий відбір" (1871), у якій міститься величезна кількість систематизованих фактів із різних напрямків біології, з яких отримується природнонаукове пояснення тільки у випадку визнання розвитку людини від ствола стародавніх мавп. Разом з цим Ч. Дарвін підкреслював, що сучасні людиноподібні мавпи не можуть розглядатися як предки людини – вони начебто наші двоюрідні брати.

Ч. Дарвін блискуче вирішив поставлену перед задачу довести виникнення людини як біологічного виду. У 1896 році вийшла праця Ф. Енгельса "Роль праці у процесі перетворення мавпи у людину", яка містить принциповий аналіз можливих шляхів виникнення людського суспільства.

Ф. Енгельс стверджував, що завдяки спільної діяльності руки, органів мови і мозку, а також завдяки більшого споживання м'ясної їжі (!?), що дало можливість швидше і повніше людині вдосконалюватися із покоління в покоління, а також в суспільстві люди придбали здібність виконувати все більш складні операції, ставити собі більш високі цілі та досягати їх. Сама праця становиться від покоління до покоління більш різноманітною, більш досконалою, більш багатоманітною. І далі. Поряд з торгівлею і ремеслами з'явилися, нарешті, мистецтво і наука; із племен розвинулися нації і держави. Розвинулося право і політика, а разом з ними *фантастичне відображення людського буття у чоловічій голові – релігія* [3, с. 150–151].

Ф. Енгельс робить висновок, що коли надлишок вільних земель був вичерпаний, прийшла в упадок і сумісна власність. А всі наступні за нею більш високі форми виробництва приводили до розділу населення на різні класи і тим самим до протилежності між пануючими і пригнобленими класами... Найбільш повно це проведено у пануючому зараз у Західній Європі капіталістичному способі виробництва [3, с. 155].

У праці Яблокова А. В. та Юсупова А. Г. "Еволюційне вчення" стосовно подальшого еволюційного розвитку суспільства на нашій планеті вказується про наступне: "Без сумніву, на ранніх етапах розвитку суспільства повинен був існувати відбір, який направлений до виникнення здібності ставити вище над усе інтереси племені, жертвувати своїм життям заради цих інтересів. Це і було передумовою виникнення соціальності, про що говорив ще Ч. Дарвін: "... ті суспільства, які мали найбільше число співчутливих один до одного членів, повинні були процвітати більше і залишати після себе більш багаточисельне потомство". Саме відбір по "генам альтруїзму" (Дж. Б. С. Холдейн) вивело "людину в люди"! *В основі виникнення Людини розумної як виду лежать альтруїстичні схильності, що визначають перевагу їх володарів в умовах колективного життя*" [2, с. 286].

Людина як біологічний вид ніколи повністю не звільниться від влади еволюційних законів. Тому знання законів і врахування можливих результатів їх дії є важливими та необхідними для розвитку людства в цілому [2, с. 318].

Еволюційне вчення – не застигла система догм, а центральний теоретичний напрямок загальної біології, яке живо відгукується на кожне нове значне відкриття у будь-якому напрямку природознавства і все більше зміцнюється з кожним таким відкриттям. Так може бути тільки тоді, якщо еволюційне вчення виявляє фундаментальні закономірності будови і розвитку органічної природи.

На теперішній час еволюційне вчення дозволяє інтегрувати досягнення всіх спеціальних біологічних дисциплін, а в майбутньому еволюційне вчення стане теоретичною основою оптимальної стратегії взаємовідносин еволюційного розвитку Людства та біосфери Землі [2, с. 322].

Але, неправдива наука перешкоджає пізнанню світобудови. Думка не може обмежуватися тільки механічним пізнанням. Навіть самі кращі математичні уми допускали поверх формул *щось непізнане* [4, с. 296].

У розумінні автора Бог – Творець Всесвіту – сукупне поняття. Всесвіт створений по найвищим Законам буття. І перш ніж людство буде втручатися у це творіння, воно має вбачати і наслідки, які можуть бути шкідливими як для природи так і для людини.

Земне творіння з неорганічної речовини в органічну відбулося не випадково, а у відповідності і в гармонії з космічним буттям. Людина тим більше, не є творінням з мавпоподібних земних тварин. Не слід до неї ставитися лише як до біологічного об'єкта, оскільки будова організму людини складається перш за все із її духу (ментального – вогняного тіла), душі (астрального-тонкого або тіла емоцій), а вже потім з фізичного (органічного) тіла. Еволюція людини відбувається в залежності від досягнутого ступеню розвитку, перш за все, її духу, душі, а вже потім фізичного тіла.

Тому, лише при свідомому спрямуванні можливо посунути людську еволюцію. Коли мислимо про особливі заходи для еволюції, потрібно закликати всю співпрацю (між людьми доброї волі та природою) [4, с. 97].

У безмежному космосі є чудовий Закон вічного руху: або еволюція, або інволюція [4, с. 99].

На теперішній час у світі спостерігається конфлікт між автократичними режимами та демократичними. Держави демократичного спрямування відстоюють своє право на вільний економічний та культурний розвиток, на справедливе демократичне суспільство, в якому не порушувалися б права громадян та окремої людини. Держави авторитарного спрямування йдуть шляхом порушення прав людини як у своїй країні так і нехтуванням ними в інших країнах.

При виникненні питання щодо посилення санкцій відносно рашистської Росії у державах демократичного спрямування іноді привалюють так звані національні інтереси. При цьому економічні питання стоять іноді вище ніж загальнолюдські духовні цінності.

При голосуванні в ООН з питання виключення Російської Федерації з Ради прав людини 07 квітня 2022 року за припинення бути у її складі проголосувало 93 країни, 24 країни було проти, а 58 – утрималося. Вже 27 вересня 2023 року проголосувало вже 83 країни проти попередньо прийнятого рішення.

Україна, не зважаючи на скоєну проти неї повномасштабної військової агресії з боку Російської Федерації має плани щодо перебудови всіх її сфер демократичним шляхом.

Україна, на шляху становлення і еволюційного розвитку, є республікою, суверенною і незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, в якій суспільство поєднується на основі віри і служінню Богові, сформованої моралі на засадах вищих духовних цінностей, національних і світових культурних надбань, цілеспрямованого пізнання об'єднуючих Всесвіт духовних істин [6, с. 12].

Можливо, виникає питання, що є демократичний шлях розвитку країни, яка ідентифікує себе як республіка? За визначенням Ігоря Каганця джерелом влади в республіці є не окремі громадяни, а правильно організовані групи громадян. Лише завдяки таким групам республіка спроможна збирати компетентні думки своїх людей та інтегрувати їх у компетентні колективні рішення [5, с. 6].

При цьому виникає одне практичне запитання. Річ у тім, що в Україні десятки тисяч різноманітних соціальних утворень, розділених між собою дуже відмінними уявленнями про минуле, сучасне і майбутнє. У них різні, а то й протилежні переконання щодо релігії, політичного устрою, економіки, здоров'я, мистецтва. Звісно, що їх об'єднує українська ідентичність, але історія свідчить, що цього замало для державотворення. *Для спільного розв'язання системної кризи має бути конкретна мета* [5, с. 11].

Автор вважає, що в умовах військового та мирного часу необхідно сприяти розробленню передової наукової парадигми, концепцій та теорій з урахуванням світоглядних аспектів світових релігій, а також впровадженню на їх основах передових технологій, що покращують світ, які будуть сприяти еволюційному розвитку нинішнього та майбутніх поколінь, збереженню природного середовища на Землі.

Освіта спрямовується на виховання молоді з високою внутрішньою культурою, на сприяння її прагненню до досконалості, праведності та святості, іншим якостям на духовному та психічному рівнях, до здорового способу життя. Освіта також має бути спрямована на повний розвиток людської особи і усвідомлення її достоїнства та обов'язків перед суспільством, повинна зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод. Освіта повинна дати можливість всім бути повноцінними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими та релігійними групами і має сприяти діяльності Організації Об'єднаних націй по підтриманню миру.

Список використаних джерел

1. Русяєва Т. Г. Еволюціонізм як методологічний принцип розвитку науки. *Наука та наукознавство*. 2007. № 2.
2. Яблоков А. В., Юсупов А. Г. Эволюционное учение : учебное пособие для студентов ун-в. 2 изд. перераб. и доп. Москва : Высш. школа, 1981. 343 с.
3. Фридрих Энгельс. Диалектика природы. Москва : Политиздат, 1982 – XVI. 359 с.
4. Рерих Е. И. Мир Огненный. Учение Живой Этики. Москва : Международный Центр Рерихов, 1995. Ч. 1, Т 8. 365 с.

5. Каганець І. В. Республіка демосів – зрілий етап волонтерського руху: ідея, організація, колективний розум. 22 с. URL: <https://www.ar25.org/node/51954>.

6. Лобач В. П. Чинники, що впливають на майбутнє України. *Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 16 червня 2023 р). Полтава : ЦФЕНД, 2023. С. 12 – 21.

Осядлий О. П.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Київський університет ринкових
відносин, м. Київ

УДК 330.34

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Діагностика на підприємстві є важливим інструментом пізнання його фінансового розвитку, процесів формування та використання фінансових ресурсів для операційної та інвестиційної діяльності. Її результат – аналіз фінансового стану компанії, стану її майна, швидкості обертання капіталу та його складових, доходності активів тощо.

Одним із основних завдань управління підприємством є забезпечення його розвитку в позитивному напрямку. Ця мета є визначальною не лише для економічної безпеки суб'єкта, але є й основою для підтримання прибутковості його діяльності та досягнення сталого економічного зростання.

Визначимо чотири основні підходи до розуміння сутності категорії "розвиток підприємства" (рис. 1).

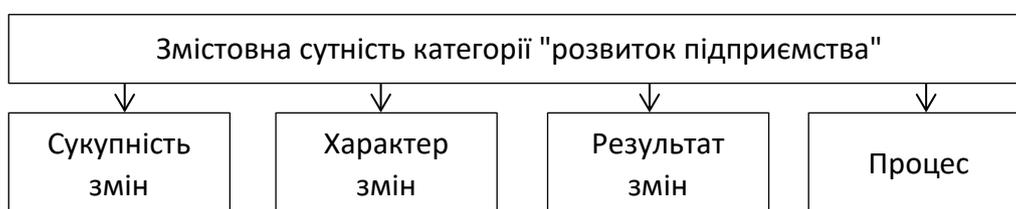

Рис. 1. Сутність категорії "розвиток підприємства" [1]

Щодо форм розвитку, то прогрес асоціюється з позитивним аспектом, а регрес, відповідно, з негативним вектором подій. Використання технологій, методів і стандартів фінансового менеджменту на підприємстві супроводжує його життєвий цикл. Одним із ефективних засобів прийняття управлінських

рішень є діагностика фінансового розвитку компанії, яка полягає в динамічному оцінюванні його стану за допомогою фінансового аналізу й прийнятті відповідних рішень щодо збереження та нарощення активів організації. Важливим етапом при визначенні рівня забезпечення та регулювання фінансової діяльності підприємства є вибір методів оцінювання його діяльності [2].

Діагностика фінансового розвитку підприємства підпорядкована досягненню його стратегічної мети. Результати цього процесу дають можливість встановити вектори управління діяльністю компанії та їхні зміни, прогнозувати вплив різних факторів на ключові центри відповідальності, приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо підвищення рівня фінансової стійкості.

Водночас, фінансову діагностику й оцінку фінансового стану підприємства можна розглядати як взаємопов'язані процеси, реалізація яких допоможе обранню топ-менеджерами оптимальнішого рішення. В результаті фінансова діагностика допомагає не тільки моніторити становище компанії на певних етапах життєвого циклу, але й ідентифікувати її фінансовий стан для здійснення стратегічного управління.

Отже, поняття "діагностика" потребує уточнення з позицій забезпечення прогресу фінансового розвитку як стану підприємства, бо успішне розроблення профілактичних процедур для поліпшення функціонування суб'єктів економічного процесу, або попередження несприятливих випадків у нестабільному ринковому середовищі, залежить від визначення та оцінки їхнього стану [3]. Таким чином, діагностика є необхідним етапом в управлінні підприємством, оскільки дозволяє визначити потреби та проблеми, що мають бути вирішені для забезпечення його ефективної та стабільної роботи.

Вивчення літературних джерел показало, що термін "діагностика" може мати відношення до економічної діяльності суб'єкта, до господарської діяльності, до організації загалом. Але узагальнення Кривов'язюком І. В. отриманих визначень [4] і авторське дослідження дають можливість підсумувати, що діагностика – це процес дослідження фінансового становища підприємства за допомогою наявного методологічного інструментарію для виявлення періодичних фінансових проблем, а також механізмів їх усунення засобами прийняття ефективних рішень у тактичному та стратегічному досягненні місії компанії.

Для вітчизняних підприємств наразі особливо актуальним є визначення вектору реального розвитку в воєнний час, що передбачає систематичну та всебічну оцінку діяльності конкретного суб'єкта, використовуючи різноманітні методи аналізу. Методи діагностики фінансового стану підприємства визначають як комплекс науково-методичного інструментарію дослідження [5, с. 67]. Результати такої діагностики формують підґрунтя для прийняття управлінських рішень, спрямованих на попередження неналежного розподілу коштів і уникнення криз, обслуговування грошових потоків і забезпечення стабільного фінансового стану підприємства. При цьому також потрібно враховувати встановлення оптимального

рівня капіталу для забезпечення розвитку підприємства та підвищення його конкурентоспроможності на ринку.

Для досягнення мети стійкого розвитку важливо розробляти конкретні стратегії, які охоплюють всі аспекти бізнесу, від виробництва до маркетингу. Розвиток інноваційних продуктів може стати джерелом нових можливостей. Цей підхід дозволяє створити цілісну мережу взаємодії між компанією, споживачами та суспільством, де гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних аспектів сприяє сталому росту [6, с. 664].

Діагностика фінансового стану компанії в ретроспективі та перспективі проводиться за допомогою груп показників, назви яких, у загальному, співпадають з назвами груп показників фінансового аналізу стану підприємств. Це панелі: фінансова стійкість; ліквідність; майновий стан; рентабельність; ділова активність. Цим пояснюється часте дублювання понять "фінансовий аналіз" і "фінансова діагностика". Але, діагностика – дослідний процес, спрямований на виявлення відхилень у роботі компанії від певного запланованого стану.

Однією з принципових відмінностей між фінансовим аналізом і фінансовою діагностикою є те, що процес фінансової діагностики передбачає формування своєрідного "діагнозу" для компанії, використовуючи певний методичний інструментарій, з метою виявлення проблем та надання їм оцінки. Тоді як фінансовий аналіз має більш широкий спектр застосування та спрямований не лише на пошук і виявлення проблем, але й на комплексне дослідження фінансових відносин, що мають місце на підприємстві. Варто відзначити, що в зарубіжній літературі ці поняття часто використовують як синоніми [7].

Запорукою успішного розвитку підприємства є аналіз і системне вивчення його фінансового стану, що розкриє внутрішньо-господарські резерви, збільшить прибутковість і загалом активізує фінансово-економічну діяльність. Процес діагностики зазвичай трудомісткий, що більшою мірою пов'язано не з технічними проблемами, тобто розрахунком окремих фінансових показників, а з необхідністю правильної інтерпретації кінцевих результатів діагностики. Так, панелі показники, що використовуються при діагностиці компанії, повинні бути високоінформативними, а їхня кількість не має бути значною.

Отже, фінансова діагностика розвитку господарюючого суб'єкта передбачає систематичну та всебічну оцінку його діяльності та використовує різноманітні методи аналізу. Щоб приймати ефективні управлінські рішення щодо розвитку компанії, необхідно здійснювати своєчасну та якісну діагностику її фінансового стану. Це є головною передумовою для виявлення ризиків і можливостей, а також для реалізації відповідних заходів, спрямованих на досягнення прогресу розвитку компанії, зростання прибутковості та конкурентоздатності на ринку.

Для підприємства систематична фінансова діагностика є важливим етапом планування власної діяльності та формування висновків про її результативність, що в подальшому надасть можливість залучати інвесторів як додаткове джерело фінансування і відстежувати ефективність системи прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Занора В. Розвиток підприємства: сутність, форми, види. Галицький економічний вісник. 2019. № 6 (61). С. 69–78. DOI: 10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.06.
2. Заїчко І. В., Білошкурська Н. В. Нормативно-правове та методичне підґрунтя визначення рівня забезпечення і регулювання фінансової безпеки підприємств та держави. Економіка та суспільство. 2021. № 34. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-42.
3. Вінцюк Т. В., Кривов'язюк І. В. Діагностика фінансової рівноваги провідних автомобілебудівних корпорацій світу. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 27. С. 157–162.
4. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика: навч. посіб.; 2-ге вид. К.: Центр учбової літератури, 2017. 456 с.
5. Лук'янова В. В., Лабунець О. О. Діагностика фінансового стану підприємства та шляхи його поліпшення. Приазовський економічний вісник. 2018. Вип. 2 (07). С. 66–69.
6. Сова О. Ю. Стратегії забезпечення сталого розвитку підприємництва. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції "Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики". Одеса: Одеський національний економічний університет. 08.09.2023. С. 664–665.
7. Багацька К. В. Фінансова діагностика діяльності підприємства в системі прийняття управлінських рішень. URL: http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14082/1/Bagatskaya_monogr.pdf.

Проскуріна Н. М.,

д-р екон. наук, професор,
завідувач кафедри обліку та оподаткування,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

Добровольська О. С.,

регіональний менеджер,
ПАТ КБ "ПриватБанк", м. Запоріжжя

УДК 657.6

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ АУДИТУ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ АУДИТУ

Звичайно, оцінка здатності підприємства продовжувати свою діяльність у найближчому майбутньому є основною проблемою та обов'язком його керівництва, а також основним критерієм ефективності системи управління. Але, не менш важливим є дане припущення й для аудитора.

Не зважаючи на значні результати наукових досліджень в аудиті, слід визнати, що ґрунтовні дослідження щодо сутності аудиту дотримання принципу безперервності діяльності підприємства відсутні. Визначення даного поняття відсутнє і у нормативно-правових актах з аудиту.

В МСА 570 "Безперервність діяльності" (надалі МСА 570) розглядається тільки поняття "відповідальності аудитора під час аудиту фінансової звітності, пов'язаної з використанням управлінським персоналом припущення про безперервність діяльності". Тому, враховуючи визначення аудиту, наданого в Законі України "Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність" [1] та зміст вимог МСА 570, доречно розглядати аудит дотримання принципу безперервності як виконання завдання з аудиту фінансової звітності підприємства з метою визначення доцільності використання припущення про безперервність, а також виявлення і оцінки подій або умов, які окремо або в сукупності ставлять під значний сумнів можливість підприємства продовжувати свою діяльність в осяжному майбутньому.

Результати дослідження праць науковців та положень МСА 570, дозволили виокремити три групи подій або умов, які окремо або в сукупності можуть поставити під сумнів можливість безперервної діяльності підприємства: фінансові, операційні та інші події або умови (рис. 1).

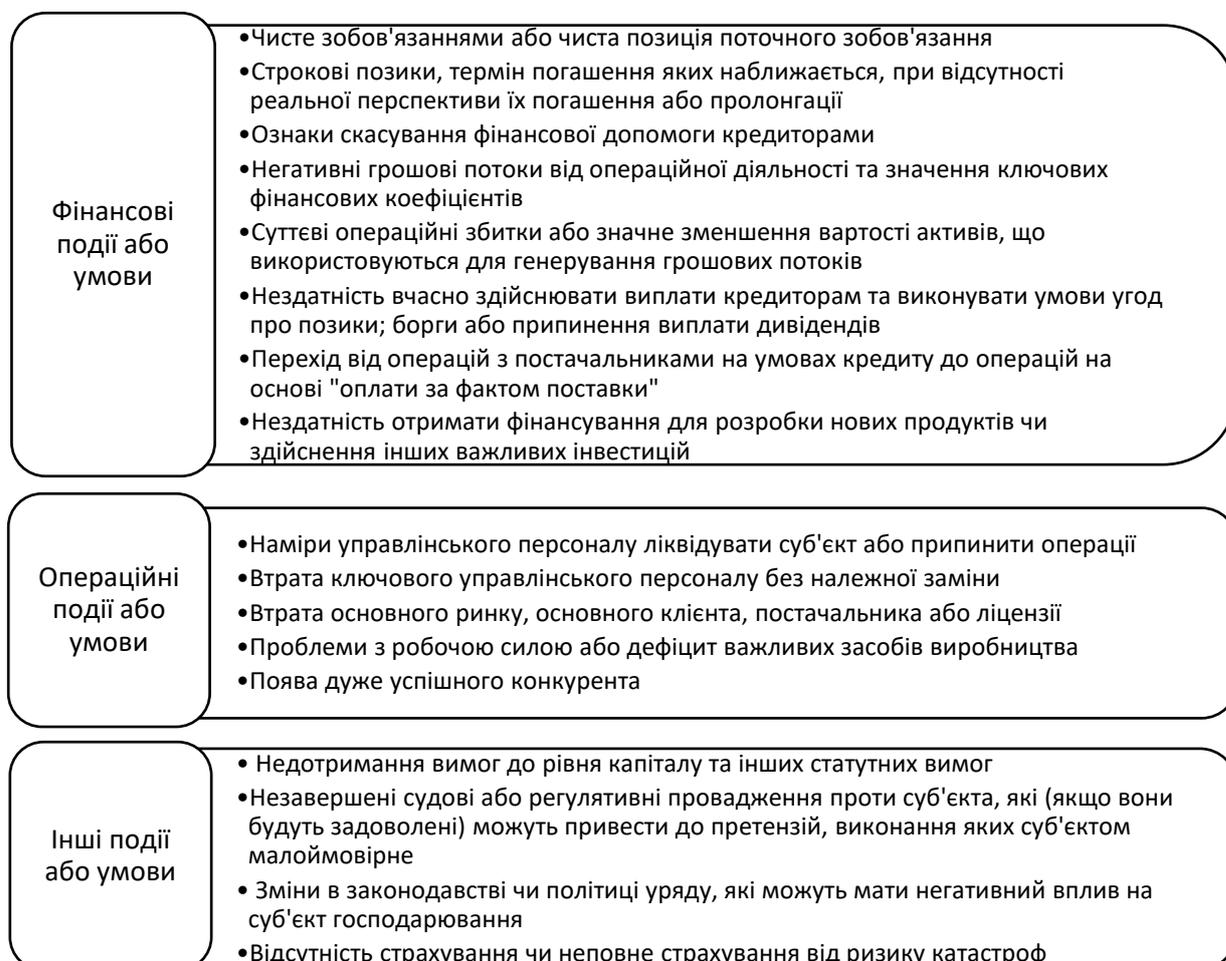

Рис. 1. Події або умови, які можуть поставити під сумнів можливість безперервної діяльності підприємства

Відповідно до МСА 570 при проведенні аудиту дотримання принципу безперервності на аудитора покладаються відповідні обов'язки:

- визначення існування подій або умов, які можуть поставити під значний сумнів здатність підприємства безперервно продовжувати діяльність;
- перевірка виконання управлінським персоналом попередньої оцінки здатності підприємства безперервно продовжувати діяльність та її оцінювання;
- перегляд оцінки аудиторського ризику та зміна подальших аудиторських процедур, якщо під час аудиту отримано додаткові аудиторські докази, які впливають на оцінку ризику;
- отримання достатніх та прийнятних аудиторських доказів, щоб визначити, чи існує суттєва невизначеність, за допомогою виконання додаткових аудиторських процедур, якщо ідентифіковано події або умови, які можуть поставити під значний сумнів здатність підприємства безперервно продовжувати діяльність;
- формування на основі отриманих аудиторських доказів висновку, чи існує за судженням аудитора суттєва невизначеність, що стосується подій або умов, які окремо або в сукупності можуть поставити під значний сумнів здатність підприємства продовжувати діяльність в осяжному майбутньому.

Ціль №1: отримати достатні та прийнятні аудиторські докази щодо прийнятності використання управлінським персоналом припущення про безперервність діяльності під час складання фінансової звітності.

Засоби досягнення:

- оцінювання оцінки управлінського персоналу;
- здійснення відповідних аудиторських процедур.

Ціль №2: зробити висновок, ґрунтуючись на отриманих аудиторських доказах, чи існує суттєва невизначеність стосовно подій чи умов, які можуть поставити під значний сумнів здатність суб'єкта господарювання безперервно продовжувати діяльність.

Засоби досягнення:

- виявлення ознак недотримання принципу безперервності;
- аналіз причин виникнення й наслідків ознак недотримання принципу безперервності.

Ціль №3: визначити наслідки для аудиторського звіту.

Засоби досягнення:

- оцінка можливості подальшої безперервної діяльності суб'єкта;
- висловлення незалежної думки аудитора.

Рис. 2. Цілі аудитора при проведенні аудиту дотримання принципу безперервності та засоби їх досягнення

При цьому необхідно звернути увагу на те, що аудитор не несе відповідальності за:

- невиконання управлінським персоналом оцінки здатності підприємства безперервно продовжувати діяльність;
- виконання будь-яких інших аудиторських процедур (крім запиту до управлінського персоналу) для ідентифікації подій або умов, які можуть поставити під значний

сумнів здатність підприємства безперервно продовжувати діяльність після періоду, охопленого оцінкою управлінського персоналу, який дорівнює принаймні 12 місяців від дати фінансової звітності [1].

При виконанні аудиту дотримання принципу безперервності необхідно точно визначити цілі такої перевірки та окреслити засоби їх досягнення. Спираючись на МСА 570, на нашу думку, таких цілей має бути три (рис. 2).

З метою досягнення визначених цілей аудиту дотримання принципу безперервності та виконання покладених обов'язків кожна аудиторська фірма має дотримуватись певного алгоритму дій та використовувати відповідні аудиторські процедури. Але на сьогодні проблема процедурного та методичного забезпечення аудиту безперервності діяльності підприємств не вирішена, тому потребує детального розгляду та дослідження.

Список використаних джерел

1. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, видання 2018 року, частина I. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/mizhнародni-standarti-auditu>.

Радченко Л. М.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Державний вищий навчальний заклад
"Донбаський державний педагогічний
університет", м. Слов'янськ

УДК 159.942

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЩАСТЯ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ В ПЕРІОД РОЗБУДОВИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У новітній період в українському соціумі все більше активується державотворча роль української мови. Це зумовлено, з одного боку, бажанням українців не втратити своєї національної окремішності в умовах інтенсивної глобалізації світу, а з іншого, – необхідністю українського народу через війну повністю відмежуватися від усього російського. Власне через добір способів комунікації можемо висловлювати свою позицію щодо сприйняття/несприйняття різних явищ і процесів навколишньої дійсності.

Індикатором точності й лаконічності висловленої думки є, на наш погляд, фразеологічні засоби мови, оскільки фразеологія дозволяє значно глибше, ніж лексикологія фіксувати інформацію про довкілля. Тому цілком закономірним є

те, що дослідницьку увагу науковців привертають ті фразеологічні засоби мови, у яких кодуються ментальні особливості народу-нації. Так, наприклад, О. І. Голубовська, Ю. Л. Мосенкіс, С. І. Потапенко та ін. у своїх працях висвітлили специфіку сприйняття навколишнього світу за допомогою фразеологічної семантики.

На думку вчених, кожен народ змальовує свою картину світу, апелюючи до тих духовно-моральних цінностей, які є для нього базовими і які він кладе в основу розбудови власної держави. Тому в мовній картині світу маємо низку загальнокультурних концептів, що, у тому числі, кодуються у фразеологічній семантиці.

У пропонуванні розвідці маємо за мету дослідити загальнокультурний концепт щастя засобами фразеологічних одиниць у контексті розбудови нашої держави в умовах воєнного стану.

На думку дослідників мови, той чи той концепт не може передати вичерпну інформацію про світ, який є довкола нас. Не є винятком у цьому сенсі й концепт *щастя*, оскільки, з одного боку, категорія щастя як ментального утворення є специфічною для кожного народу, а з іншого, – практично кожне покоління через зміну світоглядних орієнтирів приносить у змалювання цього концепту щось своє, наповнюючи його новими концептуальними кластерами.

Ми погоджуємося з думкою О. О. Павлюк про те, що "фразеологічні одиниці якнайкраще передають досвід, психологію та культуру народу – носія мови" [3, с. 104]. Тому загальнокультурні концепти мають свій вияв у семантиці фразеологічних одиниць, у тому числі, і концепт *щастя*.

У фразеологічній картині світу відзеркалено ментальні орієнтири того чи того народу. Оскільки однією з головних функцій мови в житті суспільства є функція державотворення можемо говорити про залучення до фразеологічної картини світу мовних засобів, що увиразнюють загальнокультурний концепт *щастя* та використовуються в мовленні державних, політичних, громадських, культурних діячів із метою донесення до широкого загалу основних принципів розбудови нашої держави.

У різні періоди становлення і розвитку нашої держави публічні особистості апелювали до створення умов, у яких пересічні громадяни мають відчувати себе щасливими. Але оскільки концепт *щастя* перебуває в емоційній площині актуальності набуває питання про те, чи можуть абсолютно всі члени суспільства бути щасливими. І відповідь на це питання міститься, на наш погляд, в афоризмі Григорія Сковороди: *великим благом є щастя кожної людини. І досягається воно за допомогою самопізнання.*

У новітній період у малюванні концепту *щастя* помітні нові концептуальні кластери. Таке доповнення сприйняття цієї емоції українцями викликане війною, що принесла багато втрат, горя, страху. І наше суспільство постало перед проблемою: чи можемо ми як народ відчувати себе щасливим у цей надважкий час? Відповідь на це морально-етичне питання закодована в семантиці фразеологізованих і

фразеологічних одиниць, які все частіше проникають у мовлення публічних особистостей, лідерів громадської думки.

Незважаючи на те, що щастя є несумісним із війною, у ментальності українців зафіксовано розуміння того, що кожна людина може бути щасливою в будь-якому періоді боротьби за власну незалежність і державність.

Наші провідні політичні, громадські, культурні діячі, науковці, активні блогери, практичні психологи і психотерапевти переконують, що ті, які живуть в умовах окупації і ті, які повертаються з поля бою, і ті, які пережили втрату, мають відчувати щастя. А як досягти цього емоційного відчуття хоч маленького задоволення, підказують фразеологічні одиниці, що активно функціонують зараз у мовленні публічних людей, як-от, наприклад: *ми починаємо знаходити щастя в речах, які не цінували раніше; людина отримує велику дозу щастя від стосунків з іншими людьми; зараз українці дуже згуртувались, а коли ми гуртуємось, стаємо більш щасливими за успіхи людей навколо* (Анжеліна Швачка); *щастя – це спосіб мислення, сприйняття себе й світу; відчуття щастя й цінності життя можуть співіснувати з болем, випробуваннями й труднощами; продовжуй жити – це також перемога* (Анна Камінська) тощо.

Беручи до уваги семантичне наповнення наведених висловів, констатуємо, що для сучасного пересічного українця сприйняття щастя поєднано із категоріями взаємодопомоги, згуртованості, відсутності обстрілів, відчуття потреби в соціумі, уміння через біль і втрату жити далі.

Отже, наповнення концепту *щастя* новими концептуальними кластерами є надзвичайно позитивним показником того, що навіть у найскладніші часи продовжуємо розбудовувати державу щасливих і впевнених у досягненні кінцевої мети громадян. А залучення модераторами суспільної думки до свого публічного мовлення фразеологічних одиниць, у семантиці яких кодується цей загально культурний концепт, сприяє увиразненню розуміння пересічними громадянами нових можливостей для створення позитивного емоційного настрою навіть у найскладніших життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Голубовська І. О. Національно-мовна картина світу в її лексичній іпостасі // Мовні і концептуальні картини світу. Київ: Прайм - М, 2002. С. 92-98.
2. Мосенкіс Ю. Л., Якименко М. В. Всесвіт у дзеркалі японської мови: Словесні символи культури Японії. Київ: Видавничий дім А+С, 2005. 352 с.
3. Павлюк О. О. Концепт "жадібність" у французькій та українській мовних картинах світу // Мова і культура, 2003. Вип. 5. Т. III. Ч. 2. С. 104–108.
4. Потапенко С. І. Орієнтири мовної та концептуальної картини світу (на матеріалі англійської мови) // Мова і культура. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2002. Вип. 5. Т. III. Ч. 2. С. 125.

Теребух А. А.,

УДК 339.1

д-р екон. наук, професор,
завідувач кафедри туризму,
Національний університет "Львівська
політехніка", м. Львів

Русин-Гриник Р. Р.,

д-р філос.,
доцент кафедри підприємництва
та екологічної експертизи товарів,
Національний університет "Львівська
політехніка", м. Львів

Підвальний М. В.,

аспірант кафедри підприємництва
та екологічної експертизи товарів,
Національний університет "Львівська
політехніка", м. Львів

ВЕКТОРИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСНИМИ ПОТОКАМИ У СФЕРІ МЕРЕЖЕВОЇ ТОРГІВЛІ

Оптимізація логістичних процесів є одним з векторів оптимізації ресурсопотоку підприємств у сфері мережевої торгівлі. Вона включає в себе вектор набору засобів, спрямованих на підвищення ефективності логістичного процесу від доставки товару до доставки з метою зниження витрат і підвищення швидкості і якості обслуговування клієнтів. Оптимізація логістичних процесів передбачає використання новітніх інформаційних технологій та інструментів, таких як системи управління логістикою, автоматизовані склади, системи моніторингу транспорту, системи прогнозування попиту і розподілу запасів. Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє оптимізувати логістичні процеси, знизити витрати на утримання складу, підвищити точність прогнозів попиту і скоротити кількість замовлень, які потребують повторної обробки. Крім того, автоматизація логістичних процесів може підвищити продуктивність праці працівників та зменшити кількість помилок, пов'язаних з людським фактором. Загалом, оптимізація логістичного процесу дозволяє мережевим торговельним підприємствам підвищити свою конкурентоспроможність за рахунок покращення обслуговування клієнтів, зниження якості доставки та зменшення логістичних витрат.

Деякі інновації у сфері управління якістю, що стосуються управління ресурсними потоками у сфері мережевої торгівлі, включають:

1. Цифрові технології контролю якості: Цифрові технології контролю якості відображають стан якості продукції в режимі реального часу та дають можливість оперативно включатися в процес виробництва для запобігання відхилень.

2. Використання розумних датчиків: Використання розумних датчиків дозволяє автоматично контролювати якість та кількість продукції на різних етапах виробництва, що знижує витрати та підвищує якість продукції.

3. Моделювання та аналіз даних: використання інструментів моделювання та аналізу даних дозволяє компанії визначити оптимальні стратегії управління ресурсними потоками та підвищити ефективність процесів.

4. Використання блокчейн-технологій: Блокчейн-технології можуть бути використані для забезпечення надійності та прозорості управління ресурсами, а також виявлення та запобігання шахрайству та підробленню продуктів.

5. Розширені технології аналізу даних: Використання розширених технологій аналізу даних, таких як машинне навчання та штучний інтелект, може забезпечити більш точний прогноз попиту та підвищити ефективність управління запасами.

6. Використання інформаційних технологій: використання інформаційних технологій, таких як програмне забезпечення управління запасами, автоматизовані системи управління логістикою та електронною комерцією, може зменшити витрати на управління ресурсами та підвищити ефективність. Розвиток системи управління якістю: Розвиток системи управління якістю, таких як ISO 9001, може забезпечити ефективне управління ресурсами та підвищити якість продукції, що дозволить зберегти та залучати нових клієнтів.). Як пов'язаний між собою ці вектори? Розвиток системи управління як, таких як ISO 9001, може забезпечити ефективне управління ресурсами та підвищити якість продукції, що дозволяє зберігати та залучати нових клієнтів.). Як пов'язаний між собою ці вектори? Розвиток системи управління як, таких як ISO 9001, може забезпечити ефективне управління ресурсами та підвищити якість продукції, що дозволяє зберігати та залучати нових клієнтів.). Як пов'язаний між собою ці вектори?

Усі вектори оптимізації, які були названі, пов'язані між собою та взаємодіють для досягнення спільної мети – ефективного використання ресурсів та підвищення конкурентоспроможності підприємств мережевої торгівлі. Планування запасів є ключовим фактором для ефективного використання ресурсів, що дозволяє забезпечити належний рівень запасів, щоб не втрачати можливості продажу. Оптимізація логістичних процесів може зменшити витрати на транспортування та зберігання товарів. Використання інформаційних технологій, таких як програмне забезпечення управління запасами та автоматизовані системи управління логістикою, може сприяти швидкому та точному взаємодії між іншими ланками логістичного ланцюжка та знизити витрати на управління ресурсами. Розвиток системи управління, як, наприклад, ISO 9001, може забезпечити ефективне управління ресурсами та підвищити якість продукції, що дозволить зберегти та залучити нових клієнтів. Це дозволяє підприємствам бути більш конкурентоспроможними та відповідати вимогам ринку. Таким чином, використання цих векторів оптимізації взаємодіє між собою та сприяння

досягненню загальної мети – підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємств мережевої торгівлі.

Ось деякі приклади відомих компаній у сфері мережевої торгівлі, які мають успішний досвід оптимізації ресурсних потоків у зазначених векторах:

– Walmart – компанія використовує автоматизовану систему управління запасами, що дозволяє їй контролювати рівень запасів і прогнозувати запит на товари. Walmart також використовує новітні технології, такі як автономні транспортні засоби, для зменшення витрат на логістику;

– Amazon – компанія використовує програмне забезпечення для управління запасами, що дозволяє їй відстежувати рівень запасів та забезпечувати належний рівень запасів, щоб не втрачати можливості продажу. Крім того, Amazon використовує інформаційні технології, такі як штучний інтелект та машинне навчання, для прогнозування попиту на товари та оптимізації логістичних процесів;

– Tesco – компанія використовує систему управління якістю ISO 9001 для забезпечення ефективного управління ресурсами та підвищення якості продукції. Крім того, Tesco активно використовує електронну комерцію та віртуальні технології для зменшення витрат на логістику та зберігання товарів;

– Walmart: Walmart займається роздрібною торгівлею та має понад 11000 магазинів по всьому світу. Компанія активно використовує технології для покращення своїх логістичних процесів та управління запасами, що дозволяє їй зменшити витрати та підвищити ефективність.

Ці компанії є лише кількома ринками з багатьох успішних учасників мережевої торгівлі, які активно використовують різні вектори оптимізації ресурсних потоків для забезпечення ефективного використання ресурсів та підвищення проспроможності.

Список використаних джерел

1. Георгіаді, Н., & Голяк, А. (2023). Вектори оптимізації ресурсних потоків підприємств мережевої торгівлі. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (8). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-04-08>.

2. Бондаренко О. (2017). Фінансові ресурси та фінансові потоки: сучасна теорія і практика управління. *Інвестиції: практика та досвід*, №4. http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2017/7.pdf.

3. Гук, О., Кучма, О., & Мельник, А. (2021). Необхідність застосування інноваційних логістичних процесів для розвитку сучасних підприємств. *Економіка та суспільство*, (31). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-36>.

4. Кириченко, О. (2022). Сучасні аспекти та технології управління розвитком підприємств. *Вчені записки Університету "Крок", №2 (66)*. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-107-115>.

5. Sosnovska, O. & Miniailenko, I. (2019). Financial flows of the enterprise and ways of their optimization. *Modern economy*, 17, 218-225. [https://doi.org/10.31521/modecon.V17\(2019\)-35](https://doi.org/10.31521/modecon.V17(2019)-35).

СЕКЦІЯ 8. ІНОЗЕМНІ МОВИ

.....
SECTION 8. FOREIGN LANGUAGES

Бігунова Н. О.,

УДК 159.942.5

д-р філол. наук, професор,
завідувачка кафедрою теоретичної
та прикладної фонетики англійської мови,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

Грігорян А. І.,

викладач кафедри теоретичної
та прикладної фонетики англійської мови,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

**ІНТОНАЦІЙНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЇ ПОГРОЗИ
В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ**

Дана розвідка присвячена аналізу інтонаційних засобів реалізації погрози на матеріалі англомовного художнього дискурсу.

Слідом за Т. А. Крисановою, ми визначаємо емоцію як "психофізіологічний стан, котрий ґрунтується на оцінній діяльності, є ситуативно й соціально зорієнтованим і об'єднує всі чуттєво-мотиваційні процеси, пов'язані з процесом переживання – афекти, емоційні стани, почуття, які володіють здатністю до конструювання й утілення і мають позитивну або негативну спрямованість" [1, с. 44].

Емоції є, перш за все, дискурсивними, а мова є засобом конструювання емоційного смислу і може бути використана як засіб для вивчення світу емоцій. Емоції є тими індексами, які вказують на намір мовця, і реконструкція емоційного смислу слухачем вимагає інференційного умовиводу, тобто розуміння когнітивних, соціальних, культурних аспектів, котрі супроводжують висловлення [4, с. 314–317].

Ми розглядаємо погрозу як засіб мовленнєвої агресії, тобто сукупності деструктивних мовленнєвих дій, мовленнєвої грубості стосовно співрозмовника, що виявляється у відборі різких, образливих слів, глузливих інтонацій, у підвищеній гучності голосу, у різко негативних оцінках співрозмовника, неприємних йому натяках та інших [2, с. 74].

Проаналізувавши словникові дефініції "погрози", маємо змогу зробити висновок, що погроза постає як явище тактичного впливу на опонента, що має вираження у висловленні чи в поведінці мовця, який обіцяє заподіяти яке-небудь зло, причинити шкоду, або залякати іншого.

У сучасному англомовному дискурсі висловлення погрози реалізуються на ґрунті експліцитних та імплікативних моделей, які можуть містити невербальні компоненти, або ж можуть бути виражені повністю невербально [3, с. 73].

Перцептивне дослідження інтонаційних засобів вираження погрози свідчить про те, що фрази погрози характеризуються переважно низьким тональним рівнем та вузьким діапазоном, які надають їм відтінку категоричності на невдоволеності. Крім того, характерним є вживання швидкого або середнього темпу мовлення, що теж є просодичною ознакою мовленнєвої поведінки людей, які відчують негативні емоції. Тиха гучність у фразах погрози увиразнює агресивність, а завищена гучність робить мовленнєвий вплив сильнішим, адже висока інтенсивність мовлення свідчить про емоційну напругу. Фразам погрози характерний спадний ядерний тон, який надає ефект вагомості та серйозності.

Отже, погроза є вербально та / або невербально вираженим наміром завдати фізичної, матеріальної, моральної чи іншої шкоди адресату у разі невиконання поставлених мовцем вимог. Погроза передбачає повне ігнорування інтересів співрозмовника, домінування над ним на тлі підвищення власного статусу. Погроза має певні інтонаційні характеристики, які є типовими для негативних емоцій, а також і низку специфічних інтонаційних ознак.

Список використаних джерел

1. Крисанова Т. А. Актуалізація негативних емоцій в англomовному кінодискурсі: когнітивно-комунікативний і семіотичний аспекти: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Германські мови. Харків, 2020. 514 с.
2. Кузик О. А. Когнітивні та комунікативні особливості мовленнєвої агресії в політичному дискурсі (на матеріалі електронних видань США та Великої Британії): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Германські мови. Львів, 2019. 296 с.
3. Пономаренко О. О. Мовленнєві акти погрози в сучасному англomовному діалогічному дискурсі: когнітивно-прагматичний аспект: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Германські мови. Харків, 2019. 246 с.
4. Bamberg M. Language, concepts and emotions: the role of language in the construction of emotions. *Language Sciences*. Vol. 19. No 4. Elsevier, 1997. P. 309–340.

Вільчинська О. П.,
здобувачка вищої освіти,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, м. Умань

УДК 371.3

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО ФАКТОРУ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Розгляд проблеми використання ігрових прийомів показує, що необхідно систематично і цілеспрямовано використовувати їх у навчанні іноземної мови,

починаючи з простих ігрових ситуацій. В ігровій ситуації необхідно заздалегідь спланувати дії учасників і попередити їх про досягнення цілей. Ігрове завдання, яке стоїть перед учнями, повинно відповідати навчальному завданню і відповідати здібностям кожного учня. Ефективність ігрової діяльності залежить від готовності учнів до гри, чіткої постановки ігрових завдань і контролю учасників гри.

Однак не варто ігнорувати труднощі, що виникають при використанні ігрових технологій. Навчання за допомогою ігрових технологій потребує ґрунтовної методичної підготовки вчителя. Ігрові методи навчання вимагають більше часу та енергії, ніж традиційні методи навчання [3, с. 76].

Проводячи урок іноземної мови з використанням ігрових технологій, учитель має вміло контролювати емоції учнів, не нав'язувати їм свою думку, а спрямовувати їхні дії в потрібне русло.

Завдяки ігровим технологіям на уроці створюється сприятлива психологічна атмосфера, яка активізує навчальну діяльність учнів, стимулює інтерес до науки. Емоційне забарвлення гри допомагає учням легше переживати неуспішність і труднощі в навчанні. Ігрові технології навчання сприяють розвитку в учнів самостійності, креативності, винахідливості, кмітливості, відповідальності та цілеспрямованості. Тому термін "ігрова технологія" включає різноманітні методи та прийоми ігрового проектування освітнього процесу.

На відміну від ігор загалом, навчальна гра має одну ключову відмінність: чітко визначену навчальну мету та відповідний результат, який має як педагогічний, так і пізнавальний характер. Ігри для вивчення іноземної мови – це різноманітні активні види діяльності учнів, у яких вони опановують мову як засіб спілкування. Вихідною точкою ігрової діяльності є ігрова ситуація, яка представляє можливість вдосконалення володіння іноземною мовою.

Використання ігрових технологій є одним із найважливіших способів мотивації старшокласників до володіння іноземними мовами. Крім того, вивчення іноземної мови через гру сприяє розвитку уваги, мовлення, мислення та рефлексії та забезпечує особистісний розвиток кожного, хто бере участь у грі. Урочна діяльність учнів старшого шкільного віку повинна будуватися на основі творчого використання ігор, які найбільше відповідають їхнім потребам та інтересам.

Ігрова технологія поєднує освітній процес із загальним змістом, іграми, вправами, організаційними прийомами і т. д. Для всіх вікових груп ігрова технологія має певні особливості. Наприклад, старшокласники можуть легко брати участь у заходах і приєднуватися до груп. Цей час характеризується потребою в саморозвитку, посиленям потреби у створенні та захисті власного світу, прагненням до зрілості, появою спонтанних груп тощо. Враховуючи ці та інші вікові особливості учнів, уможливлються інтерактивні прийоми рухової гри, які забезпечують безперервний діалог "учень – учень", "учень – учитель".

"Інтер" означає взаємний, "акт" означає дію. Під час цього освітнього процесу вирішується кілька додаткових навчальних завдань:

– учні не тільки навчаються самостійно, а й навчаються один від одного та передають набуті знання та вміння;

– учні мають можливість оцінити характеристики інших учасників освітнього процесу в реальних умовах;

– виконуючи певну роль у груповій діяльності, старшокласники навчаються вирішувати особисті та колективні проблеми, відстоювати свої інтереси та інтереси групи, надавати необхідну підтримку іншим учасникам [1, с. 221].

Зростає кількість прихильників інтерактивних методів, оскільки вони ведуть до набуття ґрунтовних знань, необхідних умінь і навичок; набути якостей, що сприяють "безконфліктному" входженню підростаючого покоління в суспільство тощо. Тому розглянемо ці методи окремо.

Дидактичні (навчальні) ігри. Ядром цих ігор є навчальні завдання, навколо яких формуються нові знання та вміння учнів. У їх структуру входять основні ігрові прийоми, в яких можна виділити три основні етапи:

1) підготовчий: підготовка до проведення – розробка сценарію гри (ігрові завдання, ролі, процедура, створення методичних рекомендацій для аніматорів та учасників гри);

2) реалізація: оптимальний метод ігрової діяльності, запис ігрових дій, виявлення та корекція іншомовних завдань, правил, виконання ігрових груп, перевірка тощо;

3) аналіз і узагальнення результатів: опис подій, що відбувалися під час гри, сприйняття її учасниками, опис складних ситуацій, в які потрапили учні, їх аналіз і рефлексія, оцінка і самооцінка діяльності, висновки, рекомендації [1, с. 222].

Рольова гра. Це невеличка вистава у виконанні учнів. Сценарій гри може бути добре відомий, але найчастіше це учнівська імпровізація. Наприклад, ігри "Аукціон", "Ярмарок" та інші. Використання ділових ігор на уроках іноземної мови в старшій школі вимагає певного підходу, а саме:

– поставити завдання, проілюстроване діловою грою;

– визначення активних осіб та їхніх завдань;

– не поспішати і обміркувати власні дії;

– проводити гру під чітким керівництвом учителя (у будь-який момент педагог має право втрутитися, наприклад, припинити порушення учасниками правил гри (домовленостей);

– аналіз рольової гри [1, с. 223].

Під час гри всім учасникам гарантується максимальна продуктивність. Гра – це застосування руху, розвитку та взаємодії з силою досвіду. Тривалість так само важлива в грі, як і в реальному житті. Часові обмеження змушують кожного гравця планувати індивідуально чи колективно для досягнення ігрових цілей на основі заданих вимог до швидкості та точності.

Гра – це форма діяльності, в якій певною мірою досягаються такі реакції, як самоконтроль і необхідний компонент мислення. Під самоконтролем розуміють

здатність індивіда контролювати і регулювати себе, тобто свідомо впливати на власну психічну діяльність. Індивідуальна функція самоконтролю доповнюється актом контролю, який є усвідомленою функцією поведінки. Важливу роль у процесі самоконтролю відіграє самооцінка. Самооцінка є важливим інструментом для розвитку інтелектуального та морального "Я" людини. У старшокласників самооцінка ґрунтується на діяльності, особливо ігровій.

Гра надає учням багато можливостей для активного навчання, планування та управління своїми діями, а також прогнозування та порівняння наслідків своїх дій. Кожна гра змушує задуматися про саму гру та її наслідки. Рефлексія – це аналіз, який описує не тільки хід гри, але також місце і роль самого учня та інших гравців, індивідуальні особливості, які допомагають або заважають досягненню цілей гри. Самооцінка регулюється через рефлексію в спільних іграх, а лідерські ролі призначаються учням, а не вчителям [2, с. 34].

Коли йдеться про вивчення іноземних мов та спілкування іноземними мовами за допомогою ігор, варто звернути увагу на класифікацію ігор, запропоновану Л. Момотом [4]. За цією класифікацією ігри поділяються на 5 груп, з яких можна сформулювати підгрупи.

Перша група – мовні ігри. Вони призначені для тренування словникового запасу, граматики та фонологічних навичок у підготовчому, передкомунікативному використанні лінгвістичного досвіду для оволодіння іноземною мовою.

Друга група – ігрові вправи для роботи з лексичним та граматичним матеріалом. Вона призначена для вдосконалення навчально-пізнавальної діяльності учнів, розвитку їх творчих здібностей, а також організації комплексної самостійної роботи в аудиторіях з метою засвоєння правил використання окремих мовних одиниць. Ігрова сторона різних вправ виражена по-різному. Вона варіюється від повного використання ігрової діяльності учнів до суто дидактичних ігор.

Третя група ігор – психотехнічні ігри сприяє навчання навичок та вмінь лексико-граматичного оформлення мовленнєвих висловлювань [4, с. 18].

Основними функціями таких ігор є:

- створення в учнів внутрішньої наочності, яка потрібна на представлення на навчальному занятті певної ситуації;

- реалізація дидактичної основи у формі навчальної задачі для синхронізації розумових та фізичних дій із мовою іноземною мовою;

- інтенсивне тренування, вживання лексичного та граматичного матеріалу.

Четверта група – монологічні ігри при навчанні іншомовного спілкування.

Вони сприяють розвитку осмисленої мовленнєвої практики учнів, тренують і активізують у власних рамках уміння та навички монологічного та діалогічного мовлення, різноманітні форми взаємодії між партнерами по спілкуванню, тренують і формулюють різноманітні функціональні висловлювання. Мета цих ігор – навчитися говорити іноземною мовою. Учитель знайомить учнів із метою гри, щоб вони

могли виконувати різні завдання, а іноземна мова проникала в їхнє середовище й становила основу для іншомовної практики учнів [4, с. 19].

П'ята група ігор – ділові ігри. Навчальна ділова гра – це практична діяльність, яка моделює різні сторони та умови діяльності школярів, щоб вони могли повніше використовувати наявні знання, вдосконалювати навички іноземної мови та оволодівати повною мірою використанням іноземної мови як засобом спілкування.

Для створення активного ігрового формату на уроці англійської мови в старшій школі вчитель повинен використовувати наступний алгоритм:

- сформулювати перед учнями навчальну мету у формі ігрової діяльності;
- планувати виконання навчальної діяльності учня за правилами гри;
- використання матеріалів навчання іноземної мови як ігрового засобу;
- введення в навчальну діяльність елемента змагання, що перетворює дидактичну роботу в гру;
- пов'язувати успішне виконання навчального завдання з результатами гри [3, с. 76].

Список використаних джерел

1. Болтнева О. Ю. Проблема формування іншомовних навичок у випускників школи. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр.* Київ, 2001. Т. 3. Ч. 6. С. 220–225.
2. Житник Б. О. Методичний poradnik. Форми і методи навчання. Харків: Основа, 2018. 128 с.
3. Значенко О. Інформаційний арсенал педагога. *Вища освіта України.* 2013. № 1. С. 75–79.
4. Зимова І. А. Психологічні аспекти навчання говорінню на іноземній мові. Київ: Ленвіт, 2015. 208 с.

Гавриленко А. О.,
учитель англійської мови та літератури,
Опорний заклад "Хорольська гімназія
Хорольської міської ради Лубенського
району Полтавської області", м. Хорол

УДК 372.881.111.1

НАСКРІЗНІ ЛІНІЇ В ОСВІТІ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасний етап розвитку системи освіти в Україні характеризується освітніми інноваціями, спрямованими на збереження досягнень минулого і, водночас, на модернізацію системи освіти відповідно до вимог часу, новітніх надбань науки,

культури й соціальної практики. Характерною особливістю цього періоду розвитку педагогічної освіти є пошук нових форм, методів і засобів навчання; розгортання широкої експериментальної роботи, спрямованої на впровадження освітніх інновацій на засадах сучасної філософії освіти - формування в школярів ключових компетентностей, під якими розуміють сукупність знань та навичок, яких потребує учень для самовизначення, загального розвитку та самореалізації.

Формування таких компетентностей співвідноситься з наскрізними лініями: "Екологічна безпека та сталий розвиток", "Громадянська відповідальність", "Здоров'я та безпека", "Підприємливість та фінансова грамотність"

Викладання іноземних мов зараз посіло важливе місце в системі освіти, так як в зв'язку з активними соціальними та інформаційно-технічними змінами в сучасному житті стала потреба в міжнародному та міжкультурному спілкуванні. Необхідно сприяти міжнародній взаємодії та забезпечити доступ до світового відкритого інформаційного простору.

Тому ми повинні сформувати готовність та здатність учня до міжкультурної комунікації, що є не тільки вміння спілкуватися, але й уміння користуватися інформацією, володіти мовними техніками та навичками взаєморозуміння на міжкультурному рівні, а також розвинути необхідні якості для взаємодії з представниками інших культур.

Реалізація наскрізної змістової лінії "Екологічна безпека та сталий розвиток" пов'язана з формуванням у здобувачів освіти готовності оцінити наслідки діяльності людини на природне середовище, розуміння того, що природу слід берегти, готовності брати участь у заходах з охорони довкілля, усвідомлення важливості цього для майбутніх поколінь. Говорячи про сталий розвиток, ми розуміємо розвиток, який дозволяє нашому поколінню задовольнити свої потреби без шкоди для можливості майбутнім поколінням задовольняти свої. Під час роботи над темами "Довкілля", "Природа", "Подорожі", "Транспорт", "Охорона здоров'я" можна формувати розуміння, що людина – це частина природи і її існування напряду залежить від природного середовища, яке слід берегти. Доцільно проводити різноманітні проекти, інтегровані уроки, нестандартні уроки, використовувати власні приклади та приклади з життя учнів.

Проектну діяльність на уроках англійської мови доцільно здійснювати через:

- творчу роботу з малюнками, аплікаціями, вирізками з періодичних видань;
- виготовлення стінгазет;
- тематичні виставки поробок;
- фотоколажі;
- плакати, буклети, інфографіку;
- проведення вечірок (концертів, вистав, свят);
- ігри, вікторини;
- інтерв'ю тощо.

Отже, проєктні технології дають можливість установити творчий зв'язок між учасниками освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства: учителем і здобувачем освіти.

Реалізація наскрізної змістової лінії "Громадянська відповідальність" спрямована на формування відповідального громадянина нашого суспільства, здатного до міжкультурного спілкування та взаємодії. Здобувачі освіти повинні знати свої права та обов'язки. Крім цього, важливо навчити учнів співпрацювати в групах, бути відповідальними, знаходити потрібні способи діяльності та моделі поведінки для досягнення своєї мети, але при цьому, не порушуючи права інших. Сприяти цьому може робота в групах над різноманітними творчими завданнями. Командна робота сприяє формуванню вмінь якісно співпрацювати, розвиває творчі здібності, впевненість та лідерство.

Реалізація наскрізної змістової лінії "Здоров'я та безпека" направлена на збереження здоров'я підростаючого покоління. Це раціональне, здорове харчування, безпечна поведінка та ведення здорового способу життя. Реалізація цієї лінії має починатися з організації уроку: цікаві форми роботи, зміна діяльності, активні методи, фізкультхвилинки, хвилини релаксації повинні мати місце на кожному уроці. Важливо сформувати в дітей негативне ставлення до наркотиків, насильства, шкідливих звичок, навчити розрізняти безпечну та небезпечну поведінку та її наслідки не тільки в житті, а й в мережі Інтернет, розрізняти правдиву та перебільшену інформацію. Для реалізації цієї змістової лінії можуть бути використані теми "Їжа", "Спорт", "Здоров'я", "Інтернет", "Відпочинок та дозвілля".

Реалізація наскрізної змістової лінії "Підприємливість та фінансова грамотність" забезпечить здатність учнів планувати та розробляти різні завдання, представляти себе та свої досягнення, приймати рішення, робити розрахунки. Під час вивчення тем "Одяг", "Харчування", "Здоров'я", "Моя родина" варто ознайомлювати учнів з лексикою, що стосується покупки та споживання товарів, міжнародні стандарти розмірів, види продажу та оплати товарів та інші спеціальні терміни, які можуть знадобитися людині в сучасному світі.

Ключові компетентності можна розвивати на кожному уроці через відповідні форми роботи:

- інтерактивні методи, які забезпечують активну діяльність учнів на уроці;
- методи інтегрування, що допоможуть учням зрозуміти, що все в житті взаємопов'язане й отримані знання можуть знадобитися в будь-яку мить;
- кооперативне навчання, яке формує соціальні вміння, лідерські якості, уміння ефективно працювати в колективі;
- рольові та ділові ігри, що є дуже ефективними при вивченні іноземної мови, так як стимулюють учнів до іноземного спілкування;
- проєктні технології дають змогу сформувати творче мислення, почуття відповідальності, уміння злагоджено працювати в команді та презентувати результати своєї роботи;

– методи "змішаного навчання", поєднання традиційного та дистанційного навчання, що вже стало невід'ємною частиною нашого стрімкого інформаційно-технічного прогресу;

– вихід за межі класу на екскурсію або дослідження мотивує та активізує дітей до пізнання нового;

– звернення до досвіду учнів, що перетворить їх на активних учасників освітнього процесу та пов'яже навчання з життям;

– відповідні форми оцінювання: самооцінювання, яке формує здатність до самоаналізу, вміння бачити власні помилки та взаємооцінювання, що виховує вміння порівнювати, аналізувати, оцінювати інших та сприймати критику у свою адресу.

Отже, ми повинні сформувані творчу та відповідальну особистість, що вмітиме швидко пристосовуватись в мінливому світі, буде здатна постійно навчатися, критично мислити та генеруватиме нові ідеї.

Ще Сенека говорив "Ми навчаємося не для школи, а для життя", тому упровадження нових змістових ліній покликане на те, щоб перебудувати зміст і цілі освітнього процесу таким чином, щоб освіта стала здатна до вчасної підготовки людей до нових умов існування та могла дати їм такі знання й уміння, які дозволили б не тільки успішно адаптуватися у новому соціальному та інформаційному середовищі, але й активно впливати на нього в інтересах збереження й подальшого розвитку людського суспільства та довкілля.

Список використаних джерел

1. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов 10 – 11 класи від 19.09.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf>.

2. Навчальна Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з іноземної мови для 10 – 11 класів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/1-inozst.pdf>.

3. Лист МОН України № 1/11-5966 від 01.07.2019 р. Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році.

4. Любченко О. М. Наскрізнi лінії в освіті та їх реалізація на уроках англійської мови [Електронний ресурс] / О. М. Любченко // Англійська мова та література. – 2018. – № 24 (574). – Режим доступу : <https://gymnasiya2.org.ua/doc/metod.pdf>.

5. Цимбал О. М., Тягло О. В., Цимбал Л. В. Проектна технологія, критичне мислення і громадянська освіта в процесі вивчення англійської мови. Х.: "Основа". 2008. 38 с.

Кравченко Н. О.,

УДК 372.881.111.1

д-р філол. наук, професор,
декан факультету романо-германської філології,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

Пеліван О. К.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри теоретичної
та прикладної фонетики англійської мови,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНОГО, ФРАЗОВОГО НАГОЛОСУ І ПАУЗАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКОМУ НОВИННОМУ ДИСКУРСІ

Фразова просодія є найважливішим джерелом знань про менталітет, національний характер і поведінку представників тієї чи іншої культури. Супрасегментні засоби по-різному функціонують у кожній лінгвокультурі, що під час міжкультурного спілкування може провокувати комунікативні невдачі, пов'язані з неправильним використанням чи нерозумінням значень та конотацій просодичних структур. Щоб уникнути провалів у комунікації, необхідно брати до уваги існуючі в конкретній лінгвокультурі просодичні моделі.

Метою пропонованого дослідження є вивчення просодичних особливостей мови британських радіодикторів та визначення динаміки просодії з урахуванням мінливої вимовної ситуації у Великій Британії.

Фоностилістичні розвідки свідчать про те, що усний новинний дискурс характеризується певним набором просодичних характеристик, які виокремлюють його серед інших видів усно-мовленнєвого суспільного дискурсу [2; 3; 4]. Просодичні засоби сприяють досягненню основної функції інформаційного та політичного дискурсу – функції впливу. Як слушно вказує О. Алексієвець, озвучений політичний дискурс характеризується певним набором просодичних характеристик, які виокремлюють його серед інших видів усно-мовленнєвого суспільного дискурсу, а саме: інтонаційно-мелодійне й ритмічне оформлення політичного дискурсу, а також роль просодії в організації текстових одиниць, формуючих інформаційну значущість озвученого мовлення, завдяки членуванню висловлення на фокус та фон [1, с. 5].

Просодія сприймається як комплексна єдність тональних, темпоральних, динамічних, тембральних параметрів, яким на перцептивному рівні відповідають мелодія мовлення, ритм, темп, паузація та гучність. Просодія та інтонація розглядаються як явища, подібні своєю віднесеністю до одиниць супрасегментного рівня, але які

відрізняються своєю функціональністю. Просодія є сукупністю супрасегментних одиниць мовлення, що становлять "будівельний матеріал" інтонаційних конструкцій, що виражають конкретні мовні значення [3; 4;5].

У перебігу аудиторського експерименту було складено репрезентативну вибірку усних новинних текстів для вирішення низки фонологічних завдань.

До завдань аудиторів входило: 1) синтагматичне членування аналізованих фрагментів мовлення; 2) виділення пауз, їх типів та визначення їх тривалості; 3) характеристика темпу вимови новин у межах кожної синтагми; 4) виділення наголошених складів у кожній синтагмі; 5) визначення напрямку руху тону на ядерному складі та в синтагмі в цілому; 6) характеристика тонального діапазону у кожній синтагмі.

Темпоральний компонент просодії текстів новин демонструє такі риси:

– сегментація тексту на синтагми обумовлена, насамперед, смисловими зв'язками у тексті новин;

– синтагми, вимовлені у середньому темпі, переважають;

– зміна темпу мовлення обумовлена змістом синтагми та її синтаксичною позицією;

– зміна темпу мовлення використовується для вираження спектру інтелектуально-оцінних значень;

– використання різних типів пауз обумовлено синтаксичними та смисловими зв'язками між синтагмами;

– наголошені склади виділяються в потоці мовлення за рахунок збільшення складової тривалості.

Тональний компонент просодії також свідчить про існування типових мелодійних контурів:

– у синтагмах новинного дискурсу переважає спадний ступінчастий мелодійний рух;

– у синтагмах частотним є рівний тональний рух низького та середнього рівнів;

– тональний рух у синтагмі є одним із основних способів вираження інтелектуально-оцінних значень;

– прості спадні ядерні тони різної висоти є домінуючими;

– ядерні тони використовуються для вираження певних інтелектуально-оцінних значень;

– наголошені склади виділяються в мовленнєвому потоці за рахунок підвищення ЧОТ (частоти основного тону);

– у низці синтагм використовується логічний наголос, що припадає на знаменний (рідше службовий) елемент;

– максимальні значення ЧОТ відзначаються на початку синтагми (перший наголошений склад), на ударних складах у синтагмі або на ядерному складі синтагми (при використанні високого спадного або спадно-висхідного ядерного тону);

– мінімальні значення ЧОТ відзначаються на початку синтагми (при ненаголошеному першому елементі), наприкінці синтагми (при використанні спадних ядерних тонів);

– звуження / розширення тонального діапазону обумовлено смисловими та синтаксичними зв'язками між синтагмами;

– звуження/розширення тонального діапазону використовується для вираження спектру інтелектуально-оцінних значень.

Динамічний компонент просодії новинного дискурсу також виявляє типові риси:

– піки інтенсивності припадають на початок синтагми (при ударному першому елементі), на наголошені склади всередині синтагми чи ядерний склад синтагми;

– спади інтенсивності припадають на ненаголошені склади всередині синтагми або наприкінці синтагми;

– ядерний склад синтагми виділяється з допомогою підвищення рівня інтенсивності;

– діапазон інтенсивності коливається середньому між 23-30 дБ;

– розширення діапазону інтенсивності характеризує синтагми, що виражають спектр інтелектуально-оцінних значень;

– на перцептивному рівні гучність висловлювань лежить середніх межах, тобто коливається між середніми та гучними показниками.

Просодичні трансформації, виявлені в випусках новин, пов'язані зі змінами в загальній політиці корпорації Бі-бі-сі та в вимогах, що пред'являються нею до дикторів новин. Так, наприклад, часте використання високого спадного ядерного тону, підвищення загального рівня ЧОТ, загальне розширення тонального діапазону, властиві мовленню сучасних дикторів, дозволяють їм залучати широке коло глядачів, чітко розставляти логічні акценти, а також презентувати новини менш відстороненій манері.

Список використаних джерел

1. Алексієвець О. Роль просодії в реалізації точки зору в англomовному політичному дискурсі. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці, 2013. С. 3–8.

2. Білюк Ю. Е. Просодичні характеристики аудіозаписів телевізійних новин в діахронії. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. VII(33), 1.: 199, 2019. С. 28–30.

3. Григорян Н. Р., Дьоміна Н. Ю. Просодичні особливості переконування в англomовній судовій промові. *Науковий вісник МГУ. Серія: "ФІЛОЛОГІЯ"*. Том 1, Випуск 47. Одеса, 2021. С. 54–58

4. Євдокимова І. О., Пеліван О. К., Хапіна О. В. The Concept "Support" in the Oral English Political Discourse. *Фаховий науковий журнал "Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика"*. Том 34 (73). № 2. Частина 1. 2023. С. 63–68.

5. Ківенко І. О. Інтонаційна організація висловлювань іронічної подяки. *Закарпатські філологічні студії*. Вип.7. том 1. Ужгород, 2019. С. 87–91.

Лебединець Т. Р.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

УДК 372.881.111.1

МІТИГАЦІЯ ВІДМОВИ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРСОНАЖНОМУ МОВЛЕННІ

Одним зі способів зниження комунікативних ризиків у спілкуванні є мітигація відмови, що слугує об'єктом пропонованої розвідки.

Людське спілкування має стратегічний характер, мета кожного акту комунікації визначається бажанням мовця досягти за допомогою своїх мовленнєвих дій певних результатів.

Термін стратегія з'явився в лінгвістичних працях в 70 рр. ХХ століття. Цей термін запропонував Дж. Селінкер [9] і підхопили С. Фаєрх і Г. Каспер [7]. Ці лінгвісти трактували комунікативну стратегію як потенційно усвідомлювані плани вирішення того, що для індивіда складає проблему при досягненні певної комунікативної мети. Таким чином, спочатку вважалося, що комунікативні стратегії підключаються при невдалих спробах реалізувати вихідний задум висловлювання.

У подальших дослідженнях комунікативна стратегія трактується ширше, їй не приписують виключно функцію виправлення комунікативних помилок. Зокрема, Т. А. ван Дейк наголошував, що стратегії є характеристиками когнітивного плану спілкування і "контролюють оптимальне рішення системи завдань гнучким і локально керованим способом" [5].

Залежно від типу комунікативної взаємодії виокремлюють кооперативні, конфліктогенні й маніпулятивні стратегії.

На думку українського лінгвіста Ф. С. Бацевича, комунікативна тактика є усвідомленою лінією поведінки на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованою на досягнення бажаного ефекту або запобігання небажаного ефекту, а комунікативні тактики виконують функцію способів здійснення мовленнєвих стратегій: вони формують складові діалогу (полілогу), групуючи і чергуючи відтінки складових комунікативного акту розмови – оцінку, радість, горе, сумнів і т. ін. [1].

За допомогою комунікативної стратегії мітигації комуніканти намагаються мінімізувати порушення території партнера по комунікації [8].

Виходячи із загально визнаного вихідного постулату про єдність пропозиційного та іллокутивного компонентів мовленнєвої дії, можна припустити, що пом'якшення може проявлятися як на рівні пропозиції, так і на рівні іллокуції. Таку класифікацію видів мітигації пропонує, зокрема, М. Лангнер, диференціюючи *іллокутивне* і *пропозиційне* пом'якшення, при цьому наголошуючи, що останнє може проявлятися в двох варіаціях, а саме – як ослаблення референції або предикації [8].

Як слушно вказує Ю. В. Деде, стратегія пом'якшення висловлювання застосовується мовцем, коли він випереджає свою незгоду, відмову або критику вираженням вдячності або позитивної оцінки ідеї, запропонованої співрозмовником [4].

Н. О. Бігунова зазначає, що особливо активно стратегія пом'якшення висловлювання застосовується адресантами схвалення, які випереджають свою незгоду, відмову або критику вираженням схвалення ідеї, запропонованої співрозмовником [2].

Для пом'якшення негативного впливу на адресата в ситуаціях відмови мовленнєвий етикет має не тільки окремі мовні знаки (слова і вирази), а й моделі їх поєднання, фразеосхеми, за якими утворюються стійкі формули мовленнєвого етикету:

- "I'm sorry, but I can't..."
- "I'm afraid I can't ..."
- "I would gladly... but..." [4].

Розглянемо реалізацію комунікативної тактики мітигації відмови у персональному мовленні сучасних англомовних художніх творів.

Контекстуально-інтерпретаційний аналіз експлікованих та імплікованих інтенцій комунікантів, їхніх пресупозицій, фонових знань, конвенцій і стереотипів як компонентів висловлювання в кожному контексті вибірки дозволив нам дійти висновку, що стратегію мітигації відмови реалізують тактики вибачення, схвалення та похвали.

Вибачення базується, з одного боку, на відчутті провини і сорому, а з іншого, – на намірі позбутися переживань шляхом спонуки адресата до вибачення. Мета комунікативного акту вибачення спостерігається в досягненні "змін в психологічній тональності стосунків з адресатом відповідно до інтересів того, що говорить: вибачаючись, він має мету повернути / зберегти доброзичливу тональність спілкування" [3].

Розглянемо приклад, в якому відмова спілкуватися комбінується з вибаченням:
Mrs Hendry dropped the kettle. Boiling water spilled all over the kitchen floor.

Priscilla took a cloth from the draining-board. 'No, leave it,' said Mrs Hendry shrilly. 'Leave it! I have not been sleeping well lately and my nerves are bad. I am sorry. But you had better go.' [6].

В наступному прикладі Серена скаржиться, що письменники-початківці сьогодні отримують шалені відмови:

Serena complains that aspiring writers these days get rave rejections: half a page enthusing about the submitted manuscript and only then the:

'But I'm sorry, just not for us.' Just let's all get along and empathise with others, and upset no one or it will end in the Twin Towers.

Martyn gets in his dig about the bishops, and Hattie has to hurry him away. She too likes things to be nice [11]

Редакції не бажають друкувати молодих письменників, випережуючи відмову вибаченням.

Формулювання відмови у пом'якшувальній модальній упаковці ілюструє ще один епізод, у якому дівчина відмовляється сідати в машину і випереждує відмову схваленням:

"Get in," Julia said, "get in and I'll drive you home."

"It's fine, really, "I'm only ten minutes – " [10].

В наступному епізоді спостерігаємо розмову двох подруг, погоджуючись з думкою Бренді, подруга відмовляє та застерігає бути обережною.

"Don't be silly," said Brenda. "You see! He doesn't understand a word we say. He's just a nice friendly man having a cup of coffee in a foreign land."

"Very well. We'll leave it at that. But just don't let it go any further. You sometimes behave in a very eccentric way, Brenda. Your relationships can be very shallow." [12].

Далі розглянемо вживання похвали як мітигації відмови:

***"He's very fond of you. He thinks the world of you. That's because you look so much like him. He's a very good-looking man, you know. And very clever. But it's all no use. He's been destroyed by years of petit-bourgeois living; after all, he's an ad-man. You'll never be an ad-man, will you?"** [12].*

Отже, персонажі художнього дискурсу, намагаючись бути ввічливими, випереджають свою незгоду вираженням вибачення, похвали або схвалення ідеї, запропонованої співрозмовником.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 343 с.
2. Бігунова Н. О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання : монографія. Одеса: КП ОМД, 2017. 580 с.
3. Буренко Т. М. Когнітивно-психологічні засади вибачення в англомовному дискурсі: *Когнітивно-прагматичні дослідження мов професійного спілкування: матеріали міжнар. наук. конф.* Харків: Харків. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 2006. С. 135–138.
4. Деде Ю. В. Формування висловлювань незгоди, відмови та критики у пом'якшувальній модальній упаковці. *Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії: міжн. наук.-практ. конф.* Львів, 2019. С. 119–121.
5. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Пер. с англ. Москва: Прогресс, 1989. 312 с.
6. Beaton M. C. Death of a charming man. London: Mysterious Pr, 1994. 215 p.
7. Faerch C., Kasper G. On Identifying Communication Strategies. *Strategies in Interlanguage Communication*. London: Longman, 1983. P. 77–93.
8. Langner M. Zur kommunikativen Funktion von Abschwachungen : pragma- und soziolinguistische Untersuchungen. Mtinster : Nodus-Publ., 1994. 253 s.
9. Selinker J. Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics*. 1972. Vol. 10. P. 209–230.
10. Trollope J. Sense and Sensibility. London: Harper Paperbacks, 2014. 285 p.
11. Weldon. She may not leave. New York 2005 P. 115
12. Weldon F. The fat wonan's joke. New York 2013. P. 37–79.

Матієнко-Сільницька А. В.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри теоретичної та
прикладної фонетики англійської мови,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

УДК 372.881.1

РИТУАЛІЗОВАНИЙ ХАРАКТЕР МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ

Ті, хто вивчають іноземну мову, мають оволодіти не лише граматиною, лексикою та фонетикою, а також прагматичною компетенцією використання мови для досягнення мети спілкування. Мова в її функціонуванні і результат її впливу на партнера по комунікації є предметом дослідження в рамках різних діяльнісних, прагматичних, соціолінгвістичних теорій. Нам представляється, що для практичних цілей навчання в якості основи для аналізу мовленнєвого матеріалу необхідно взяти теорію мовленнєвих актів (ТМА). ТМА має чітко окреслену вузьку область дослідження. Класифікацію мовленнєвих актів Джона Серля та Данієля Вандервекена можна взяти в якості основи структурування мовленнєвого матеріалу.

ТМА з'явилась в 60-ті роки 20 століття на основі ідей англійського філософа-логіка Джона Остіна, які були викладені в праці під назвою "How to Do Things with Words". Джон Остін представив мовленнєвий акт як єдність трьох актів. Локутивний акт являє собою акт вимовляння чогось з використанням мовленнєвих засобів. Під час іллокутивного акту мовець через вимовляння чогось здійснює конкретну дію. Здійснюючи іллокутивний акт, мовець переслідує конкретну мету, повідомляючи висловлюванню іллокутивну силу. Перлокутивний акт виражає вплив, який мав на поведінку, погляд адресату іллокутивний акт.

Ідеї Джона Остіна отримали розвиток в трудах американського логіка Джона Серля в монографії "Speech Acts" і ряді його статей. Джон Серль формулює чотири умови вчинення мовленнєвого акту: пропозиціональна (propositional), підготовча (preparatory), умова щирості (sincerity) і основна (essential).

Система мовленнєвих актів запропонована Джоном Серлем і Данієлем Вандервекеном, включає наступні: 1) асертиви або репрезентиви; 2) директиви; 3) комісиви; 4) експресиви.

Непрямими мовленнєвими актами Дж.Остін і Дж.Серль називають мовленнєві акти, іллокутивна сила яких не співпадає з типом речення (стверджувальні, спонукальні, питальні – відповідно твердження, наказ/прохання, питання). Це обумовлено тим, що існують закони ввічливості і конкретні традиції спілкування в конкретних контекстах.

Джеймс Р. Наттінгер і Джанетт С. Декаріко виокремлюють конвенційні і неконвенційні непрямі мовленнєві акти. Лексико-граматична форма конвенційних

непрямих мовленнєвих актів стійко асоціюється з конкретною функцією, неконвенційні мовленнєві акти, навпаки, потенційно монофункціональні і, як результат, для їх інтерпретації задіяні більш складні когнітивні процеси. Це визначення конвенційних/неконвенційних непрямих мовленнєвих актів можна перенести на усі мовленнєві акти. Конвенційність передбачає стійкий зв'язок форми і змісту. Постійне повторення висловлювання для вираження конкретної функції може створити сталий зв'язок між формою та функцією, і висловлювання буде зберігатися у пам'яті як окрема одиниця змісту.

Німецький вчений Юліана Хаус в своєму компаративному аналізі особливостей німецьких та англійських мовленнєвих актів відмічала тенденцію до переваги в німецькій мові неритуалізованих (неконвенційних) висловлювань.

Дослідник Джон М. Сінклер вважав, що в системі мови діють два принципи: принцип вільного вибору мовних одиниць і ідіоматичний принцип.

Джеймс Наттінгер і Джанет ДеКарріко вважають, що ритуалізовані мовленнєві акти знаходяться десь посередині між традиційним полюсом лексики і граматики, вони мають конвенційний зв'язок між формою та функцією, зустрічаються частіше і ідіоматично більш терміновані в своїх значеннях, ніж висловлювання, які формулюються кожний раз заново.

Річард В. Шмідт стверджує, що більш автоматичне мовлення – це більш швидке мовлення. Пол Леннон вважає, що при швидкому мовленні психолінгвістичні процеси планування мовлення та мовленнєвого створення функціонують більш ефективно.

Ендрю Паулі і Франсіс Сайдер пишуть, що мовленнєві формули сприяють формуванню в учнів швидкості мовлення. Формула запам'ятовується і легко виймається із пам'яті як окрема одиниця, у потоці мовлення не виникають паузи і гезитації. Використання мовленнєвих формул робить мовлення більш природнім і наближеним до мови носія.

Однак автоматичний характер ритуалізованих висловлювань і їх невеликий пропозиціональний зміст роблять їх когнітивно непомітними. Важливо звертати увагу студента на такі мовленнєві формули. Необхідність уваги до ритуалізованих мовленнєвих актів, а також до культурних відмінностей в їх реалізації відмічається в дослідженні Юліани Хаус, і в дослідженні групи американських вчених, які створили електронний підручник по навчанню мовленнєвим актам японського дискурсу. Навчання має складатися, перш за все, в усвідомленні відмінностей в дискурсі.

Знання конвенційних мовленнєвих актів дозволяє бути ввічливим. Ввічливість має на увазі не лише володіння мовленнєвими актами "вдячність", "вибачення", "прохання", але і іншими, в тому числі, метакомунікативними актами. Як вважає Брюс Фрейзер, ввічливість – це розуміння доречності чогось в окремій ситуації, вона припускає взаємну співпрацю співбесідників. Форма висловлювання мовленнєвого акту залежить також від статусу співрозмовників, ввічливість передбачає врахування статусу співрозмовника.

Нажаль до методики пасивного засвоєння матеріалу проявляється замало інтересу. Стихійно в пасивний фонд попадає не спеціально для нього задумане, а недопрацьоване в результаті невдачі по активізації активного матеріалу.

Можна погодитися, що помилки студентів у виборі правильного контексту для тієї чи іншої фрази, являють собою реальну проблему, яка неминуче встає перед викладачем. Однак засоби роботи з ритуалізованим висловлюванням не варто обмежувати лише впізнанням і розумінням. Активне їх вживання сприяє подальшому вдосконаленню мовлення студента, розвитку швидкості, дотриманню культурних норм дискурсу, правил ввічливості і більш успішному спілкуванню студента іноземною мовою.

Список використаних джерел

1. Adolphs S. Corpus and context. Investigating pragmatic functions in spoken discourse. Studies in corpus linguistics 30. John Benjamin publishing company, 2008. 151 p.
2. Austin J. L. How To Do Things With Words. — Oxford University Press, 1975-09-18. — ISBN 9780198245537.
3. Cohen D. A., Ishihara N. A Web-Based Approach to Strategic Learning of Speech Acts, 2005. URL: <https://carla.umn.edu/speechacts/Japanese%20Speech%20Act%20Report%20Rev.%20June05.pdf>.
4. House J. Zum Erwerb interkultureller Kompetenz im Unterricht des Deutschen als Fremdsprache. URL: <http://zif.spz.tu-darmstadt.de/jg-01-3/beitrag/house.htm>.

Олексієнко Т. В.,
здобувачка вищої освіти,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, м. Умань

УДК 378.147

ГЕЙМІФІКАЦІЯ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Одним із головних завдань у роботі сучасного педагога є формування базових умінь учнів: комунікативних, соціальних, соціокультурних, інформаційних, саморозвитку, творчості тощо.

Тому вивчення іноземної мови – це не лише діяльність, яка розвиває дух кожної дитини (дослідження самобутності нації, культури та мистецтва нації, морально-етичних принципів суспільства тощо), а й формувати життєві навички учнів. Тільки учнівські знання та навички, які вважаються корисними, актуальними та міцними, застосовуються на практиці, які учень буде переносити та використовувати в різних життєвих ситуаціях [6].

Удосконалення освітнього процесу потребує пошуку та використання нових форм, методів і технологій навчання і виховання, способів підтримки інтересу учнів до навчального матеріалу, активізації їх пізнавальної діяльності. Однією з актуальних проблем сучасної методики навчання іноземних мов є організація навчання дітей різного віку засобами гри.

Важливість використання ігрового навчання відома давно. Так, у Стародавніх Афінах (VI—IV ст. до н. е.) процес виховання й навчання відбувався в дусі змагання: діти постійно змагалися. У гімнастиці, танцях, музиці, малюванні вони проявили себе і відточували свої найкращі якості. Західна Європа того часу Т. Кампанелла і Ф. Рабле пропагують відродження ігрового навчання (коли учні оволодівають основами гри) [7].

Багато педагогів, таких як: П. П. Блонський, А. С. Макаренко, С. Ф. Русова, М. Г. Яновська та інші справедливо підкреслювали ефективність використання ігор у освітньому процесі. І це зрозуміло, адже в процесі гри здібності дітей розкриваються найповніше, іноді зовсім несподівано [1].

Як правило, збагачений ігровими моментами освітній процес активізує пізнавальні можливості вихованців : гра захоплює, викликає бажання взяти участь у ній і одночасно знімає психологічну напругу, що більшою чи меншою мірою супроводжує будь-яке навчальне навантаження. Гра завжди передбачає прийняття рішень – що сказати, як відповісти, як виграти?

Бажання вирішити ці питання загострюють розумову діяльність гравців, пробуджують інтерес і активність дітей. Це дає можливість проявити себе в цікавій для них діяльності, сприяє більш швидкому і надійному запам'ятовуванню іншомовних слів та речень, особливо, якщо знання цього матеріалу є обов'язковою умовою активної участі, а в окремих випадках – обов'язковою умовою виграшу.

Зняття психологічної напруги, на думку психологів і педагогів, є одним із найважливіших чинників гармонійного розвитку дитини: психічного, фізичного, духовного [3]. При організації дидактичних ігор необхідно дотримуватися певних освітніх технологій.

Педагогічні технології дидактичної гри у навчанні іноземної мови школярів:

1. Підготовчий етап.

Діяльність вчителя:

- визначення тематики, мети завдань і правил дидактичної гри;
- розроблення критеріїв оцінювання особистості.

Діяльність учня:

- підготовка необхідних засобів для організації гри;
- визначення учасників команд і функцій кожного з них.

2. Практично-діяльнісний етап.

Діяльність вчителя:

- повідомлення мети завдань і правил гри;

- навчально-ігрова діяльність учнів;
- запобігання конфліктних ситуацій.

Діяльність учня:

- вмотивована участь в навчально-ігровій діяльності

3. Завершальний етап.

Підведення підсумків гри, аналіз результатів, визначення переможців, обмін думками щодо участі у грі, усвідомлення помилок.

Дослідники, які вивчають вплив гри на освітню діяльність, стверджують, що гра є засобом розвитку мотиваційної сфери, засобом пізнання, спілкування, засобом розвитку розумових здібностей, засобом розвитку довільної поведінки. Гра визначає важливу перебудову і формування нових якостей людини, саме в грі діти засвоюють норми поведінки. Ігри навчають, змінюють, виховують [2].

У сучасній освіті гейміфікація є популярним методом навчання та розвитку. Одним із головних принципів гейміфікації є надання відчуття досягнення та задоволення від виконання завдань. Цього можна досягти, пропонуючи різноманітні заохочення та віртуальні винагороди за досягнення певних цілей.

Гейміфікацію можна застосовувати в усіх сферах освіти від початкової школи до вищої освіти. Наприклад, використання ігрових елементів у навчальних програмах може допомогти утримати увагу учнів і зробити навчання веселішим та ефективнішим. Гейміфікація також може допомогти підвищити мотивацію учнів у складних предметах і залучити учнів усіх рівнів здібностей.

У дослідженні 2018 року "Гейміфікація у вивченні англійської мови: наслідки для результатів навчання, мотивації та досвіду потоку", опубліковане в журналі ReCALL, автори використовували гейміфіковані завдання на уроках англійської мови в середній школі. За допомогою тестування, опитувань і спостережень вони досліджують, як гейміфікація впливає на результати навчання, мотивацію та досвід мобільності студентів [4].

У результаті цього дослідження автори дійшли висновку, що гейміфікація покращує результати навчання англійської мови в середній школі. Крім того, вони відзначили позитивний вплив гейміфікації на мотивацію та досвід студентів, що призводить до підвищення ефективності навчання.

Це дослідження підтверджує, що гейміфікація корисна в середніх класах англійської мови, тому використання ігрових елементів і механізмів може допомогти вчителям зробити навчання більш цікавим і ефективним для учнів.

Гейміфікація – це галузь, що постійно розвивається, тому варто продовжувати вдосконалювати та досліджувати нові методи навчання та шляхи з її допомогою. Ви також можете співпрацювати з іншими викладачами та ділитися досвідом використання гейміфікації в класі.

Також важливо постійно отримувати відгуки від учнів про те, як вони сприймають елементи гейміфікації в курсі та як їх можна покращити. Це допоможе вчителю адаптувати свій підхід і підхід до потреб учнів і забезпечити їм більш ефективне навчання [5].

Нарешті, вчителі можуть використовувати різноманітні онлайн-ресурси та інструменти для створення та керування елементами гейміфікації у своїх курсах. Це може бути платформа для створення власних ігор або готові ігри та програми, які ви можете використовувати в класі.

Крім того, важливо пам'ятати, що гейміфікація – це лише один із способів покращити освітній процес. Як би це не було ефективно, вчителі повинні використовувати інші методи та методи для досягнення різних освітніх цілей для своїх учнів.

Список використаних джерел

1. Душніцька І. Важливість вивчення іноземних мов у сучасному світі та роль навчальної гри у цьому процесі. *Англійська мова та література: науково-метод. журн.* 2018. № 19-21. С. 30–35.

2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2013.

3. Михайленко, Т., & Берегова, І. (2004). *Довідник вчителя англійської мови*. Київ: Ред. загальнопед. газ.

4. Полонська Т. К. Ігрова діяльність як засіб формування ключових компетентностей здобувачів освіти на уроках іноземної мови / Т.К. Полонська // *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / [ред. кол. ; голов. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2018. – Вип. 20. С. 317–327.*

5. Chow, Y. (2017). *Actionable Gamification: Beyond Points, Badges, and Leaderboards*.

6. McGonigal, D. (2011). *Reality Is Broken: Why Games Make Us Better and How They Can Change the World*.

7. Zareva, A. (2005). Models of lexical knowledge assessment of language learners of English at higher levels of language proficiency. *System*, 33, 547-562.

Островська І. С.,
здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, м. Умань

УДК 372.881.111.1

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Мета дослідження. Здійснити аналіз можливих способів використання ігрових методів у процесі вивчення англійської мови здобувачами освіти. Розкрити методичні основи ігрових форм роботи зі школярами та обґрунтувати сутність поняття ігрових методів навчання у процесі формування англомовної компетенції в учнів.

Мета конкретизується у таких завданнях:

1. З'ясувати роль технологій у процесі формування лексичної компетентності учнів.
2. Визначити сутність і особливості використання ігор у процесі навчання англійської мови учнів.
3. Дослідити види ігор у процесі навчання англійської мови учнів.
4. Визначити вимоги ефективного використання ігрової діяльності на уроках та отримання бажаних результатів.
5. Запропонувати низку ігрових форм навчання для формування і розвитку лексичної компетентності школярів.

Методологія. Поняття "гра" досить багатогранне. З погляду фізіології і психології, вона є основною формою активної діяльності дитини, що має задовольняти її біологічні потреби: реалізувати вихід надлишкової енергії, проявити себе як особистість, перевірити свої можливості у колективній діяльності, виявити себе певним чином серед ровесників, задовольнити потребу у відпочинку тощо.

Для навчання учнів англійської мови повинні застосовуватись форми і методи, які базуються на використанні різних компонентів ігрової діяльності, поєднуючи з вправами, запитаннями, демонстраціями унаочнення, вказівками, поясненнями та ін.

Існують такі види ігор на уроках англійської мови: рухливі ігри, ігри-інсценування, ігри змагання, настільні ігри, фонетичні ігри, лексичні ігри, рольові ігри, комп'ютерні ігри.

Специфіка застосування ігрових методів під час навчання молодших школярів англійської мови полягає в тому, що на уроках педагог постійно виконує роль режисера-організатора і ведучого учасника ігрової діяльності. Педагог бере до уваги вже набутий дітьми досвід участі у сюжетно-рольових, театралізованих іграх, іграх з правилами (дидактичних, рухливих, музичних, народних, комп'ютерних та ін.).

Це важливо для дітей, тому що вони без особливих труднощів усвідомлюють зміст, творчий задум, сюжет, роль, правила, рольові та організаційні стосунки, інші ознаки гри, краще розуміють навчальні завдання. Основним методом на заняттях є дидактична гра. Вона повинна викликати зацікавленість у мовленнєвій діяльності та викликати бажання говорити навіть сором'язливих і мовчазних дітей.

Не кожна ігрова діяльність може бути ефективною. Лише дидактично доцільне її використання та методично виправдана організація дають змогу вважати гру ефективним засобом навчання. Окрім того, кожний вид ігрової діяльності, що проводять на уроці, повинен відповідати певним дидактичним і методичним принципам: – доступність; – новизна; – поступове зростання складності; урахування індивідуальних і вікових особливостей учнів; – зв'язок ігрової діяльності з іншими формами роботи на уроці [1].

С. Гриценко, досліджуючи ефективність використання ігрового методу на уроках, зазначає: "Щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно і давала бажані результати, нею необхідно управляти, забезпечивши виконання таких вимог:

- ігри мають відповідати навчальній програмі;
  - ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними;
  - гра має відповідати віковим особливостям учнів;
  - правила гри мають бути простими і чітко сформульованими;
  - дії учнів слід контролювати, своєчасно виправляти, спрямовувати;
  - підсумок уроку має бути справедливим;
  - ігри мають бути різноманітними;
  - до ігор слід залучати учнів усього класу;
  - не можна допустити приниження гідності дитини (образливі порівняння, оцінки за поразку у грі, глузування);
- гра на уроці не повинна проходити стихійно, вона має бути чітко організованою і цілеспрямованою" [2].

Відповідно до віку учнів та їхнього прогресу в оволодінні іноземною мовою учитель повинен планувати послідовність використання дидактичних ігор, поступово ускладнюючи їх зміст, завдання, правила, дії.

Ігри корисні у класі, тому що вони дають можливість учням використовувати мову у менш формальній ситуації. Ігри можуть бути корисні для учнів, особливо коли учні втомилися від серйозних дискусій [3].

Отримані результати. Гра – це ситуативно-варіативна вправа, де створюється можливість для багаторазового повторення мовленнєвого зразка за умов, максимально наближених до реального мовного спілкування з характерними для нього ознаками: емоційністю, спонтанністю, цілеспрямованістю мовленнєвих дій.

Задовольняючи потребу дитини гратися, перевтілюватися, рухатися, учитель забезпечує умови для вивчення англійської мови. Така форма навчання не виснажує нервову систему та організм дитини, а реалізується передусім за рахунок мимовільних процесів сприйняття і пам'яті.

Ігри сприяють виконанню таких методичних завдань: створення психологічної готовності дітей до мовного спілкування; забезпечення природної необхідності багаторазового повторення ними мовного матеріалу; тренування учнів у виборі потрібного мовного варіанту.

Висновки. Отже, основне завдання вчителя – організувати навчання так, щоб створити найсприятливіші умови для вияву та розвитку учнями своїх здібностей. А це можливо при постійному систематичному включенні їх у творчу діяльність. Одним із засобів оптимізації робочого процесу є використання на уроці гри, яка є важливим видом діяльності людини і шляхом до пізнання світу. У процесі гри в учнів розвивається спостережливість, самодіяльність, активність, творчість. Гра найкраще відповідає психологічним та віковим особливостям

молодших школярів, задовольняє їх потребу в русі і спілкуванні. Ігрові прийоми виконують безліч функцій у процесі розвитку молодшого школяра, полегшують навчальний процес, допомагають засвоїти лексичний матеріал і ненав'язливо розвивають комунікативну компетенцію.

Список використаних джерел

1. Булигіна О. Д. Ігрові технології: шляхи забезпечення умов для інтелектуального, соціального, морального розвитку молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2009. № 7. С. 21–22.
2. Джелялова І. Гра як один з методів виховання учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2016. № 10. С. 52–53.
3. Стом О. Ю., Рудь С. В. Навчальні ігри в початковій і середній школі. Харків : Основа, 2010. 127 с.
4. Фічора Т. С. Вивчаємо із задоволення – вивчаємо із успіхом. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2003. № 4. С. 80–89.
5. Sanchez M. M. M., Morfin A. P., Camppos V. E. P. Interactive Games in the Teaching – Learning Process of a Foreign Language. *Teoria Praxis*. 2007. Vol. 4. P. 46–47.

Савілова Л. В.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри теоретичної та
прикладної фонетики англійської мови,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, м. Одеса

УДК 372.881.111.1

ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛЬНОГО ЧЛЕНУВАННЯ УСНОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ В АНГЛОМОВНІЙ АКАДЕМІЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Як слушно зазначають М. Тер-Григорьян та С. Домбровська, інтонація є одним з найважливіших засобів як здійснення зв'язності тексту, так і забезпечення відносної окремоті, смислової дискретності частин, а ритмізованість англійської мови зумовлює першочергову увагу реципієнтів мовлення до найбільш важливої семантичної інформації [3, с. 294].

Інтонація, логічний наголос, інтонаційні конструкції – це одиниці, що описують актуальне членування усного висловлювання у комунікації.

Відповідно до концепції В. В. Бондарка, у висловлюванні все підпорядковане комунікативним цілям і завданням, отже будь-який семантично значущий компонент (виходячи з контексту або мовленнєвої ситуації) може стати актуально значущим

для адресата. Рематичний компонент формується одразу із задумом висловлювання адресантом, тобто разом із осмисленням його підготовки та сприйняттям адресатом [2]. При такому підході актуальне членування постає як певне віддзеркалення думки мовця просодичними засобами. Інтонаційна структура висловлювання є невід'ємним чинником його актуального членування.

Отже, не можна не погодитися з думкою про те, що інтонаційно-просодичне аранжування тексту визначається його прагматичним наміром, особливостями композиційної та логіко-семантичної структури [1, с. 6]. Дійсно, поділ смислових одиниць у лінійному потоці мовлення, виокремлення головного і затушовування найменш важливого для процесу комунікації здійснюється мовцем на підставі його задуму. В усному мовленні, коли семантика і синтаксис є нейтральними у вирішенні питання про семантичний фокус, на перше місце виходить інтонація.

Пропонована розвідка присвячена опису результатів комплексного експериментально-фонетичного дослідження. На підставі результатів аудиторського та слухового аналізу інтонаційних характеристик мовлення британських доповідачів на науковій лінгвістичній конференції, що становлять вузький експериментальний корпус (носії мови), було зроблено наступні висновки. Синтагматичне членування мови носіїв мови пояснюється прагматикою мовлення. Дробовість фраз у презентаційній промові зростає зі збільшенням аудиторії, що має місце під час виступу на конференції, де кількість синтагм у фразі сягає шістнадцяти.

У мовленні британців спостерігаються два типи наголосу: централізований та децентралізований, останній з яких переважає, що свідчить про високий рівень підготовленості ораторів. Використовується також логічний (для привернення уваги до інформації) і емпатичний види наголосів (для передачі емоційного відношення).

Для мелодійного оформлення фраз найбільш характерною є поступово-спадна шкала (Stepping Head), яка вважається характерною для неемоційного мовлення.

Найбільш поширеним термінальним тоном у мовленні доповідачів, носіїв мови, є низький спадний тон (Low Fall), що зумовлено стилістичними особливостями академічного стилю мовлення. З таких термінальних тонів як Low Rise, High Fall, Fall-Rise, Rise-Fall, Mid Level Tone, Mid Level Rise, що надають мовленню експресивності, високий спадний (High Fall), і низький висхідний тони (Low Rise) є найбільш частотними.

У ході дослідження було виявлено автентичні моделі інтонаційного оформлення основних комунікативних типів висловлювань та формул ввічливості. Усього було виявлено 15 автентичних моделей. З них два інтонаційні контури простих стверджувальних висловлювань (1) +/-Low Pre-Head+(Stepping Head+Low Fall)+/-Tail, а також (2) +/-High Pre-Head+(Stepping Head+High Fall)+/-Tail виявилися найбільш типовими. Високий спадний тон у контурі надає висловлюванню більш доброзичливий, жвавий, емпатичний характер.

В інтонаційному оформленні багатосинтагменних фраз виділяються п'ять основних контурів нефінальних синтагм, з яких три контури є найбільш популярними: (1) Stepping Head+Low Rise, (2) Stepping Head+Mid Level Tone, (3) Stepping Head+Low Fall.

В оформленні загального питання виділяються два основних контури, головним з яких є (1) (+/-Low Pre-Head+(Stepping Head+Low Rise)+/-Tail), де низький висхідний тон надає висловлюванню незавершеності.

Спеціальні питання оформлюються за допомогою двох контурів зі спадними тонами: (1) +/-High Pre-Head+(Stepping Head+Low Fall)+/-Tail та (2) +/- High Pre-Head+(Stepping Head+High Fall) +/-Tail. Перший контур вказує на відсутність у мовця будь-якого емоційного ставлення до висловлювання, другий надає висловлюванню жвавість і зацікавленість. Більшість питальних висловлювань у доповіді є риторичними та оформлюються двома основними контурами: (1) +/-Low Pre-Head+(Stepping Head+ Low Fall)+/-Tail, а також (2) +/-Low Pre-Head+(Stepping Head+ Mid Level)+/-Tail.

В інтонаційному оформленні вигуків було виділено два контури, найбільш типовим з яких є: (+/-Low Pre-Head+(Stepping Head+Low Fall)+/-Tail). Заміна низького спадного тону на високий спадний є характерною для вигуків із відтінком подиву.

У ході інтонаційного аналізу етикетних кліше, типових конструкцій та елементів, що маркують традиційну структуру виступу (вітання, прощання, висловлення подяки, надії, запрошення до продовження спілкування, вибачення та фрази, що їх заміщають), були отримані наступні результати. Для вітання (формул самопрезентації, вираження радості та бажання спілкування), характерним є використання високого спадного тону. Фрази вибачення оформлюються низьким спадним тоном. Вираз подяки на початку промови та у складі фрази оформляється висхідним тоном. Вираз надії (запрошення до продовження спілкування) в кінці промови оформляється високим спадним тоном. Фрази, що виражають надію в кінці промови оформляються низьким висхідним тоном. Запрошення до подальшого спілкування оформлюється високим спадним тоном. Прощання оформлюється високим спадним тоном.

Аналіз темпоральних особливостей промов свідчить про мінливий характер темпу. Темп виступів на конференції оцінюються аудитором у половині випадків як спокійний, і в іншій половині – як швидкий. На думку аудиторів, він залежить безпосередньо від структурної частини доповіді. Відмінності в темпоральній організації доповідей обумовлені використанням засобів змістовного та інтонаційного структурування, що полегшують сприйняття мовлення, та наявністю великої кількості нових лексичних одиниць, що призводять до "ілюзії" збільшення темпу.

Аналіз виборки пауз свідчить про те, що в мовленні носіїв мови переважають синтаксично зумовлені паузи (85 %), що відповідають логіко-синтаксичній структурі висловлювання та розділяють мовлення на такти відповідно до смислових та

граматичних зв'язків між словами. Зафіксовано високий відсоток використання логічних (прагматичних) пауз (65 %), що сприяють логічній організації усного тексту, полегшенню його сприйняття, встановленню комунікативного контакту.

Силові характеристики мовлення доповідачів варіюють в рамках нормального діапазону гучності, що свідчить про впевненість доповідачів та стабільність їхніх мовленнєвих навичок.

Таким чином, виступ на конференції як різновид риторичного дискурсу має специфіку інтонаційного оформлення, що заслуговує на особливу увагу з лінгводидактичної точки зору як у плані сприйняття, так і продукування мовлення.

Список використаних джерел

1. Бігунова Н. О., Савілова Л. В. Інтонаційна організація мовленнєвих актів компліменту та лестощів в англомовному кінодискурсі. *Записки з романо-германської філології*. Випуск 1 (50). Одеса: Фенікс, 2023. С. 4–14.

2. Бондарко Л. В. Фонетика и произносительная норма. Фонетика современного русского языка. С.-П.: Луч, 1998. 140 с.

3. Тер-Григорьян М. Г., Домбровська С. А. Роль інтонації у виділенні семантично важливих відрізків мовлення (на матеріалі сучасного англомовного кінодискурсу). *Нова філологія*. 2021. №82. С. 292–299.

Сак Є. Р.,
здобувачка вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

УДК 372.881.111.1

НАВЧАННЯ ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах сьогодення знання іноземної мови є необхідним чинником для входження освіти України до єдиного європейського та світового освітнього і наукового простору. Необхідність спілкуватися іноземною мовою не викликає сумнівів та заперечень, оскільки навіть найвіддаленіші від мовних дисциплін спеціалісти переконалися, що без володіння іноземною мовою повноцінний обмін науково-технічною інформацією неможливий, а, отже, неможливий і поступальний розвиток науки і техніки.

Слід зазначити, що останні декілька років студенти вузів навчаються в дистанційному форматі, спочатку причиною була пандемія коронавірусу, а зараз воєнний стан, тому всі ці фактори змушують підлаштовуватися до будь-яких

ситуацій. Але навіть в таких умовах, навчальний процес вимагає створення комфортної та ділової атмосфери, а також сучасного оснащення, інакше викладачі не зможуть добре організувати роботу на занятті, зацікавити студентів та, відповідно, досягти цілей навчання.

Однією із серйозних проблем для студентів економічних вишів є нестача словникового запасу. Вони стикаються з одним із складних завдань, яким є оволодіння вокабуляром (vocabulary – лексикою за певною темою – англ.), особливо за напрямом та профілем навчання. Багато здобувачів освіти помилково вважають, що їм не потрібно запам'ятовувати нові слова-терміни, тому що вони рідко використовуються у повсякденному житті. У них відсутня мотивація вивчення нових слів. У таких ситуаціях необхідно спробувати зняти мовний бар'єр, використовуючи електронні словники чи пропонуючи студентам покласти на інтуїцію і спробувати вгадати значення слова, з контексту, що допомагає розпізнавати ситуативне значення слів.

Джерелом поповнення словникового запасу студентів-економістів є також автентичні англомовні матеріали у формі ділових листів, контрактів, угод, декларацій, рекламних оголошень фірм і компаній, протоколів ділових зустрічей, прайс-листів, анотацій і звітів про виконання проектів тощо. Такі багатогранні автентичні матеріали містять виражену термінами фактологічну інформацію і є зразками мовної норми іншомовного ділового стилю спілкування, а також несуть екстралінгвістичну інформацію, яка, як відомо, є мотиваційним рушієм при навчанні іноземної мови. Навчальний матеріал професійної сфери студентів-економістів передусім повинен базуватися на таких спеціальних англомовних текстах як монографії, матеріали наукових конференцій, публікації результатів теоретичних і експериментальних досліджень аналітичні статті у періодичних фахових виданнях (наприклад, *The World Economy*, *The Economist*, *The Economic Journal*, *Economic Notes*, *Oxford Economic Papers*, *Journal of Economics and Management Strategy* та ін.)

Важливо зауважити, що для вивчення іноземної мови потрібне не тільки наполегливе збагачення лексичного запасу, а й спілкування з носієм мови. У даному випадку, в ролі носія мови, виступає викладач. Найбільш ефективними платформами для дистанційного навчання і формування професійного спілкування є ZOOM, Meet, Google-форми. Звісно ж, не виключається користування веб-сайтами, Вікіпедією, форумами або блогами. Кожен викладач може обрати зручний для себе спосіб спілкування зі студентами.

Розмовні фрази найкраще засвоюються в контексті при складанні діалогів. Прекрасний результат також дають лексичні ігри. Нині викладачі успішно використовують комп'ютерну програму Kahoot для закріплення нової лексики. Відпрацювання ключових слів по темі в ігровому форматі дає емоційний заряд, а нова лексика краще запам'ятовується і надовго залишається в пам'яті.

В умовах дистанційного формату студенти повинні розуміти, що багато залежить від їх бажання вивчати щось нове кожного дня. Тому що регулярне поповнення словникового запасу та вивчення тематичної лексики – ключ до багатой англійської мови. Важливо підходити до поповнення словникового запасу з розумом: зубрити не все поспіль, а сконцентруватися на найуживаніших словах і тематичній лексиці. Прогрес не стоїть на місці: останнім часом з'являється багато нових слів та сленгових виразів, а якісь виходять із вживання. Потрібно тримати руку на пульсі та виписувати нові слова, зустрічаючи їх у серіалах, фільмах, статтях, підкастах та засобах масової інформації. Фільми, серіали, статті та книги – чудове джерело нових слів та виразів. Регулярний перегляд відеоматеріалів із субтитрами хороший тим, що незнайомі слова використовуються в цікавому контексті, а отже, швидше запам'ятовуються. Цей метод вважається гарним для саморозвитку студентів немовних вузів.

Отже, можна зробити висновок, що читання і робота над фаховими текстами є основним джерелом для вивчення термінологічної лексики, яка пронизує весь курс англійської мови, і завдання викладача - знайти такі форми і методи її подачі та опрацювання, які б зробили цей процес цікавим і бажаним для студента. Перш за все - це використання сучасних інформаційних технологій, інтерактивних методів і прийомів навчання, які мотивуватимуть майбутніх фахівців до спілкування, дискусії, пошуку додаткової інформації, навчать чітко формулювати й висловлювати свою думку і позицію, сприймати й оцінювати інформацію, тобто активно вживати термінологічну лексику у будь-яких видах мовленнєвої діяльності.

Список використаних джерел

1. Голуб Т. П. Інтенсифікація навчання англійської мови студентів немовних спеціальностей [Електронний ресурс] / Т. П. Голуб. – Режим доступу: <http://interconf.fl.kpi.ua/node/1254>.

2. Черепанова С. Б. Професійно-орієнтоване навчання іноземної мови у немовному ВНЗ [Електронний ресурс] / С. Б. Черепанова. – Режим доступу: http://confcontact.com/2013_06_07/48_Cherepanova.html.

3. Мельник Н. М. Теоретичний аспект впливу дистанційного навчання на формування іншомовної мовленнєвої компетенції студентів немовних спеціальностей. Закарпатські філологічні студії. Ужгород, 2021. URL: <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/18/24.pdf> (дата звернення: 08.04.2022).

4. Чала Н., Ковальова І. Формування у студентів немовних спеціальностей іншомовного професійного спілкування в умовах дистанційного навчання. К.: НАУ, 2021. URL: http://dSPACE.sfa.org.ua/bitstream/123456789/1382/1/Chala_navchannia.pdf (дата звернення: 08.04.2022).

5. Програма з англійської мови для професійного спілкування: English for Specific Purposes. National Curriculum for Universities / під ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2005. 119 с.

Б. Гринюк Г. А. Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексичної компетенції у студентів-економістів / Г. А. Гринюк, Ю. О Семенчук // Іноземні мови. 2007. № 2. – С. 30–34.

Сковронська І. Ю.,
канд. філол. наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов
та культури фахового мовлення,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, м. Львів

УДК 372.881.1

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ Й ІНТЕГРАЦІЯ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сьогодні розглядаємо усі життєво важливі процеси суспільства у контексті війни в Україні, що триває вже понад півтора року. Не є виключенням й освіта. За цей час у закладах вищої освіти виникло безліч змін, з'явилися вимоги щодо формування галузевих стратегій навчання іноземних мов, що пов'язані з викликами війни. Реалізація цього процесу вимагає нового осмислення і розробки цілої низки нових методичних положень. Міжпредметна взаємодія у професійній царині з використанням іноземної мови стала як ніколи раніше актуальною.

Під час навчання у здобувачів вищої освіти відбувається осмислення і усвідомлення тих знань, які вони отримали раніше. Саме це є основою для успішного формування необхідних професійних умінь. Інтегровані заняття з фаху й іноземної мови, чіткий і продуманий підхід до їх організації здатні позитивно змінити мотиваційну сферу навчального процесу, розвиток особистісних якостей здобувачів, а відтак – і підвищення рівня їх мовної підготовки. Важливо при цьому використовувати особистісно-орієнтований підхід до навчання іноземної мови.

Наприкінці ХХ на початку ХІ сторіччя з'явилася школа діалогу культур В. Біблера. Сьогодні на сайтах Інтернету є безліч публікацій викладачів, які діляться власним досвідом проведення інтегрованих занять з різних предметів. Так, скажімо, А. Блум вважає, що координовані програми слід будувати таким чином, щоб знання однієї предметної галузі базувалися на знаннях з іншої [1]. Інтегральний підхід розкриває можливість навчати здобувачів різних комунікативних функцій у межах однієї мовленнєвої дії з подальшим використанням у щоденних життєвих ситуаціях. Знання, що мають фрагментований вигляд, ніяк не сприяють розумінню носіїв мови, оскільки дають маломірне розуміння дійсності і мови, як елемента культури. Уявлення про культуру народу формується на основі аналізу відомостей з економіки, права, соціології, історії, філософії, мови тощо.

Так, Л. Загородня вважає, що інтегровані курси допомагають формувати у здобувачів більш цілісну картину світу, в якій власне іноземна мова виконує специфічну функцію – слугує засобом пізнання і спілкування. Як доказ, науковиця подає прийоми перекладу англійських порівняльних структур зі значенням образного порівняння українською мовою, які забезпечують збереження їх функціонально-естетичної функції в цільовому тексті [2, с. 68].

Активність і свідомість здобувачів – важливий принцип професійної освіти. Дотримання і виконання цього принципу забезпечує оволодіння продуманими і зрозумілими знаннями. А це підвищує рівень готовності застосовувати їх з практичною метою, створює стійку мотивацію, посилює інтерес та зацікавленість в отриманні нових знань. Порушення цього принципу призводить до формалізму у навчанні. Знання стають "мертвими", а інтерес до навчання втрачається. Тому налагодження міжпредметних зв'язків допоможе уникнути формальності.

Одним з найбільш очікуваних результатів інтеграції в професійній освіті має бути єдність формування у здобувачів вищої освіти цінностей, що вивчаються у різних предметах. До глобальних цінностей у цьому сенсі належать мова і культура, взаємини і стосунки людей, їх фізичне, моральне і ментальне здоров'я. Як завжди, основним принципом навчання є зв'язок теорії з практикою. Значущим у його здійсненні є використання того життєвого досвіду, який вже є у здобувачів, а також організація практичної діяльності, застосування отриманих знань як у ході подальшого навчання, так і під час виконання різноманітних практичних завдань. Лише під час застосування знань на практиці здобувачі мають змогу пересвідчитись у якості освітніх послуг. Практична діяльність здобувачів буде більш результативною після відповідної всебічної теоретичної підготовки з декількох навчальних предметів й іноземної мови водночас.

Бажаний виховний і навчальний результат ми отримаємо лише тоді, коли дидактичний матеріал буде відображати лише реальний світ з усіма зв'язками й історичними умовами.

Отже, інтеграція навчальних предметів – це один з напрямків пошуку нових педагогічних рішень, сприяє покращенню професійної підготовки здобувачів, розвитку наукового, методичного і творчого потенціалу науково-педагогічних працівників. Загалом інтеграція покликана сприяти формуванню цілісного світосприйняття майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Blum A. The development of an Integrated Science Curriculum Information Scheme. Eur. J. Science Education. 1981. Vol. 3 P. 1–15.
2. Загородня Л. П. Відтворення образу порівняння як проблема перекладу англійських порівняльних структур українською мовою. *Мандрівець*. 2013. № 1. С. 68–71.

Юськів Б. М.,

УДК 372.881.1

старший викладач кафедри іноземних
мов та культури фахового мовлення,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, м. Львів

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЗИТИВНОЇ І НЕГАТИВНОЇ ОЦІНКИ В КОМУНІКАТИВНІЙ ПРАКТИЦІ СТУДЕНТІВ- ЮРИСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

В сучасній методиці викладання іноземної мови презентація лексичної системи і розширення можливостей вживання слів шляхом цілеспрямованої практики складають специфіку і зміст лексичного аспекту заняття в практичному курсі іноземної мови. Англійська мова має багатий словниковий запас, який ми використовуємо коли описуємо свої почуття, предмети і явища навколишнього світу, викладаємо свої вимоги і намагаємося щось довести. Для цього у своїй мові ми використовуємо антоніми, що є заперечними засобами вираження категорії "протилежності".

Відношеннями антонімії охоплена велика кількість слів в мові, а вміння правильно використати антоніми у мовленні здобувачів вищої освіти та допомогти їм у виборі оптимально необхідних інформативних одиниць в комунікативній практиці є першочерговими факторами вдосконалення і збагачення своїх знань у мові.

Проблему лексичної антонімії на матеріалі різних мов досліджувало чимало мовознавців, серед них як іноземні: Дж. Лайонз, А. Круз, Л. Мерфі, С. Джоунс, так і українські В. М. Турчин, Н. М. Бобух, Л. А. Лисиченко, О. О. Тараненко, Ю. Д. Апресян, В. А. Введенська, О. Л. Литвин та ін. Першим лінгвістом, який звернув увагу на опозиції в мові був Ф. де Сосюр. Л. Мерфі називає антонімію "архетиповим лексико-семантичним відношенням [12]. Дослідники слушно наголошують на універсальності антонімії, називаючи її "мовною реалією", яка властива всім мовам, "однією з найважливіших лінгвістичних універсалій, одним із суттєвих вимірів семантико-синтагматичної системи різних мов", важливою мовною універсалією лексико-семантичного рівня. Антонімія є мовна універсалія, характерна для всіх мов, але в кожній мові вона має свої специфічні особливості [3]. Н. М. Бобух для означення терміна "антоніми", використовує такі номінації як "антонімічна пара", "антонімічні лексеми", "опозитиви", "контрастиви" [1]. Турчин В. наголошує, що протиставлення значень слів можливе лише в корелятивних поняттях, тобто явищах одного рівня. Семантичні диференційні ознаки є засобом диференціації зіставних протилежних понять. Антоніми творять лексико-семантичну парадигму, в якій одна одиниця протиставлена іншій за певною визначеною ознакою в плані змісту [9]. На думку Минзак О. важливою ознакою антонімів є регулярне протиставлення у межах певних синтаксичних конструкцій, тобто контексту. Антонімічний контекст

визначають як "оточення, в якому слово вживається разом зі своїм антонімом та безпосередньо протиставляється йому" [6, с. 180].

У формально-структурному аспекті антоніми поділяють на різно- та однокореневі. У різнокореневих антонімів протилежність виражена різними коренями. У спільнокореневих (однокореневих або словотвірних) чи лексико-граматичних антонімічність передано додаванням до того самого кореня або основи антонімічних афіксів. Для англійської мови найбільш типовими є різнокореневі антоніми. Спільнокореневі антоніми утворюються переважно за допомогою префіксів - dis, - count, - un, - in, - mis, - il, - dis, - anti, - de, - non, та ін. Для юридичного дискурсу антонімічні ряди притаманні різним частинам мови, дієсловам, прикметникам, іменникам, прислівникам: *to punish - to forgive; to violate (the law) - to obey (the law)- to disobey the law); to arrest – to set free; to overturn (the law) – to preserve (the law); to attack – to counterattack; action – counteraction; to approve – to disapprove; to arm – to disarm; conduct – misconduct; to prove – to discredit; guilty – innocent; crime – punishment; right – duty; lawful – wrongful; legitimate – illegitimate; prosecution – defence; marriage – divorce; law – illegality; offender – victim; legislative – executive; legally – illegally (lawlessly); partially – impartially, etc.*

Практичні заняття з іноземної мови доводять, що слова краще вчити по темах, адже читаючи текст, ми зустрічаємо багато антонімів до одного й того ж слова, про яке йдеться у розповіді. Це сприяє ефективному запам'ятовуванню: напр. *legal-illgal-unlawful-illicit-illigitimate-criminal-wrongful-felonious; penalize-forgive-set free-pardon; injured party-assailant-attacker-guilty party, offender; civil-private-personal-closed.* Запам'ятовуючи лише одне слово, ми поповнюємо свій лексичний запас одразу ще на декілька слів. Ми створюємо асоціативні зв'язки, і тому інформація затримується надовго в нашій пам'яті [7].

Неможливо уявити функціонування правничої термінології без поляризації: Законодавчий словник містить багато термінів, бо закони відображають полярні інтереси – *права й обов'язку*. Наявність антонімії, що виявляє відношення смислового протиставлення в юридичній термінології найчастіше пов'язана з протиставленням *законного та незаконного*, що являє правову семантику універсалію [10]: *just-unjust, fair-unfair; alienable-inalienable, enforceable-unenforceable, constitutional-unconstitutional, prosecuted-unprosecuted, du-undue*. Маємо приклади афіксального способу утворення антонімічних пар, що не складає для мовців труднощів. Щодо різнокореневих опозицій, то підбирати антиподи до певних термінів складає певні труднощі. Наприклад, правничий термін *plaintiff (позивач)* може мати такі антоніми: *claimant, defendant, accountant, respondent, accused, person on trial, defensor, libelee, party to be charged, sued person; law-abiding person – criminal, law-breaker, wrong-doer, offender, perpetrator, delinquent, trespasser*. Робота з антонімами та їх швидке запам'ятовування може відбуватися за різними прийомами:

заучування слів у парах, виконання різноманітних вправ (підбір антонімів до запропонованих слів, складання власних речень, ситуацій, есе, тощо).

Як бачимо, наведені юридичні антоніми виокремлюють деякі аспекти поняття "закон", що протистоїть поняттю "беззаконня" як позитивне і негативне. У складі багатьох термінологічних сполук спостерігаємо морально-етичне вихідне протиставлення правди і кривди (правого та лівого, етимологічно: "правий" - прямий, рівний, правдивий; "лівий" - кривий, нерівний, неправдивий. На цьому протиставленні відбита ідея нерівності людини перед законом, закон рівний для усіх не завжди, що суперечить загальновідомому гаслу "закон рівний для усіх". Даній міфології властиві такі оцінні *опозиції* як "світ порядку" – "світ безпорядку", протилежності "добро" – "зло", "порядок" – "хаос". Давньогрецькі філософи окреслили "шкалу оцінки," де виокремили позитивне як таке, що послідовно виявляється у світі. Людина може оцінювати довкілля на основі врахування об'єктивних і суб'єктивних чинників. Як відомо, мова є асиметричною щодо вираження негативної оцінки: мовних засобів для вираження негативної оцінки набагато більше, ніж для вираження позитивної, вони різноманітніші і багатші [2, с. 17–40; 122–124].

Акумуляція термінів призводить до формування терміносистеми – сукупності спеціальних слів та словосполучень, що є носіями фахової інформації. Термінологія має характеристики системи – сукупності взаємозалежних елементів, а проявом цього, як у загальноживаній, так і в фаховій лексиці є парадигматика – тип зв'язків у мовній системі, які базуються на підставі варіативності, подібності, протилежності, включення, субкатегоризації мовних одиниць [8, с. 531].

Отже, антонімія є загальноприйнятим спеціальним терміном на позначення протилежності значень між лексемами, один з найважливіших видів системно-семантичних зв'язків між мовними одиницями. Вивчення антонімів поповнює наш лексичний запас, зменшує тавтологічні помилки під час виконання усних і письмових завдань, передбачає розгляд слів у їхньому зв'язку з іншими словами мови, протилежними за значеннями.

Список використаних джерел

1. Бобух І. П. Антоніми та фразеологізми з семантично-протилежними компонентами. Мовознавство. 1992. № 4. С. 62–67.
2. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів. Вид-во Львівського Національного Університету імені Івана Франка. 2000. 350 с.
3. Литвин О. Л. Структура лексико-семантичних категорій англійської мови (лінгвокогнітивний аспект). Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук. Луцьк, 2016. 211 с.
4. Межуєва І. Ю. Антонімія як мовне явище: принципи та підходи. *Молодий вчений*. 2018. № 9 (2). С. 364–367.

5. Минзак О. В. Репрезентація антонімії в англомовних термінологічних словниках. К., 2003. 221 с. С. 83–90.

6. Минзак О. В. Методика виокремлення термінів-антонімів (на матеріалі англійської юридичної термінології). Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. № 6. Ч. 2. 2011. С. 177–181.

7. Рубашевська О. О., Велика А. М. Синонімія та антонімія в сучасній англійській мові. Філологічні науки. С.87-93.

8. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава. Довкілля. К., 2010. 844 с.

9. Турчин В., Турчин М. Семантична кореляція антонімів і синонімів у системі мови (на матеріалі німецької мови). Мовознавство. 2001. № 1. С. 67–60.

10. Чаюк Т. А., Борисович О. В. Вияви національно-культурної специфіки в системних відношеннях юридичних термінів в британському та американському варіантах англійської мови. Вчені записки ТНУ імені В. І Вернадського. Серія Філологія. Журналістика. С. 222.

11. Clearly, Brain P. Stop and Go, Yes and No: What is an Antonym? Words are categorical. Millbrook Press. Minneapolis. MN, 2006. 35 p.

12. Murphy M. I. Semantic relations and the lexicon: antonymy, synonymy, and Other paradigms. New York. Cambridge University Press. 2003. 296 p.

СЕКЦІЯ 9. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

SECTION 9. PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Костко А. Б.,

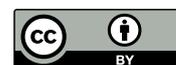
УДК 355.233.22

здобувач вищої освіти,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

Науковий керівник:

Шукатка О. В.,

д-р пед. наук, професор,
в. о. завідувача кафедри
фізичного виховання та спорту,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У МЕЖАХ НСОУ "ПЛАСТ"

Фізичне виховання та спорт відіграють значне місце у розвитку сучасної дитини, сприяючи її фізичному, психологічному та соціальному зростанню. Проблематика фізичного виховання дітей у межах Національної Скаутської Організації України "Пласт" (далі – НСОУ "Пласт") залишається актуальною, так як в умовах сучасного життя діти все більше часу проводять перед комп'ютерами та гаджетами, а фізичне виховання в Пласті стає доповненням та протигагою такого способу життя.

"Пласт" – складова частина світового скаутського руху, ідейним засадам і організаційним принципам якого надано національного змісту. Пластова організація є не тільки патріотичною і виховною організацією, а передусім організацією фізичного виховання юнаків та дівчат.

У Пласті використовуються різноманітні засоби фізичного вишколу. Спортивні і рухливі ігри є одним з елементів всебічної підготовки. В загальному Пластовому статуті передбачається нарахування балів в 19 ділянках фізичної справності. Хочемо навести приклади пластових заходів, які завдяки інноваційним підходам до фізичного виховання, які активно впроваджуються в рамках НСОУ "Пласт", діти отримують можливість розвивати свої фізичні та соціальні навички, а також вчаться співпрацювати, приймати рішення та брати на себе лідерські обов'язки.

"Осінній рейд"

Вікова категорія: 11 – 35+ р.

Вид фізичної діяльності: біг, швидка ходьба.

Вид фізичної якості: витривалість, швидкість.

Мета: стимулювання фізичної активності, розвиток пригодницького духу та соціальної взаємодії серед учасників.

"Осінній Рейд" – це командний змаг під час якого учасники, маючи карту з координатами різних точок, вибудовують власний маршрут і здобувають бали за відвідані точки і пройдений шлях. Команди змагаються у трьох вікових категоріях та мають 8 годин на день для проходження маршруту.

"Говерля"

Вікова категорія: 14 – 18 р.

Вид фізичної діяльності: ходьба.

Вид фізичної якості: витривалість.

Мета: поглиблене вивчення історію Української повстанської армії та активний розвиток сили та витривалості.

Це табір, який організують для пластунів віком 14-18 років з метою набуття навиків мандрівництва та ознайомлення зі звитяжною історією УПА. Учасники проходять 140 кілометрів гірського маршруту та майже два тижні живуть у наметах.

"Новацька спартакіада"

Вікова категорія: 6 – 11 р.

Вид фізичної діяльності: ходьба, біг, футбол, волейбол, баскетбол, плавання.

Вид фізичної якості: витривалість, сила, гнучкість та спритність.

Мета: сприяння фізичному та духовному розвитку, виховання молоді в дусі здорового способу життя, спортивних змагань та патріотизму.

Концепт пластової спартакіади полягає в тому, що новацтво (діти віком 6 – 11 р.) змагаються у футболі, флорболі, перетягуванні канату, різноманітних естафетах та ін. Також для учасників спортивного заходу можуть організовуватись йога, спортивні ігри та скалодром.

"Ревор"

Вікова категорія: 14 – 18 р.

Вид фізичної діяльності: біг, швидка ходьба, їзда на велосипеді.

Вид фізичної якості: витривалість, сила та швидкість.

Мета: сприяння фізичному розвитку учасників, підвищенні рівня велосипедної майстерності.

"Ревор" – це всеукраїнський мандрівний велосипедний табір. Загалом табір триває 12 днів, з них 6 мандрівних протягом яких учасники проїжджають понад 500 км. Протягом табору учасники вивчають цікаві куточки України та розвивають велоспорт.

У загальному, пластуни активно плекають всі можливі форми активного відпочинку у природі: на землі (пішки, велосипедом), на воді (водний туризм і вітрильництво), під землею (спелеологію) і під водою (дайвінг), а також в небі (летунське пластування). При цьому у пластунів формується дві важливі якості:

екологічне ставлення до природи (часто пластуни дорогою прибирають придорожнє сміття та стоянки попередніх відпочиваючих), а також безмежна любов до рідного краю.

Висновок. Фізичне виховання в "Пласті" відіграє важливу роль у підготовці нового покоління громадян, які цінуватимуть здоров'я, співпрацю та національну спадщину. Вищенаведені матеріали можуть слугувати підставою для подальших досліджень та розвитку методів фізичного виховання в контексті "Пласту" та інших скаутських організацій.

Список використаних джерел

1. Пластові приписи й розпорядки. Л., 1927. 124 с.
2. Тисовський О. Життя в Пласті. Посібник для українського пластового юнацтва. Торонто, 1997. 551 с.

СЕКЦІЯ 10. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

.....

SECTION 10. CULTURE AND ART

Конопацька М. С.,
здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Національний університет "Чернігівський
колегіум" імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

УДК 372.878

ФУНКЦІОНАЛЬНА ПРИРОДА МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сучасний стан розвитку та перетворення українського суспільства можна описати як складні та навіть заплутані. Ці умови призводять до внутрішніх конфліктів та плутанини у психологічному стані особистості. Багато громадян, особливо молодь, відчувають невизначеність і сумніви щодо свого місця в суспільних змінах. Загальний спад моральних цінностей, розпад загальнолюдських принципів, виникнення пустоти в духовному житті, та зниження рівня культури великої частини населення впливають на емоційно-ціннісне сприйняття світу та власної особистості.

Аналіз трансформаційних процесів у сфері культури і мистецтва України піднімає питання про відновлення духовних та творчих аспектів життя та їхнього індивідуального вираження [1, с. 34].

Сучасний розвиток педагогічної системи неможливий без врахування постійних змін у соціальному оточенні. Ця реальність ставить перед нами завдання зробити педагогічну систему адаптивною. З одного боку, це означає, що система повинна налаштовуватися на індивідуальні потреби кожного учня, а з іншого - бути гнучкою та готовою відповідати на соціокультурні зміни.

У сучасних умовах важливо створити новий підхід до освіти в Україні для XXI століття. Ця "школа майбутнього" повинна сприяти самореалізації особистості та творчому розвитку кожної дитини. Педагогіка життєтворчості є новою педагогічною теорією, яка наголошує на вихованні людини як творця, яка здатна будувати своє власне життя та активно приймати участь у соціальних процесах [2, с. 4].

У роботі шкіл і музичних шкіл важливо розуміти, що освіта та виховання нерозривно пов'язані процеси, і їх об'єднання підвищує виховний вплив навчальних занять. Незважаючи на специфіку процесів навчання та виховання, вони взаємопов'язані і взаємообумовлені. Основна відмінність полягає у тому,

що процес навчання орієнтований на логіку пізнання, а виховання – на логіку формування міжособистісних відносин.

Мистецтво, зокрема музика, має особливе значення в процесі виховання, оскільки воно допомагає формувати особистість, розуміти власну культурну ідентичність та розвивати творчу індивідуальність. Мистецтво сприяє глибокому самопізнанню і змінює сприйняття світу та власної особистості. Таким чином, воно має важливе місце у вихованні особистості [3, с. 7].

Музична освіта в Україні виконує різноманітні функції, які важливі для розвитку суспільства та індивідуального зростання громадян. Функціональна природа музичної освіти в Україні може бути описана наступним чином:

Культурна функція. Музична освіта сприяє збереженню, популяризації та передачі національної музичної спадщини. Вона допомагає у формуванні культурної ідентичності і національної свідомості громадян.

Розвивальна функція. Музична освіта сприяє розвитку різних аспектів особистості, включаючи когнітивні, емоційні та психомоторні навички. Вона розвиває творчий потенціал та інтелектуальні здібності учнів.

Соціалізаційна функція. Музична освіта сприяє соціалізації індивіда, вчить спілкуватися, співпрацювати та розуміти інших через спільну мову музики. Вона формує громадянську культуру та цінності.

Терапевтична функція. Музична освіта може бути використана як засіб психотерапії та релаксації. Вона допомагає знижувати стрес, покращувати настрій та психофізичний стан людини.

Професійна функція. Музична освіта готує молодь до майбутньої професійної діяльності в музичній сфері. Вона надає можливість вивчення музичних інструментів, вокалу та музичної теорії [4, с. 6].

Творча функція. Музична освіта сприяє розвитку творчих здібностей та стимулює самовираження. Вона надає можливість учням творити власну музику та виступати перед аудиторією.

Отож, всі ці функції музичної освіти в Україні об'єднуються для сприяння гармонійному розвитку індивідів та суспільства в цілому. Музика відіграє важливу роль у формуванні культурного образу України та сприяє розширенню горизонтів розуміння і співпраці між людьми.

Список використаних джерел

1. Теорія і методика мистецької освіти: збірник науково-методичних статей за ред. Ю. Ф. Дворника, О. В. Коваль. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. Вип. 5. 271 с.
2. Андрейко О. І. Теоретико-методичні засади формування виконавської культури музиканта-інструменталіста : навч. посіб. Львів. Простір-М. 2017. 120 с.

3. Белікова А. Формування ціннісних переконань майбутніх педагогів-музикантів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровогр. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград. 2016. 20 с.

4. Бойко О. М. Українська масова музика: етапи розвитку, національні особливості : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ. 2017. 16 с.

**Research
Europe.org**